

Fornleifaskráning í Eyjafirði XV: Aðalskráning í Glæsibæjarhreppi III

Elín Ósk Hreiðarsdóttir, Orri Vésteinsson og
Sölvi Björn Sigurðsson

Fornleifastofnun Íslands
FS142-98043
Reykjavík 2001

Mynd á forsíðu er af bæjarhól Skútna (Ey-270-001), horft til norðausturs

© Fornleifastofnun Íslands

Efnisyfirlit

1. INNGANGUR.....	4
2. BYGGÐASAGA.....	4
3. FORNLEIFASKRÁ	10
EY-257 KROSSASTADIR.....	11
EY-258 STEDJI.....	16
EY-259 ÁS.....	20
EY-260 NEDRI-VINDHEIMAR.....	23
EY-261 EFRI-VINDHEIMAR.....	28
EY-262 NEDRI-RAUDILÆKUR.....	30
EY-263 HAMAR.....	32
EY-264 YTRI-BÆGISÁ.....	34
EY-265 GARÐSHORN.....	41
EY-266 EFRI-RAUDILÆKUR.....	45
EY-267 BRITI.....	49
EY-268 SKÓGAR.....	51
EY-269 VAGLIR.....	55
EY-270 SKÚTAR.....	63
4. FORNLEIFAR OG BYGGÐ Í HÉRAÐI.....	70
BÆJARHÓLAR OG BÆJARSTÆÐI.....	71
ÚTIHÚS OG TÚNGARÐAR.....	72
TÚN OG GARÐAR.....	72
ENGJAR OG ÁVEITUR.....	72
VATNSBÓL.....	72
SVARÐARGRAFIR.....	73
KVÍAR, RÉTTIR OG STEKKIR.....	73
BEITARHÚS OG SEL.....	74
GERÐI	74
KUML OG KIRKJUGARÐAR.....	75
LEIÐIR.....	75
5. VERNDUN OG KYNNING MINJA Á SKRÁNINGARSVÆÐINU.....	75
HEIMILDASKRÁ.....	78

Kortaskrá

Kort 1: Landamerki á skráningarsvæðinu	6
Kort 2: Fornleifakort –Krossastaðir	10
Kort 3: Fornleifakort – Vaglir, Steðji, Skógar	15
Kort 4: Fornleifakort - Ás, Neðri-Vindheimar, Efri-Vindheimar,Briti	19
Kort 5: Fornleifakort – Neðri-Rauðilækur, Efri-Rauðilækur, Hamar og Ytri-Bægisá	30
Kort 6: Fornleifakort – Garðshorn	40
Kort 7: Fornleifakort – Skútar	

1. Inngangur

Sumarið 2000 var hafist handa við síðasta áfanga fornleifaskráningar í Glæsibæjarhreppi. Sama fjárveiting var veitt til verksins og fyrri ár og að þessu sinni voru skráðar 183 fornleifar. Svæðisskráningu í Glæsibæjarhreppi er þá lokið og samtals hafa verið skráðar 594 fornleifar í hreppnum, í þremur áföngum.

Efnisskipan í þessari skýrslu er hin sama og í öðrum skýrslum um aðalskráningu fornleifa.¹ Fyrst (2. kafli) er yfirlit um þróun byggðar á skráningarsvæðinu en þvínæst birt skrá yfir þær fornleifar sem kannaðar voru sumarið 2000 (3. kafli). Minjastaðir eru flokkaðir eftir jörðum og byggir tölusetning jarðanna á Jarðatali Johnsens frá 1847. Á undan minjaskrá hvernar jarðar er gerð grein fyrir takmörkum hennar og öðrum upplýsingum sem geta varpað ljósi á sögu byggðar og búskapar á staðnum. Einnig er gerð grein fyrir þáttum eins og gróðurfari og túnasléttum sem hafa áhrif á varðveislu minja. Í minjaskrá er síðan fjallað um hvern minjastað sérstaklega, gerð grein fyrir staðsetningu minja og aðstæðum, og birtar lýsingar og teikningar af töftunum þar sem við á. Í skránni eru einnig minjakort sem sýna dreifingu minjastaða. Í 4. kafla er samantekt um helstu minjaflokka og einkenni byggðar á skráningarsvæðinu. Í 5. kafla eru settar fram tillögur um verndun og kynningu einstakra staða og fjallað um nauðsynlegar aðgerðir í þá átt.

Sem fyrr var skráning fornleifa í Eyjafirði samstarfsverkefni héraðsnefndar Eyjafjarðar, Eyjafjarðarsveitar, Minjasafnsins á Akureyri og Fornleifastofnunar Íslands. Heimildakönnun var unnin af Birnu Gunnarsdóttur, vettvangsathuganir af Sölva Birni Sigurðssyni og Elínu Ósk Hreiðarsdóttur sem einnig sá um frágang. Skrásetjarar vilja sérstaklega þakka Guðmundi Gunnarssyni hjá Búnaðarsambandi Eyjafjarðar fyrir afnot af kortum og heimildamönnum sínum fyrir ómetanlega aðstoð.

2. Byggðasaga

Að sögn Landnámabókar er skráningarsvæðið allt innan landnáms Eysteins Rauðúlfssonar sem nam land niður frá Bægisá til Kræklingahlíðar og bjó á Lóni. Næsta

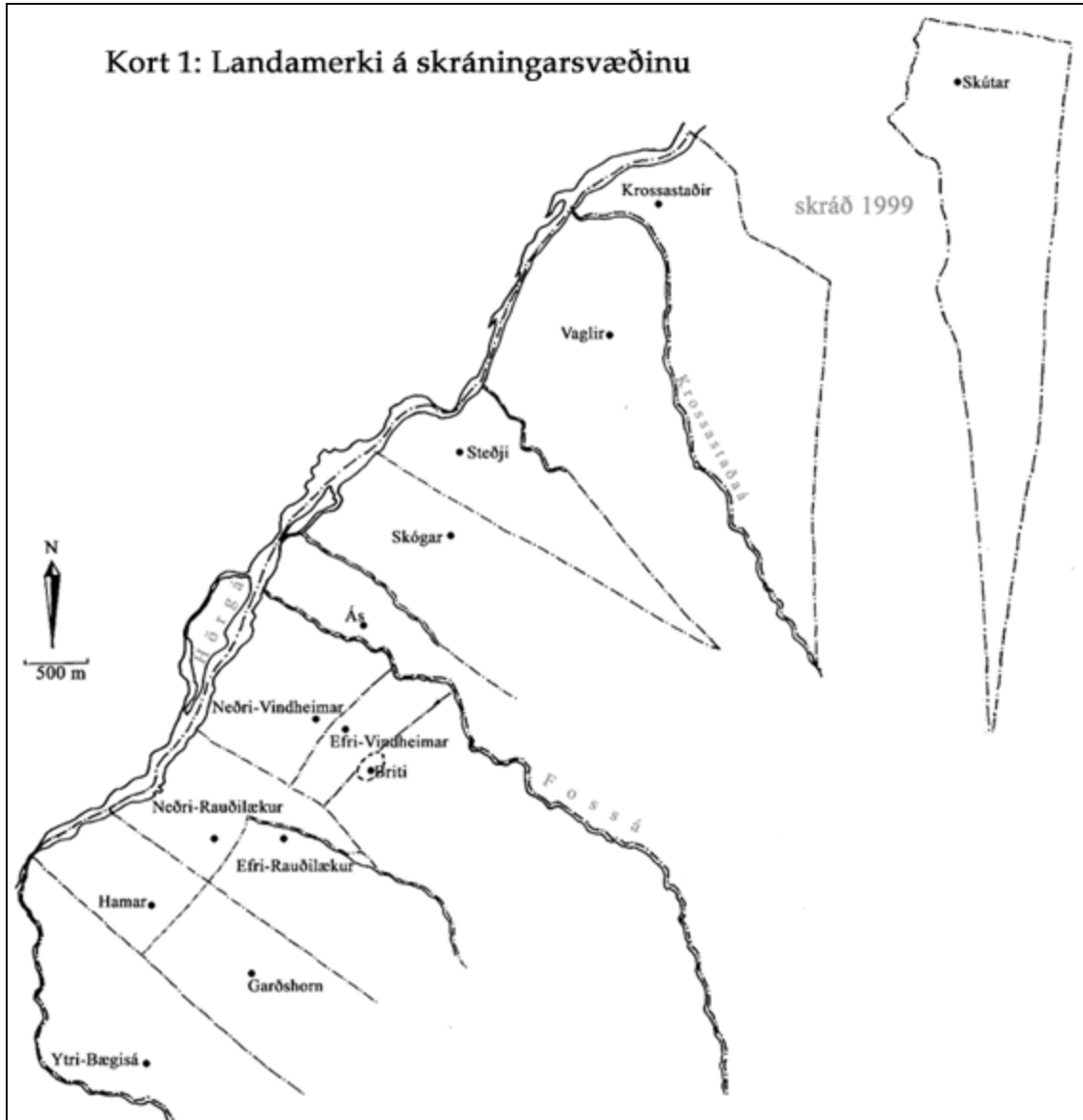
¹ Sbr. Adolf Friðriksson og Orri Vésteinsson, *Fornleifaskráning í Eyjafirði I*, Fornleifastofnun Íslands og Minjasafnið á Akureyri, Akureyri 1994.

landnám fyrir framan var landnám Auðólfs sem bjó á Bægisá syðri (ÍF I, 259). Hvort sem um það hafa verið fornar sagnir eða að landnámuhöfundar hafi ráðið það af líkum, þá er ekki ósennilegt að þeir sem fyrstir komu að landi við Hörgárósa hafi reist sér bústað á Skipalóni. Hitt er ljóst að Skipalón varð aldrei sveitarmiðstöð eða höfuðból og hefur þungamiðja byggðarinnar fljótlega fluttst lengra inn í landið. Landslagi háttar þannig austan við Hörgá að yst er láglendi að ánni en ekki þó flæðiengjar eins og vestan við. Við Laugland dregst undirlendið við ána mjög saman og innan við Krossastaðaá er nær ekkert undirlendi austanmegin þar sem Tunguár, ytri og syðri, hafa ýtt Hörgá fast undir brekkuræturnar með framburði sínum að vestan. Framan við Steðja er hinsvegar verulegt undirlendi meðfram Hörgá og einna mest neðan við Bægisá. Við landnám hafa neðri hlutar fjallshlíðanna verið skógi vaxnir og sömuleiðis mólendið á yst á Moldhaugahálsi. Skóglaustr hefur hinsvegar verið meðfram Hörgá, bæði þar sem hún rennur á aurum og þar sem votlendi er meðfram henni. Líklegast er þess vegna að menn hafi sest fyrr að þar sem votlendi við ána er að finna og má því telja Bægisá líklegan landnámskjarna. Sá landnámsmaður sem þar hefur tekið sér bólfestu hefur verið vel í sveit settur með miklar og góðar engjar við ármót Öxnadalsár og Hörgár og mikið beutiland á Bægisárdal auk þess sem hann hefur verið í góðri aðstöðu til að ráðskast með þá sem vildu setjast að uppi á Öxnadal.

Athyglisvert er að tveir bæir bera nafnið Bægisá, sá ytri varð snemma kirkjustaður og sveitarmiðstöð en hinn syðri á að hafa verið landnámsbærinn og var á seinni öldum stórbýli þar sem heldri menn sátu af og til. Algengast er á Íslandi þar sem tveir bæir bera sama nafnið að annar sé sýnu minni en hinn og af þeim sökum líklega yngri, klofinn út úr hinum stærri. Þó eru dæmi eins og á Bægisá, t.d. Stærri- og Minni-Árskógur og Ytra- og Syðra-Krossanes, þar sem ekki er annað að sjá en að báðar jarðirnar séu mjög fornar, og má hafa slík pör sem dæmi um landnámskjarna þar sem fleiri en ein fjölskylda settist að í fyrstu og myndaði þorp eða hverfi. Slík hverfi hafa þá verið svo skýrar einingar í hugum manna að einstök býli fengu ekki sérstök nöfn og voru aðeins hluti af hverfinu.

Um Bægisá má að vísu hafa þá kenningu að Syðri-Bægisá sé upphaflega jörðin en að landareignin hafi náð út fyrir Bægisána, sennilega út fyrir Hamar og Garðshorn. Þegar komið var fram á 11. öld og komið í tísku að byggja kirkjur hafi svo bóndinn á Bægisá ákveðið að byggja sína utan við ána, fjarri bæjum, en vísbendingar eru um að slíkt hafi

ekki verið óalgengt í elstu kristni (Orri Vésteinsson 2000, 49-52). Búskapur á Ytri-Bægisá gæti þá verið tilkominn á eftir kirkjubyggingunni, væntanlega vegna þess að kirkjan varð fljótlega miðstöð félagslífs í sveitinni. Ytri-Bægisá var staður á síðmiðöldum og má geta þess til að þar hafi verið um að ræða gjöf bóndans á Syðri-Bægisá á hluta af landareign sinni.

Hvernig sem stendur á sambandi Ytri- og Syðri-Bægisár þá verður að telja líklegt að byggðin við Bægisána sé elst á skráningarsvæðinu. Þeir sem næstir komu á vettvang hafa sennilega sest að á Vindheimum. Sú jörð var 60 eða 70 hundruð að fornu mati, með öðrum orðum stórbýli, en ekki jafnvel í sveit sett og Bægisá eða Laugland sem virðist

vera þriðji landnámskjarninn í röðinni austan Hörgár. Aðrar jarðir á skráningarsvæðinu virðast vera klofnar út úr þessum þremur upphaflegu kjörnum. Á síðari öldum voru yfirleitt fleiri en eitt býli á Vindheimum. Þannig voru Brytjastaðir í eyði 1447 en það virðist sama jörð og Briti sem talin er með Vindheimum í byrjun 18. aldar. Þá voru einnig Efri- og Neðri-Vindheimar og var efra býlið talið nýlega klofið frá því neðra. Sunnan við Vindheima eru tveir bæir sem báðir heita Rauðalækur – sem gæti bent til að það sé upphaflega ein jörð – en þær hafa verið aðskildar og sjálfstæðar hvor af annarri a.m.k. frá 15. öld og gæti þess vegna verið að báðar eigi sögu að rekja aftur til landnámsaldar. Þær eru hinsvegar klárlega minni en bæði Vindheimar og Bægisá og því sennilega heldur síðar stofnaðar og undir áhrifum frá öðrum hvorum landnámskjarnanum þó erfitt sé að segja hvorum. Garðshorn og Hamar eru aftur á móti sennilega byggðar frá Bægisá. Einkum má hafa bæjarnafnið Garðshorn til sannindamerkis en það bendir eindregið til að bærinn sé yngri en garðarnir sem hann dregur nafn af, en það eru væntanlega hagagarður, sem legið hefur eftir hlíðinni endilangri, og landamerkjagarður sem legið hefur þvert á hann, milli landa Bægisár og Rauðalækjar eða Vindheimakjarnans.

Utan við Vindheima er undirlendið minna vestan Hörgár eins og áður sagði og eru þar nokkrar litlar jarðir, sumar allhátt upp í hlíðinni. Það er einkenni á þessu svæði, þ.e. milli Áss og Vagla, að mörg stórbýli í Hörgárdal áttu þar veruleg skógarítök á síðmiðöldum og langt fram yfir siðaskipti. Þannig áttu Möðruvellir skógarítök í landi Vagla og Áss, Dunhagi átti skógarítök í landi Vagla, Auðbrekka átti allan skóg í landi Skóga og Langahlíð (síðar Skriða) átti allan skóg í landi Steðja. Þá áttu Vindheimar skóg í landi Áss. Freistandi er að álykta sem svo að þetta svæði hafi byggst heldur seinna en önnur í neðanverðum Hörgárdal og þar hafi því orðið eftir samfelldur skógur, jafnvel sá eini í dalnum eftir að hann varð albyggður – og gæti það verið hin upphaflega þelamörk. Stórbýlin í dalnum hafa þá tryggt sér rétt á þessum skógi en býlin byggst seinna, sennilega eftir að skógurinn var farinn að rýrna og það fór að borga sig fyrir skógareigendurna að hafa aðrar tekjur af landinu. Vaglar voru eign Möðruvallaklausturs og mætti giska á að sú jörð hafi fylgt Möðruvöllum frá öndverðu. Sama mætti leggja til með Steðja, sem er beint á móti Skriðu sem þar átti allan skóg, og mætti þess vegna álíta Steðja sem hluta af upphaflegu landi Skriðu.

Skútar eru örugglega gamalt afbýli frá Lauglandi en Krossastaðir voru hluti af Lauglandstorfundi í byrjun 18. aldar og koma hvergi við skjöl fyrr. Þeir eru því eina lögbýlið á skráningarsvæðinu sem mögulega gæti verið stofnað löngu eftir landnámsöld þó erfitt sé um það að dæma hvenær það býli hefur verið stofnað.

Ýmisa bæja á skráningarsvæðinu er getið í fornritum frá 13. öld, einkum Ljósvetninga sögu. Þar á meðal eru Skútar og Steðji og sýnir það að föst skipan hefur þá þegar verið komin á byggðina fyrst að minnstu jarðirnar eru svo gamlar. Í Ljósvetninga sögu er einnig sagt frá brúðkaupi á Bægisá sem á að hafa át sér stað á 11. öld og ganga brúðkaupsgestir þar m.a. til kirkju, sem bendir til að Bægisá hafi á ritunartíma sögunnar verið kirkjustaður með langa sögu. Bægisá kemur einnig við Lárentíus sögu biskups sem segir frá atburðum í byrjun 14. aldar en þá var Bægisá greinilega orðinn staður, þ.e. kirkjulén, en staðarhaldarinn þar lenti í hálfkostulegri deilu um rétt á líkamsleifum hefðarkonu úr Hörgárdal.

Í elsta jarðatali Möðruvallaklausturs sem til er, frá 1447, kemur fram að klaustrið átti Vagla, Skóga, Brytjastaði, Neðra Rauðalæk og Hamar og hélst sú skipan þar til klaustureignir voru seldar á 18. öld, að öðru leyti en því að Briti var orðin bændaeign á 17. öld og hluti af Vindheimum. Hóladómkirkja eignaðist nokkrar jarðir á skráningarsvæðinu í byrjun 16. aldar, Steðja, Ás, Vindheima og Garðshorn, en hélst aðeins á Garðshorni til lengdar og var hún meðal svonefndra skólameistarajarða eftir siðaskipti, sem settar voru til uppihalds skólameistara á Hólum. Ás komst aftur undir Hóladómkirkju á seinni hluta 17. aldar og var þá gerð að skólajörð, og var leigugjaldið af henni notað til að styrkja unga Norðlendinga til náms í Kaupmannahöfn.

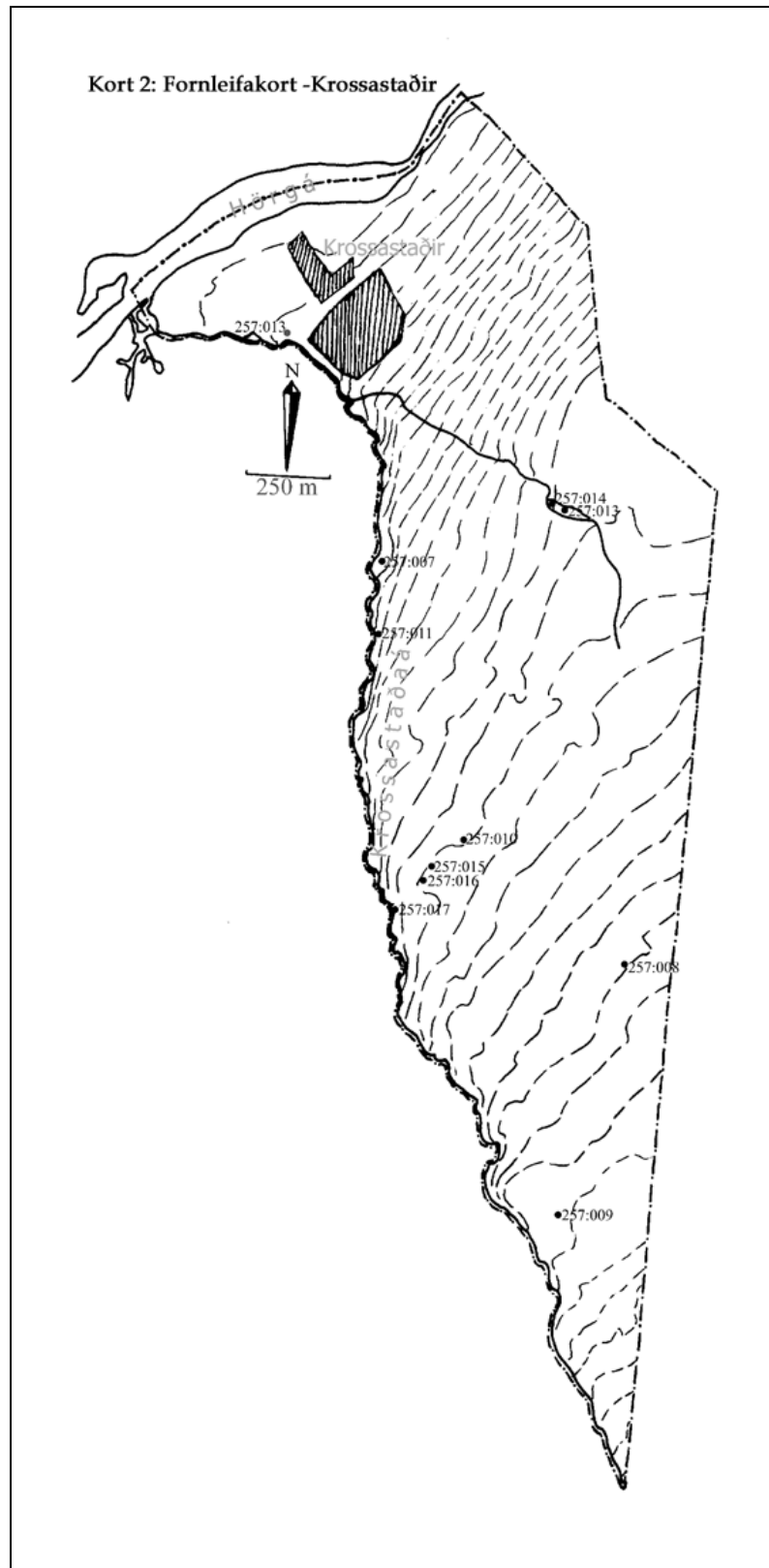
Aðrar jarðir á skráningarsvæðinu voru í bændaeign og eru ýmis kaupbréf til um þær flestar frá 15. öld og síðar. Oft virðast hefðarmenn hafa setið á Vindheimum og var sú jörð oft seld með nágrannajörðinni Ási og stundum Efra-Rauðalæk og má því tala um Vindheima sem lítið góss allt fram undir lok 17. aldar.

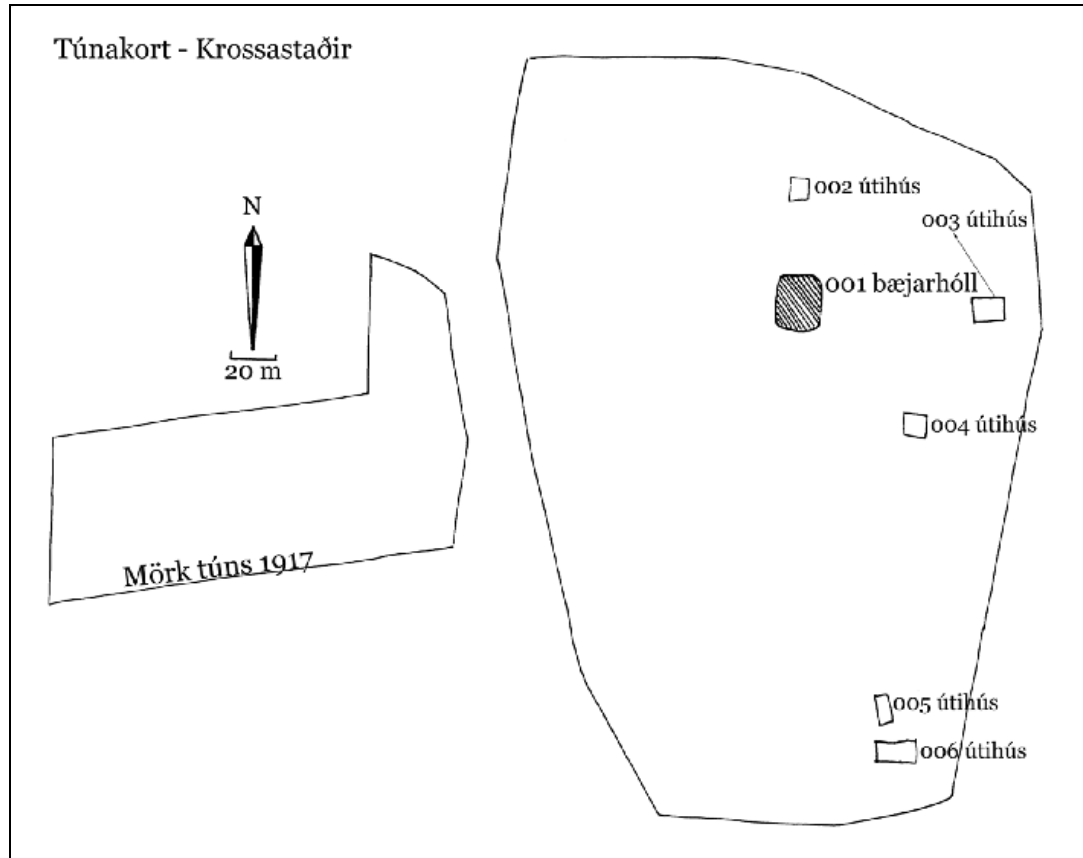
Ekki er annað að sjá en að byggð hafi ávelt verið mjög stöðug á skráningarsvæðinu. Þar eru engin eyðibýli eða nýbýli frá seinni öldum. Brytjastaðir voru í eyði um miðja 15. öld eins og títt var um margar minni jarðir í kjölfar plágunnar 1402-1404. Vindheimar voru í eyði 1525 þegar þeir voru eign Hólastóls en þó þeir séu taldir í

skjalinu meðal jarða sem höfðu flestar legið í eyði í meir en 30 ár, þ.e. væntanlega síðan pláguna síðari 1495, verður að telja ólíklegt að svo stór jörð og kostamikil hafi legið í eyði af þeim sökum svo lengi. Annaðhvort hafa legið fyrir þessu einhverjar pólitískar ástæður, eða – sem kannski er líklegra – að aðeins sé um að ræða hluta jarðarinnar, t.d. Efri-Vindheima, sem biskupum hefur þá ekki tekist að byggja. Allar jarðir á skráningarsvæðinu voru í byggð 1712 – 5 árum eftir að stórabóla herjaði á landið og lagði margar minni jarðir í eyði – og bendir það til að byggðin á svæðinu hafi ávallt verið mjög stöðug. Aðeins eitt mögulegt eyðibýli er á skráningarsvæðinu, en það er Gyðugerði eða Kiðagerði í landi Vagla. Það er talið sem eyðibýli í sóknarlýsingu frá 1841 en ekkert er um það vitað hvenær þar var búið og eins víst að það hafi ekki verið um langa hríð.

Þó byggðin á Þelamörk virðist hafa verið stöðug svo langt aftur sem rekja má eftir sögum og skjölum þá hefur hún dregist mjög saman á síðari hluta 20. aldar, en á árabílinu 1944 til 1990 fóru níu af fjórtán lögbýlum á svæðinu í eyði.

3. Fornleifaskrá

hdr. 1712. Bændaeign.

28.10.1645 selur Jón Þorvaldsson Benedikt Pálssyni Laugaland með tveimur heimalöndum þeirrar jarðar Krossastöðum og Grjótgarði, fyrir 60 hdr - Jarðabréf, 222.

22.6.[1703] "Jörðin Laugaland í Hörgárdal og Möðruvallakirkjusókn með sínum heimajörðum, Krossastöðum, Grjótgarði og Heiðarhúsum, talin lxc að dýrleika, er eign minna barna og þeirra móðurarfur, sem hún hafði erft eftir sinn sáluga föður, Benedikt Pálsson. ... ". Af Krossastöðum er landskuld 1c, en kúgildi tvö. Skileyrir ei ákveðinn, heldur með sama móti í ýmsu goldið eftir því sem til verður. ... Jón Thorðarson." JÁM XIII, 368.

1712: "Þessi jörð er sagt að sje heimaland Laugalands, og er það til líkinda, að landinu er óskift fyrir utan tún og útslægjur, og er þessi bær haldinn fyrir lögbýlisjörð í hreppnum og meinast fornbylí, so sem sýnilegt er af fornum görðum." JÁM X, 172.

1841: landskuld 120 álnir í peningum, SSE, 128-29. Jörðin fór í eyði 1990.

1841: tún 12 dagsláttur, gefur af 3 kýrfóður, 8 ásaudarkúgildi í málnty, tún þýft að hálfu, engi þýft og þurrt, nautgæft úthey ekkert - SSE, 128-29.

1917: 5,9 + 1,5 teigar. 4/5 slétt. Garður 200 ferstikur.

EY-257:001 Krossastaðir bæjarstaði bústaður

65°43.988N 18°17.995V

Gamli bærinn á Krossastöðum sem merktur er inn á túnakort frá 1917 stóð á sama stað og íbúðarhúsið á Krossastöðum nú. Var íbúðarhús þetta (sem er timburbygging með steiptum kjallara) að hluta byggt upp úr gamla bænum. Bæjarhóll er greinilegur á þessum stað. Íbúðarhúsið stendur á bæjarhóll sem er fagurgrænn og gróinn en honum hefur að hluta verið raskað við byggingu íbúðarhúss og sléttun túna. Umhverfis bæinn eru tún sem enn eru slegin. Bæjarhóllinn er um 1,5 m á hæð og um 32-34 X 34-36 m að stærð.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Túnakort 1917

EY-257:002 heimild um útihús 65°43.976N 18°17.959V
Um 30 m beint suður frá gamla bænum (001) var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Þar stendur nú útihús úr steypu, timbri og bárujárnri og eru engin ummerki um eldri byggingu greinileg. Umhverfis húsin er allt á kafi í sinu og órækt en utar og neðar eru sléttuð tún sem enn eru slegin.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-257:003 heimild um útihús 65°43.933N 18°17.941V
Um 70 m ofan við gamla bæinn (001) og um 50 m norðaustan við 004 var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Útihúsið hefur staðið fast ofan við girðingu sem nú girðir af tún. Útihúsið virðist hafa staðið framan í brekku. Nokkur órækt er þar sem húsið var og í kring nema neðan við það en þar eru rennislétt tún sem enn eru slegin. Á þessum stað var síðast öskuhaugur og eru þar leifar af steypu, timbri og bárujárnri. Þó virðist mega sjá óljós merki um lítinn kofa (5-6 X 3-4 m) á þessum slóðum en ekki verður gerð grein fyrir nákvæmri lögun hans.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-257:004 heimild um útihús 65°43.918N 18°17.997V
Rúmum 50 m suðaustan við gamla bæinn (001) og um 50 m suðvestan við 003 var, samkvæmt túnakorti frá 1917, útihús. Það hefur verið aðeins nær 003 í hæð heldur en 001. Útihúsið hefur staðið um það bil sem nú er rabbarbarabeð í rennisléttu túninu. Allt umhverfis þar sem útihúsin hafa staðið er rennislétt tún.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-257:005 heimild um útihús 65°43.888N 18°18.136V
160-170 m sunnan við gamla bæinn (001), 110 m sunnan við 004 og næstum mitt á milli húsanna tveggja en mun utar, var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Húsið var þar sem nú er lítil, dælduð hæð í rennisléttu túninu sunnan við bæinn. Hæð í sléttuðu túni.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-257:006 heimild um útihús 65°43.882N 18°18.135V
Um 180 m sunnan við 001 og um 10 m sunnan við 005 var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Útihúsið hefur staðið rétt utan við eða í jaðri steyppts fjárhúss sem enn stendur á bakka Krossastaðaár. Umhverfis þar sem húsið hefur staðið eru rennislétt tún.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

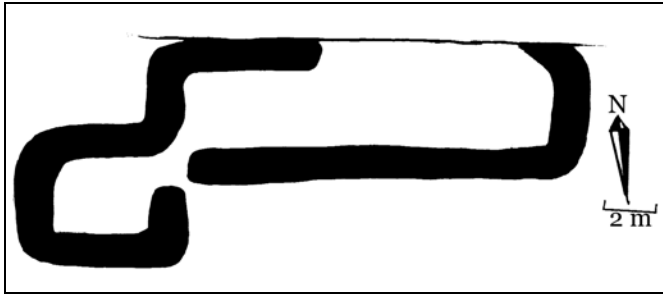
Heimildir: Túnakort 1917;

EY-257:007 varða 65°43.598N 18°17.857V
Varða er ofan við Krossastaðagil í svipaðri hæð og Vaglabærinn gamli (001). Varðan er neðan við fossana fimm sem eru í Krossastaðaá. Hún er um 570 m ofan við 006. Varðan stendur á grónum mel. Hún er 1,5 m á hæð. Hún er svotil ferhyrnd og er um metri á hvern veg. Grjótið er gróið skófum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-257:008 Krossastaðasel seltóftir 65°42.925N 18°16.733V
"Krossastaðasel er skammt frá norðurmerkjunum, aðeins 300 metrum sunnar en Laugalandssel. ... Eigi alllangt neðan við selið er Selholt." segir í örnefnalýsingu. Greinilega sést á milli selja í landi Krossastaða og Laugalands enda ekki nema um 300 m á milli þeirra. Krossastaðasel er um 150 m sunnan við merki (sem eru ógirt á þessum stað). Raflínan liggur yfir Laugalandssel í suðvestur-norðaustur og því skáhallt neðan við Krossastaðasel, um 200 m frá því. Rústir Krossastaðasels eru á tveimur stöðum - annars vegar

var það á hól beint sunnan við Laugalandsel en hins vegar eru rústir um 30 m neðar, sunnan í hæð. Í kringum tóftina og hólinn eru þýfðir og lyngivaxnir melar.

Hóllinn þar sem selið var er fagurgrænn og greinilegt að þar hafa mannvistarleifar verið. Þær leifar eru hins vegar alveg hrundar og grónar og er ekki

hægt að segja til um lögun þeirra. Hóllinn er um 10 X 10 m að stærð. Um 30 m neðar, sunnan í hæð eru hins vegar tóftir sem eru greinilegar. Þær eru í hvammi milli hæðar og lækjar sem rennur 7 m sunnar. Tóftirnar eru í mjög góðu skjóli fyrir norðan- og sunnanátt. Þær samanstanda af tveimur hólfum sem liggja skáhallt hvort við annað. Austara hólfíð er 5 X 14 m að utanmáli en það vestara er 6 X 4 m. Tóftin er alveg gróin og um 1 m á hæð.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-257:009 Skálaklettur heimild um huldufólksbústað

65°42.552N 18°17.331V

"Skálaklettur er einnig nefndur Skál. Þar var talinn mikill huldufólksbústaður." segir í örnefnalýsingu. Skálaklettur er svotil beint ofan við vörðuna á Fagrakletti 015. Kletturinn er nálægt Krossastaðagili en þó um 150 m norðan við sjálfa ána. Í fjarlægð lítur svo út að varða sé efst á klettinum. Þegar að honum er komið má þó sjá að þetta er ekki varða heldur nokkur klettabyrgir sem af einhverjum ástæðum hafa hrúgast upp efst á klettinum og þar í kring er gróið. Ofan við klettinn eru mórar en neðan deiglendara. Kletturinn er gróinn mosa og stráum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-257:010 Krossastaðabeitarhús beitarhúsatóftir

65°43.125N 18°17.622V

Krossastaðabeitarhús, horft til

suðurs

Beitarhúsasundi] eru Krossastaðabeitarhús." segir í örnefnalýsingu. Um 250 m utan við Krossastaðagil og um 200 m neðan við raflínu sem liggur um heiðina eru tóftir Krossastaðabeitarhúsa. Þær eru á hæð ofan við Krókhóla og fast utan við Fagraklett. Á Fagrakletti er varða (015) og eru beitarhúsin um 160 m norðan við

hana. Neðan við beitarhúsin er sund, utan við þau er lækur og síðan melur. Á þessum stað er allmiklar tóftir. Greinilegast er beitarhúsið sem er 18 X 12 m að stærð. Því er skipt upp í fremra/vestara hólf (þar sem tveir garðar ganga eftir endilöngu) og innra/austara hólf. Op er á vesturshlið og tvö op eru einnig frá ytra hólfinu í það innra. Grjóthleðslur sjást að innan. Fast sunnan við þessa tóft er önnur mun ógreinilegri og á kafi í gróðri. Hún virðist þó um 10 X 8 m að

stærð. Er vestur- og suðurhluti hennar mjög óskýr á köflum. Þar virðast þó vera tvö hólf og er því nyrðra skipt í tvennt. 2 m vestan við þessa tóft er önnur mjög ógreinileg, sem virðist þó vera um 5 X 4 m og hefur op verið á vesturvegg hennar, líklega nyrst.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-257:011 Ullarvað heimild um vað

65°43.449N 18°17.954V

"Við árgilið nokkru neðar [en Krókhólar] er Ullarvaðshvammur, en Ullarvað er þar á Krossastaðaá." segir í örnefnalýsingu. Ullarvað var örlítið ofar en beint norður af gamla Vaglabænum. Það var ofan við fossana 5 sem eru í Krossastaðaá á svipuðum slóðum. Vaðið hefur verið 280-290 m ofan við vörðuna (007). Á þessum stað er hvammur beggja vegna Krossastaðaár og auðvelt að komast yfir hana en neðar er hún mun ógreiðfærari. Ekki er mjög mikið undirlendi í hvamminum en hann er lyngivaxinn. Gott aðgengi er þó að ánni á þessum stað.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-257:012 Krossastaðastekkur stekkjartóftir
"Útaustur frá [Fossahvammi] er Breiðasund og síðan Þrætusund þar ofan við lítinn melhrygg. ... Þá er komið að Krossastaðastekk og Stekkjarlaut." segir í örnefnalýsingu. Leifar Krossastaðastekks eru um 780 m austan við bæinn (001), um 460 m næstum beint norðan við vörðuna (007). Stekkurinn er í hvammi sem snýr austur-vestur og um hann rennur lítill lækur. Hvammurinn er fremur sléttur en í börmum hans vex lyng.

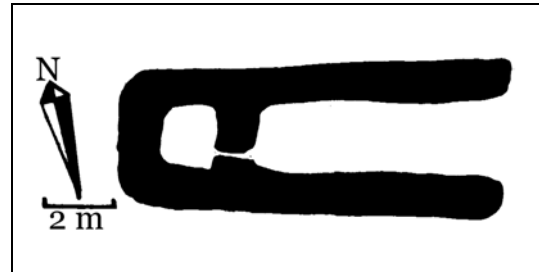
Stekkurinn er mjög gróinn og nærri útfluttur á köflum.

Lag hans má þó enn greina. Hann hefur verið 11 X 5 m að stærð og tvískiptur.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

65°43.684N 18°17.291V

EY-257:013 heimild um herminjar

65°43.882N 18°18.220V

Í landi Krossastaða voru nokkur umsvif á hernámsárunum. Umsvif hersins voru mest syðst í landareigninni sunnan við Krossastaðaá. Enn sést grunnur eftir bragga á einum stað, neðan þjóðveggar. Svæðinu sem herminjarnar voru á hefur að mestu verið raskað, sléttuð tún og melur.

Hættumat: hættu, vegna túnræktar

EY-257:014 náma mógrafir

65°43.699N 18°17.367V

Mógrafir virðast hafa verið 50-60 m neðan við stekkin (012) í Stekkjarhvammi. Þær hafa verið út frá læknum sem rennur á þessum slóðum. Greinileg eru merki þeirra á um 7 X 7 m svæði. Hvammurinn er fremur sléttur en í börmum hans vex lyng. Rakt er upp frá læknum. Mógrafirnar hafa verið á um 7 X 7 m svæði og eru nú um 0,8 m djúpar.

Hættumat: engin hættu

EY-257:015 varða

65°43.068N 18°17.783V

Um 150 m beint sunnan við beitarhúsin (010) er varða á Fagrakletti. Hún er um 100 m norðan við Krossastaðaá. Varðan stendur á klettabelti sem er gróið mosa og grasi. Varðan er um 80 sm á hæð og svipað í þvermál.

Hættumat: engin hættu

EY-257:016 tóft smalakofi

65°42.525N 18°17.364V

Um 60 m sunnan (og örlítið ofar) en hæsti punktur Skálakletts stendur vandlega hlaðinn smalakofi. Hann er rétt norðan við Krossastaðaá. Kofinn er á klettabelti sem er að hluta gróið. Hann er hlaðinn úr hellugrjóti og er 2,3 X 1,5 m að stærð. Op er á austurhlið hans og hæð hans er um 0,3-0,4 m.

Hættumat: engin hættu

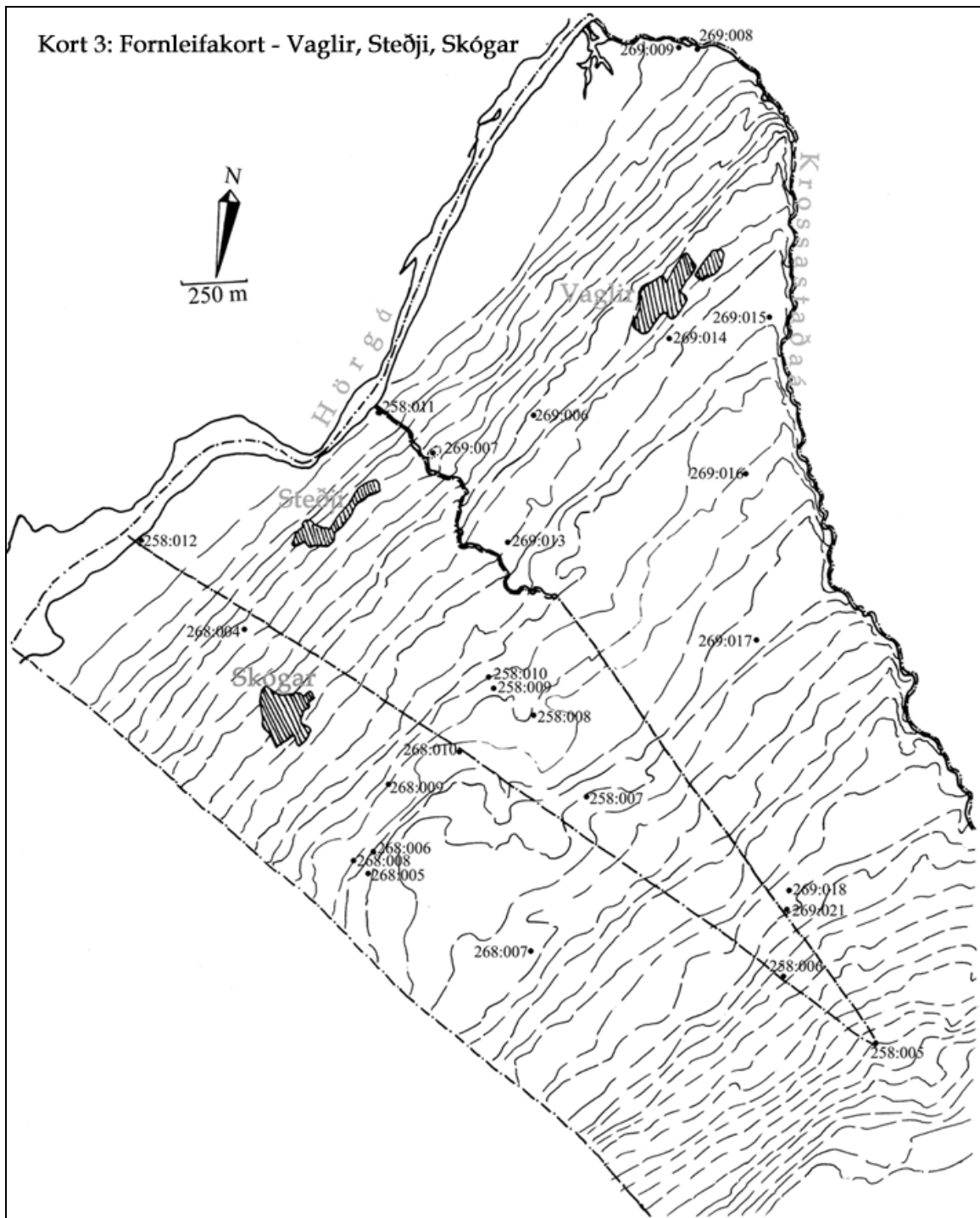

EY-257:017 heimild um vað

65°42.457N 18°17.263V

Rétt ofan við Skálaklett, þar sem Krossastaðagil verður meira aflíðandi, var vað á Krossastaðaá. Grónir molar eru við ánni á þessum stað.

Hættumat: engin hætta

EY-258 Steðji

10 hdr. 1712, 20 hdr. 1495. Bændaeign (Hólastólseign 1493 til 1547). "Land hafði [Þorgils] átt at Steðja

ok hafra tíu, er Þórir varðveitti." Ljósvetninga saga, ÍF X, 25.

30.1.1493 fékk Hallur Ásgrímsson Ólafi Hólabiskupi Hólabakirku "jordina stedia j haugardal er liggur j lauglandz kirkiu sokn ... firir. xx. hundrut ok þar med fiogur malnytukugilldi." - DI VII, 161-62.

8.1.1495 er Skriða í Hörgárdal seld "ad tilskilddum ollum skogum a stedia jordu upp i fiall og ofan i a ut ad kidalæk og sudur i motz vid Audbreckuskog nema stedia skillde eiga elldeuid sem honum þarfnadest." - DI VII, 236.

6.6.1520 er "Stedia .xxc. vj kugilldi. Landskyld .c." talin meðal Hólastólsjarða í testamenti Gottskálks - DI VIII, 729.

5.10.1547 meðkennist Jón Arason biskup að hann hafi fengið Guðnýju Grímsdóttur "jordina stedia er liggur j horgardal." í jarðaskiptum - DI XI, 573.

13.11.1553 gerir Jón Magnússon (maður Guðnýjar Grímsdóttur) lagakaup í umboði Magnúsar Jónssonar og Elínar Jónsdóttur við Gunnar Gíslason og konu hans Guðrúnu Magnúsdóttur um jarðirnar Þórustaði á Svalbarðsströnd og Steðja í Hörgárdal sem aðrar tvær jarðir voru komnar fyrir eftir því kaupbréfi sem Jón Magnússon og Jón Arason biskup höfðu lagakaup um gjört, og hafði Ólafur biskup samþykkt það kaup - DI XII, 633.

1712: "Skriða í Hörgárdal á þó allan skóginn fyrir utan áðursagða brúkun heimilisins." JÁM X, 171.

1917: 2,4 ha. 2/3 slétt. Sáðreitir 140 m².

1968: Fór í eyð.

EY-258:001 Steðji bæjarstæði bústaður 65°42.932N 18°20.315V

"Gamli Steðjabærinn var neðan til við Litlahall." segir í örnefnalýsingu. Akvegur liggur frá þjóðveginum sunnan við þar sem Steðjabærinn stendur nú og til austurs. Vegur þessi liggur fyrst beint upp en beygir svo til norðurs og liggur upp að sumarbústaðalandi ofan við Steðjabæinn sem nú stendur. Þar sem vegslóðinn beygir (í beygjunni) og um 160 m sunnan við nyrsta sumarbústaðinn á þessum slóðum stóð Steðjabærinn áður. Hann var nálega beint ofan við íbúðarhúsið sem nú stendur á Steðja. Gamli bærinn var á bæjarhól sem var að miklu leyti náttúrulega myndaður. Hóllinn hefur nú verið mikið skemmdur af malarnámi. Suðurhluti bæjarhólsins er verst farinn. Hóllinn er það mikið skemmdur (stór hluti hans fjarlægður) að ekki er að vænta að nokkrar óraskaðar mannvistarleifar sé þar að finna.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1917; Örn.Jóh.Ól.

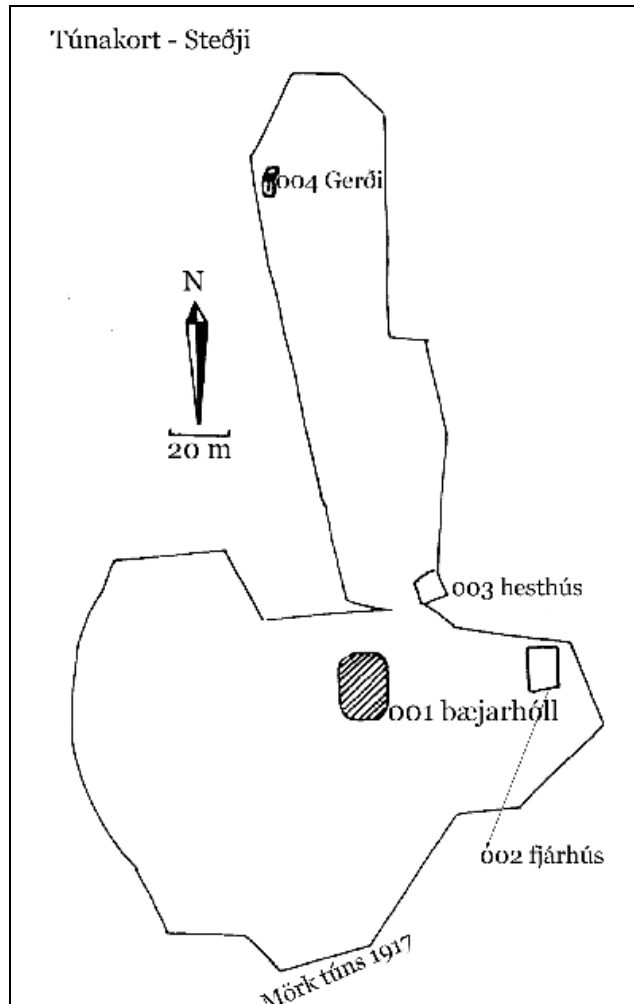
EY-258:002 Steðji heimild um fjárhús

65°42.882N 18°20.289V

50 m fyrir ofan gamla bæinn (001) var fjárhús sem merkt er á túnakort frá 1917. Fast ofan við gamla bæinn (001) er vegarslóði sem liggur áfram til norðurs að sumarbústað. Fast ofan við slóðann er önnur malargryfja í hól þar sem fjárhúsin hafa staðið. Hólnum hefur nú verið raskað það mikið að engin merki fjárhúsanna sjást. Á hólnum eru grónir moldarbingir, grjót og hátt gras.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Túnakort 1917;

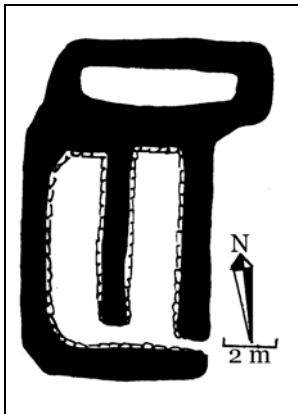
EY-258:003 heimild um hesthús

65°42.908N 18°20.260V

"Steðjalækur -bæjarlækurinn á gamla Steðja - fellur fram sunnan við Gerðin svonefndu, en það eru túnskikar, sem sér í lagi heita Hesthúsgerði, Miðgerði og Yztagerði. Þar er Hesthúslaut." segir í Örnefnalýsingu. Um 30 m utan og ofan við gamla bæinn (001), í Bæjarlækjargilinu, var hesthús sem merkt er inn á túnakort frá 1917. Það hefur staðið fast norðan við bæjarlækinn og við vegarslóðann sem liggur að sumarbústöðunum. Svæðinu sem hesthúsið var á hefur verið umturnað (e.t.v. þegar vegurinn var lagður). Þúfnaröð er á þessum stað og getur verið að þar sé um að ræða síðustu leifar hússins. Röðin er um 4-6 m að lengd og er um 0,3 m á hæð. Á kafi í grasi.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda**Heimildir:** Örn.Jóh.Ól. og Túnakort frá 1917**EY-258:004** Gerði fjárhústóft

65°42.976N 18°20.142V

Um 160 m utan (norðan) við gamla bæinn (001) sjást enn leifar fjárhúsa sem sýnd eru á túnakorti frá 1917. Þau stóðu á túnskika sem kallaður var Yztagerði og voru húsin nefnd Gerði. Á þessum slóðum er nú sumarbústaðabyggð og er sumarbústaður um 2 m sunnan við tóftina. Tóftin er framarlega á hæðinni þar sem Steðjatún var áður og sumarbústaðabyggð er nú að rísa. Umhverfis tóftina eru mestmegnis sléttuð tún.

Tóftin er tvískipt. Hún er 12,5 X 7,5 m að stærð og op er syðst á austurvegg hennar. Syðra hólfið er stærra og gengur garði eftir því endilöngu. Tóftin er grjóthlaðin að innan.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda**Heimildir:** Túnakort 1917;**EY-258:005** Merkjavarða landamerkjavarða

65°41.991N 18°17.413V

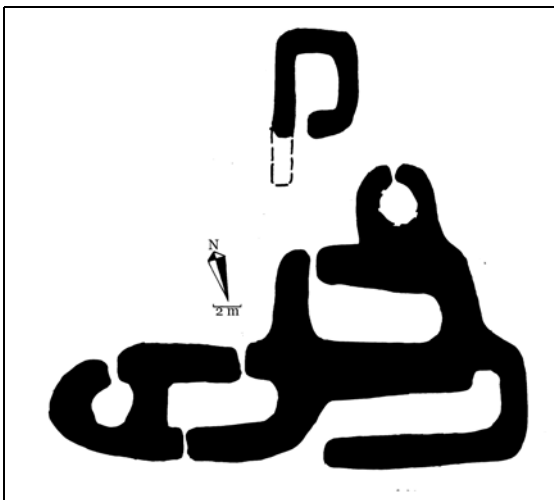
Landareign Steðja gengur saman að sunnan og norðan og skerast merkjalínurnar á efsta örnefninu, sem er Merkjavarða á Efribeylu. Um 450 m beint ofan við 006 er klettadrag og á því miðju er um 30 sm há varða alþakin skófum. Mun það vera Merkjavarða sem einnig var stundum nefnd Beyluvarða. Varðan stendur fremst á klettadraginu. Ofan við það er aflíðandi mosavaxin urð. Varðan er um 30 sm á hæð en um 1 m í þvermál.

Hættumat: engin hætta**Heimildir:** Örn.Jóh.Ól.**EY-258:006** Lönguklettavarða heimild um landamerki

65°42.156N 18°17.846V

"Norðurmerkin eru við Kiðalæk, neðst, Brúnkolluskarð og Lönguklettavörðu (hún er syðst í Lönguklettum), en þaðan bein lína að fyrrnefndri vörðu á Efribeylu." segir í örnefnalýsingu. Lönguklettur eru, eins og nafnið gefur til kynna, langt klettabelti á heiðinni sem nær um land Steðja og yfir í Vaglaland.

Klettabeltið er lengsta samfellda klettabeltið í hæðinni en ofar er lyng- og grasivaxinn mói. Heimildamaður man ekki eftir vörðu á þessum stað og ekki kom skrásetjari auga á hana.

Hættumat: engin hætta**Heimildir:** Örn.Jóh.Ól.**EY-258:007** Steðjasel seltóftir

65°42.510N 18°18.816V

"Neðan við Viðarás er Selmór, breiður, þýfður hjalli, nokkuð grasgefinn. Yzt á honum eru tóftir Steðjasels, fast uppi við Viðarásinn." segir í örnefnalýsingu. Seltóftirnar eru fast upp við Viðarás og um 50 m ofan við völduga rafmagnslínu sem liggur norðaustur-

suðvestur á hálsinum. Þær eru næstum beint ofan við einn raflínustaurinn (örlítið sunnar) og um 500 m ofan við beitarhúsin (009). Tóftirnar eru á sléttlendi, neðan við þær er rakt en rennislétt svæði þar sem raflínustæðið er. Skammt ofan við er Viðarásinn en hann er hærri, vaxinn lyngi með klettabeltum.

Seltóftirnar eru fagurgrænar en ekki mjög háar. Þær eru tvær. Aðaltóftin er um 31 m að lengd en um 17 m á breidd. Hún skiptist í 5-6 hólf. Op eru ýmist á austur og vesturvegg. Um 3 m vestan við þessa tóft er önnur, einföld. Hún er 10 X 6 m að stærð og er op á austurvegg. Tóftasvæðið er því samtals um 31-32 X 30 m að stærð.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-258:008 *Svarðarhjalli* heimild um mógrafir 65°42.675N 18°19.061V
"[Á Svarðarhjalla] var mótekjan og torfristan." segir í örnefnalýsingu. Svarðarhjalli er móa/melhryggur sem liggur á miðju því votlendissvæði sem er á milli beitarhúsanna (009) (sem eru á mel) og Selmóanna þar sem selið 007 er. Mótekjussvæðið er 180-200 m norðaustan (ofar og eilítið utar) við beitarhúsin. Svæðið er mjög rakt og vaxið sefgrasi. Ekki sjást merki um svarðargrafir.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-258:009 *Steðjabeitarhús* beitarhúsatóftir

65°42.692N 18°19.314V

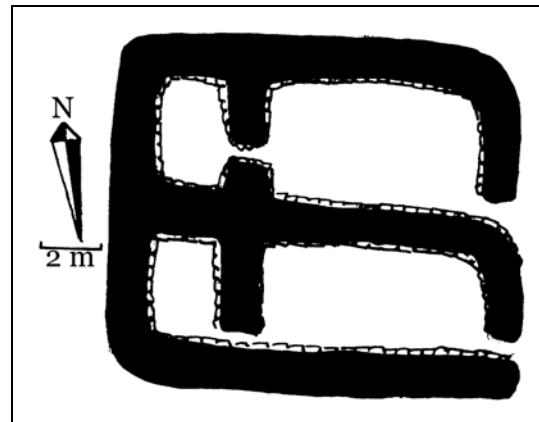
Steðjabeitarhús horft til norðvesturs

"Við neðri enda Lækjardals eru Steðjabeitarhús. Þaðan liggja Beitarhúsamýrar norður eftir, allt að merkjum." segir í örnefnalýsingu. Steðjabeitarhús eru 150-170 m ofan við girðingu sem girðir af skógræktina í landi Steðja og í svipaðri fjarlægð norðurmerkjum Steðja. Beitarhúsin eru um 500 m neðan við selið (007) í lögð milli hóla. Húsin eru í dæld sem vaxin er lyngi. Umhverfis eru melar sem einnig eru vaxnir lyngi að hluta.

Beitarhúsin eru 13 X 11 m að stærð. Það skiptist í fjögur hólf og er tvöfalt, þ.e. tvö samsíða löng hólf og minni hólf inn af. Í öðru hólfinu virðist vera garði eftir endilöngu. Tóftin er grjóthlaðin að innan.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

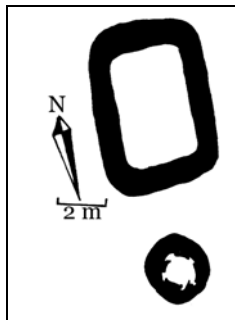

EY-258:010 gryfja kolagröf 65°42.725N 18°19.299V
"Við neðri enda Lækjardals eru Steðjabeitarhús. Þaðan liggja Beitarhúsamýrar norður eftir, allt að merkjum." segir í örnefnalýsingu. Til og frá um þetta mýrasvæði eru hólar og einn þeirra miklu mestur. Þar eru margar kolagrafir. Stærsta gröfin er í Djúpulágarhóli og heitir Djúpalág. Djúpalág er ferningslaga dæld sem er um 50 m utan og neðan við beitarhúsin 009 og tæpum 100 m ofan við skógræktargirðinguna (utan hennar) sem girðir af skógræktarhólf í landi Steðja. Lautin er gróin lyngi en örlítið gras er í botni hennar þar sem grafirnar eru. Umhverfis hana eru melar.

Nokkrar grafir eru í láginni. Ein er þó áberandi stærst. Hún er 1,5 m í þvermál en aðrar grafir umhverfis eru minni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-258:011 tóftir

65°43.175N 18°19.973V

Á merkjum, eða fast sunnan merkja við Vagfir eru tóftir á árbakka Hörgár. Þær eru um 5 m austan við Hörgá en um 10 m innan við Kiðagerðislæk. Tóftirnar eru um 25 m neðan við Þjóðveg en allbratt er frá veginum niður á árbakkann. Þær eru á fremur grýttum en lyngivöxnum árbakka en sjálfar eru þær á kafi í gróðri.

Tóftirnar eru tvær. Sú nyrðri er 5 X 7 m að stærð og er einföld. Um 2 m sunnan við hana er önnur einföld tóft, minni. Er hún um 3 X 3 m að stærð og óljósari. Tóftirnar eru um 0,3 m á hæð og alveg grónar.

Hættumat: hætta, vegna vatnsaga

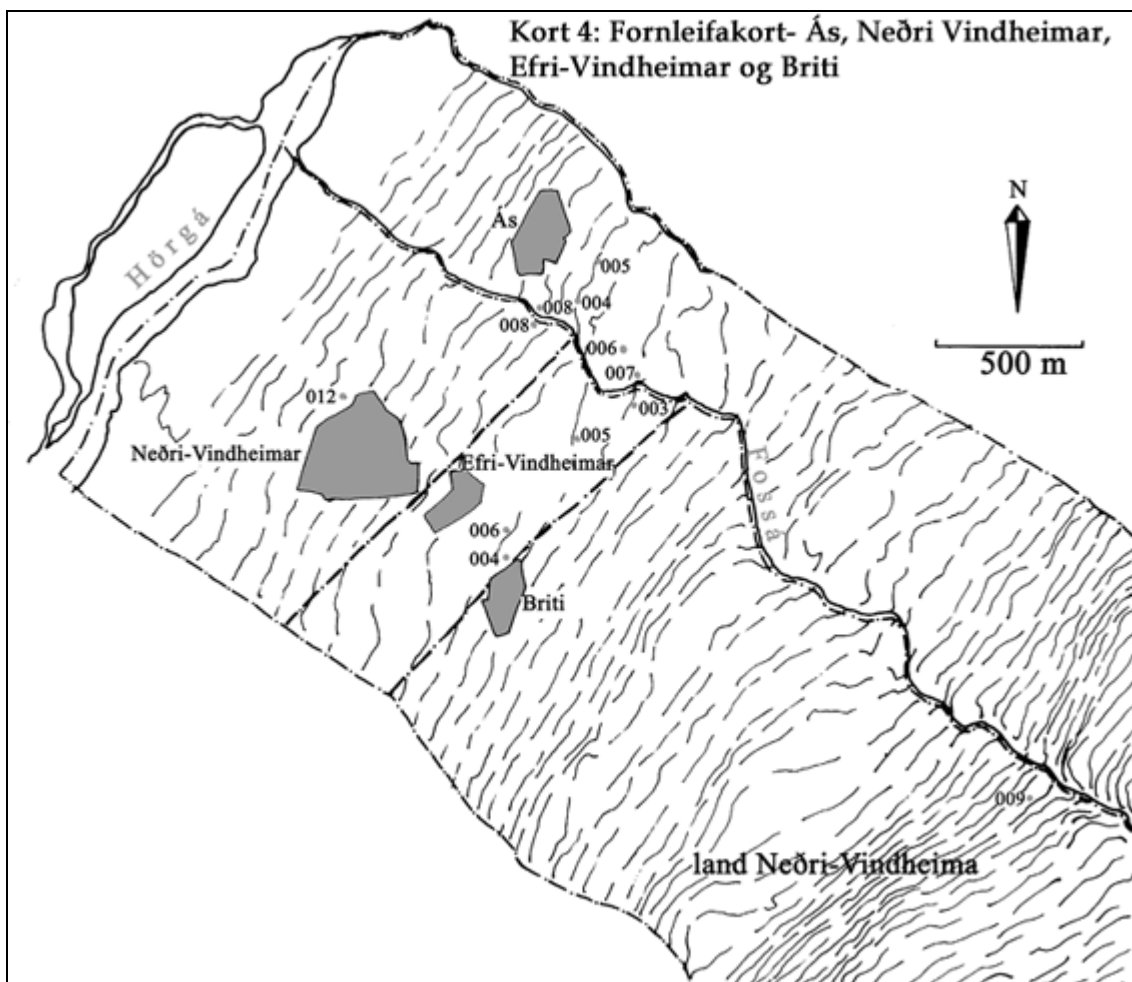
EY-258:012 heimild um landamerki

65°42.922N 18°21.169V

"Í þinglýstu landamerkjabréfi frá árinu 1926 eru eftirtalin landamerkjaörnefni: Að sunnan: Merkjavarða á Hörgárbakka." segir í örnefnalýsingu. Girðing liggur nú á merkjum neðan og ofar þjóðveggar. Neðan þjóðveggar og niður að á eru beggja vegna merkja sléttuð tún. Tún eru nær alveg niður á árbakka, engin merki vörðunnar sjást.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-259 Ás

20 hdr. 1712, 30 hdr.

12.5.1542: Vitnisburður um að Möðruvallaklaustur ætti skóginn Maríuhrís "ok standa a as jaurdu j

haugardal j begisarþingum millum audbrecku skogs ok vindheimaskogs uar hallden gaumul klaustursens eign a maudrwaullum j haugardal. redur vtt vid audbreck[u] skog jardkross lagdur af steinum ok suó langt sudur sem er reetsyne ofan a asgerde ok suo vtt af gerdinu ed nedra til mozs vid audbrecku skog. enn vpp suo langt sem skogur vex. vissa eg at sueinn prestur magnusson er var radzmadur a maudrwaullum let vinna j fyrnefndum skoge ok adrer stadarens radsmenn vm nestu xx ar framan til mannplagunar bede haugget timbur ok wnet til kola klautursens vegna." - DI V, 93.

31.5.1453 reiknaði Jón Sigmundsson "sier ok jordunni aa uindheimum. skog ut j ass jord. arliga sua sem jordunni þarfadiz at hafa [en Runólfur Höskuldsson] sagdi. at vindheimar ætti ongan skog. ut j ass jord. ok vændiz brefi ok jnsigli tueggia manna. at hauskulldr fader hans hefdi af skilid at gunar gudnason ok jordin uindheimar hefdi ongan skog leingr enn hann ætti hana. ut j ass jord. kom þeim það saman

adrgreindum monnum joni ok runolfi at jon skyldi hoggua skoginn þar til er Runolfr leti sueria. at vindheimar ætti ecki adrgreindan skog. þa skildi jon sier skoginn med hans minni. upp fra þui at hann leti sueria ok þacka honum þa skoginn." DI V, 107.

1461: "Jtem a morduallaklaustur skogarpart er heiter marivhris. oc stendur j as jordu j horgardal millum audbreckv skogs oc vindheima skogs. Rædr vtt vid audbrecku skog jardkross lagdur af steinum. oc sua langt sudr sem er rettsyne ofan aa asgerde oc suo ut af gerdinu ed nedra til motzs vid audbreckuskog enn upp suo langt sem skogur vex." - DI V 286-91.

13.10.1510 galt Jón Jónsson Gottskálk Hólabiskupi "iordina alla vindheima og ass er badar liggia i haugardal i bægisar kirkiu sokn." - DI VIII, 328.

1520 Bændaeign. (Hólastólsjörð 1510-c. 1550).

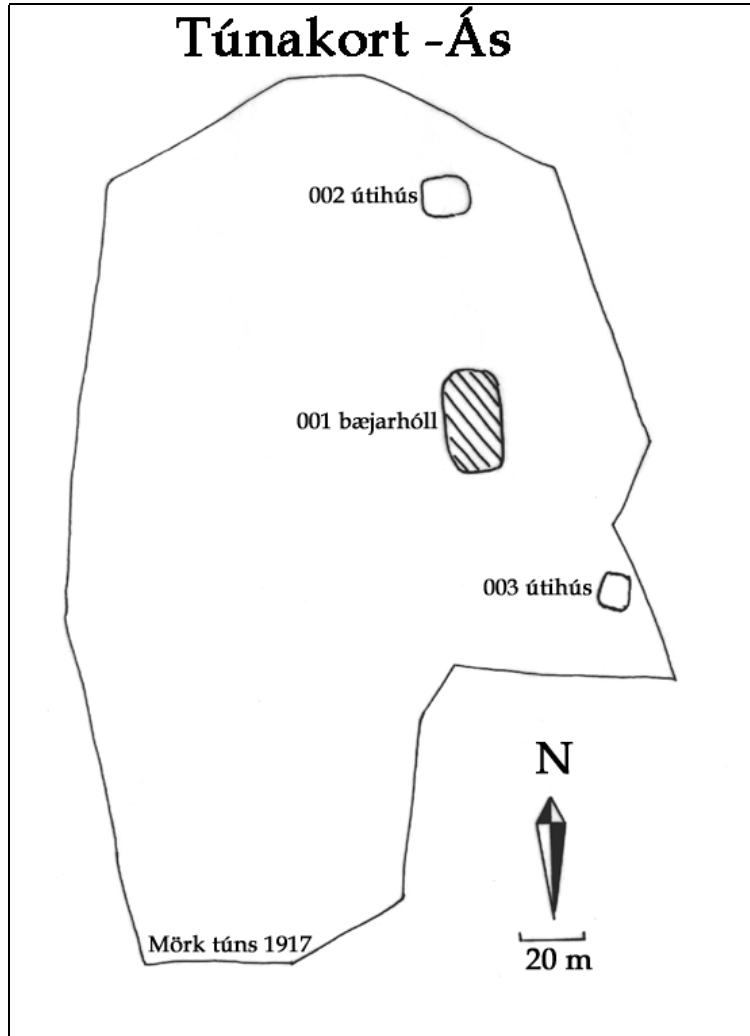
6.6.1520 er "Aas xxxc. vj kugilldi. Landskyld. c. a hinu þridia ari." talin meðal Hólastólsjarða í testamenti Gottskálks. - DI VIII, 728.

1525 á Hólastóll "ás og áa j kræklingahlid." - DI IX,

301.1525 "a modruvallaklaustur skogarpart er heiter mariuhris og stendur j asjordu j horgaardal millum audbreckuskogs og vindheimaskogs. Rædur vt vid audbreckuskog jardkross lagdur af steinum. og svo langt sudur sem er rettsyne ofan aa asgerde. og suo vt af gerdenu ed nedra til moz vid audbreckuskog enn upp so langt sem skogur vex." DI IX, 20.

25.12.1550 er "as .xxc." meðal jarða sem höfðu burtlógast frá Hólastóli í biskupstíð Jóns Arasonar - DI XI, 873 sbr. sambærilegt skjal frá

1.9.1552 - DI XII, 460.

5.6.1650 selur Guðrún Þorvaldsdóttir Benedikt Pálssyni Ás í Hörgárdal í Bægisáarkirkjusókn, 20 hdr, og Brita, en áður hafði Benedikt keypt Vindheima af bróður Guðrúnar - Jarðabréf, 244.

29.4.1656 fær Guðbrandur Þorláksson "5c j jordunne Ase j Horgardal 30 alner." í arfaskiptum eftir föður sinn Þorlák Skúlason biskup - Bréfabók Þorláks, 278.

13.7.1657 er 10 hdr jörð goldin Skúla Þorlákssyni biskups "fyrir xc j jordu sem Benedicht Paalsson hafde honum giefed sem var half jordinn Aas j Horgardal." - Bréfabók Þorláks, 282.

24.11.1674 skrifar Gísli Þorláksson Hólabiskup Jóni Eggertssyni um "skolajordina As j Horgardal f(yrer) huoria þier bioded mier jafngott andvirdij 20 hundrud ad dyrleika" að hann geti ekkert um það samþykkt þar sem Jón hafi ekki tilgreint hvaða jörð hann hyggðist gefa í staðinn - Prestastefnudómar og Bréfabók Gísla Þorlákssonar, 319.

1712: "Þessa jörð segjast nálægir heyrt hafa að Hr. Þorlákur sálugi Skúlason hafi gefið ... fátækum stúdentum Hólastiftis þeim sem sigla vildu til Kaupenhafnar til stúderinga uppá academiit, so að þeir hinir sömu skyldu eftir forlagi og tilsögn biskupsins á Hólum uppbera afgjald þessarar jarðar sjer til undirholningar á þessari reisu, og hefur Hólabiskup byggingarráð eður hans umboðsmaður." JÁM X, 109.

1712: "Skógarparrt á jörðin [Vindheimar] í Ás jörðu fyrir ofan Brytagötu, en sá skógur er nú mjög eyddur og fallinn í fauska, en brúkast þó enn til nokkrar kolagjörðar. Beit fyrir allan búsmala í annað mál um mánaðar tíma á sumur er sagt að jörðin eigi í Ás land mót engjatakni þar sem Teigar hita í Vindheima engjum. En ekki hafa þessi ítök brúkast í vel 20 ár." JÁM X, 168 sbr. 169.

1917: 3,3 ha. 1/4 slétt. Sáðreitir 185 m².

1971 Jörðin fór í eyði.

EY-259:001 Ás bæjarhóll bústaður 65°42.164N 18°21.425V

EKKI er annað vitað en að bæjarstæðið að Ási hafi ávallt verið þar sem íbúðarhúsið stendur nú. Við það var byggt samkomuhús árið 1918 og er húsið sem nú stendur án nokkurs vafa það sama og merkt er inn á túnakort frá 1917. Það er um 250 m norður af Fossá en um 1 km austur af Hörgáreyrum, á hjalla ofan gamla þjóðvegarsins. Ekkert sést til fornleifa en húsið sem nú stendur er eldra en frá 1918. Það stendur á leifum gamals bæjarhóls, að því er virðist og er sá hóll um 30 X 30 m, að mestu moldarflög og arfabreiður. Til suðurs í átt að Fossá eru tún en til austurs upp frá bænum er þýflendi og melar. Elstu sjáanlegu mannvistarleifarnar eru reisulegt steinhús frá byrjun 20. aldar. Býlið fór í eyði árið 1971 en er í eigu ábúenda á Vindheimum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

EY-259:002 heimild um útihús 65°42.183N 18°21.405V

Útihús var 50 m norður af bæjarstæðinu, í dálitilli lág út frá bæjarhólnum. Um 20 m ofan við hækkar láginn og eru þar leifar af steinsteyptu húsi og er spýtna- og steinsteypubrot víða umhverfis. Vestan til er grasi gróinn slakki.

Ekkert sést til fornleifa og hefur útihúsunum eflaust verið raskað við síðari tíma framkvæmdir.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

EY-259:003 útihústóft 65°42.125N 18°21.387V

Um 50 m suður af 001 og um 5 m suður af allstóru bjargi sem er í útjaðri bæjarhólsins er útihústóft. Tréstaup stendur upp úr moldarbarði sem hugsanlega eru leifar gamals túngarðs en fast austan hans er stórgryti á víð og dreif í túninu. Mjög þýft. Túnið er til suðurs.

Greinilegar mannvistarleifar, mjög óskýrar þó, en helstu útlínur má þó ráða af grjóti og liggja sums staðar steinar í reglulegri röð. Ekkert er þó hægt að segja um lögun eða stærð töftarinnar; einungis að bygging hafi áður verið á þessum stað og sést af túnakorti að um útihús er að ræða.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

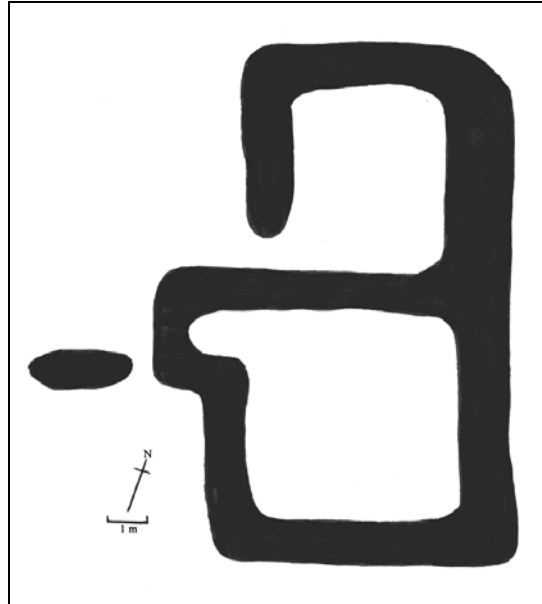
EY-259:004 Ásstekkur stekkjartóftir 65°42.032N 18°21.213V

"Skammt fyrir ofan bæinn er Grænhóll (...). Skammt frá Grænhóli er Bæjarklöpp. Þar ofan við er

Stekkjarássinn. Hann var talinn 150 faðma langur, og eru syðst á honum tóftir Ásstekkkjar. Sumir álíta að þar hafi býli verið", segir í örnefnalýsingu. Stekkurinn er um 350 m suðaustur af gamla bænum (001) og um 130 m austur af brúnni á Fossá (008). Efst í breiðri hvilft neðan þröngs gildrags þaðan sem áin kemur. Áin fellur um 5 m sunnan við stekkin. Allstór og myndarleg tóft sem grafin er inn í brekkuna norðanmegin en annars eru veggir greinilegir. Tóftin er tvískipt og er eystra hólfið stærra. Dyr til suðurs. Hafi þetta verið býlið er bæjarstæðið bæði fallett og hentugt, við ána og gott graslendi á um hálf hektara svæði til vesturs. Lítil garður liggur suður frá tóftinni og fram að bakkanum. Veggjaþykkt er um 1 m en tóftin er 13 X 14 m að stærð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-259:005 Torfhóll heimild um ristu

65°42.231N 18°20.550V

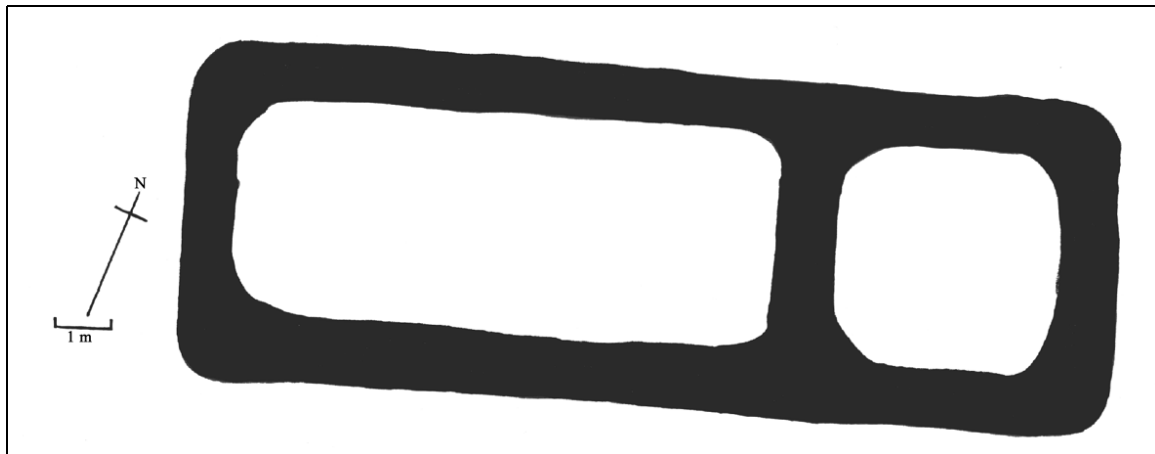
"Landmerkin milli Áss og Skóga eru í Merkjalág, Járnhrygg, Háuklöpp, Torfhóll og Litlulág", segir í örnefnalýsingu. 500 m (norð)austan við bæjarstæðið voru mógrafir. Melur og holt. Land víða uppblásið en grónir blettir inn á milli. Engar mógrafir sjáanlegar nærri landamerkjum og Torfhól.

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-259:006 Beitarhúsaklettur

beitarhúsatóft

65°41.932N 18°20.724V

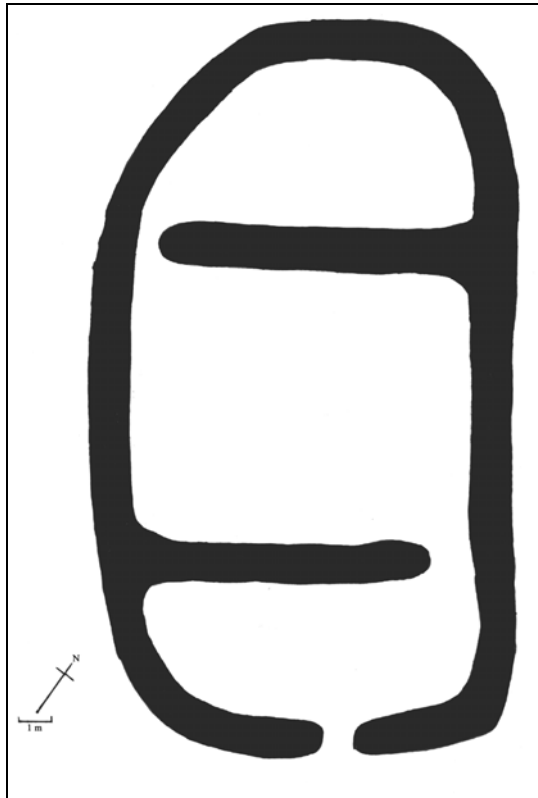
"Næst ofan við Stekkjarás er Langamelur. ... Beitarhúsaklettur, öðru nafni Selklettur, eru næst ofan við Langamel. Þeir eru fjórir að tölu og allir nokkuð háir", segir í örnefnalýsingu. Um 100 m norður af Fossá og um 600 m austur af bæjarstæðinu (001) eru beitarhús. Þau eru í beina stefnu frá bæjarstæðinu upp að Þröskuldi, hálsinum sem liggur norður úr fjallsöxlinni. Á stórbýfðum bala suður af melnum norðan klettanna. Selið sést vel um 100 m til suðausturs.

Hálfrunin tóft, blásin upp að vestanverðu en grjótið úr hleðslunni liggur víðsvegar umhverfis. Tóftin hefur að öllum líkindum verið tvískipt og minna hólfið norðan megin. Hleðslur standa enn sýnilegar í austurkanti syðra hólfsins. Tóftin er rétt ofan við Efraselskletta en engin tóft fannst við Beitarhúsakletta.

Selið 007 er um 100 m suðaustan við þessa tóft.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-259:007 *Efrasel* seltóft

65°41.903N 18°20.689V

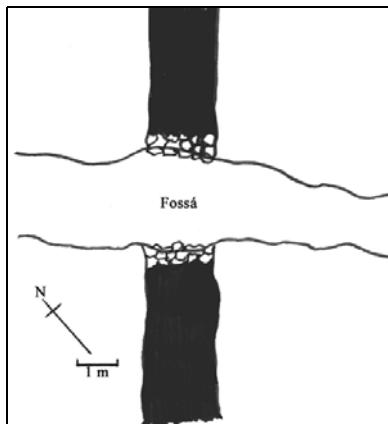
"Næst ofan við Stekkjarás er Langimelur. ... Beitarhúsklettur, öðru nafni Selklettur, eru næst ofan við Langamel. Þeir eru fjórir að tölu og allir nokkuð háir.) Skammt ofan við þá eru aðrir fjórar klettur, Efraselsklettarnir. Grónar tóftir á móbletti suður við Fossá, milli efri og neðri klettanna, heita Efrasel", segir í örnefnalýsingu. Um 700 m austur af bæjarstæðinu (001) og um 100 m suðaustur af beitarhúsunum (006) eru tóftir sels, á árbakkanum. Hjalli rís fast norðaustan við selið en það er á dálitlum flata milli hans og árinna. Beint á móti selinu hinum megin árinna er melklettur. Þúfnabörð rísa upp af flatanum í vestri.

Stórt sel, allt hlaðið úr lóbörðum grjóti, sem sennilega hefur verið tekið úr ánni. Tóftin skiptist í 3 hól og er miðhólfstærst. Garðarnir standa heillegastir en mikið er hrúnið úr útveggjum miðhólfsins og er byrjað að gróa þar yfir tóftina. Selið er 23 X 13 m að stærð. Veggjapykkt er 1-1,5 m. Hleðslan virðist vönduð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-259:008 *Fossárbrú* hleðsla

samgöngubót

65°42.039N 18°21.322V

Brú var á Fossá um 200 m suður af gamla bænum (001) og um 30 m ofan við þriðja háa fossinn í Fossá, talið neðan frá (að undanskildum þeim neðsta sem er undir gamla þjóðvegnum og er að hluta manngerður).

Á suðurbakka árinna er melur og þýflendi en ás norðan megin sem liggur til austurs frá brúnni og nefndur er Stekkjarás (sbr. 004).

Brúarhleðslan er sitthvoru megin bakkans eins og gefur að skilja. Hún er um 2 m breið og 1 m há og virðist hlaðin um 5 m út frá bakkanum. Sennilega hefur stórgrýti verið komið fyrir í ánni og síðan hlaðið ofan á það en það hefur nú skolast burt og eftir standa einungis leifar hleðslunnar á bökkinum. Fossinn skammt fyrir neðan heitir Brúarfoss. Sé hér um stíflu að ræða er mjög óljóst hvaða tilgangi hún hafi átt að þjóna.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-260 *Neðri-Vindheimar*

40 hdr. 1712 en öll jörðin 70 hdr. "Nú ríða þeir til frændkonu Vémundar [kögurs], er Þorgríma hét. Hon bjó á Vindheimum í Horgárdal." Reykdæla saga, ÍF X, 188.

31.5.1431 reiknaði Jón Sigmundsson "sér ok jordunni aa uindheimum. skog ut j ass jord. arliga sua sem jordunni þarfadiz at hafa [en Runólfur Höskuldsson] sagdi. at vindheimar ætti ongan skog. ut j ass jord. ok vændiz brefi ok jnsigli tueggia manna. at hauskuldr fader hans hefði af skilid at gunar gudnason ok jordin uindheimar hefði ongan skog leingr enn hann ætti hana. ut j ass jord. kom þeim það saman adrgreindum

monnum jóni ok runolfi at jón skyldi hoggva skoginn þar til er Runolfur leti sueria. at vindheimar ætti ecki adrgreindan skog. þa skildi jón sier skoginn með hans minni. upp frá því at hann leti sueria ok þacka honum þa skoginn." DI V, 107.

12.5.1452: Vitnisburður um að Möðruvallaklaustur ætti skóginna Maríuhús "ok standa a as jaurdu j haugardal j begisarþingum millum audbrecku skogs ok vindheimaskogs." DI V, 93.

[1453]

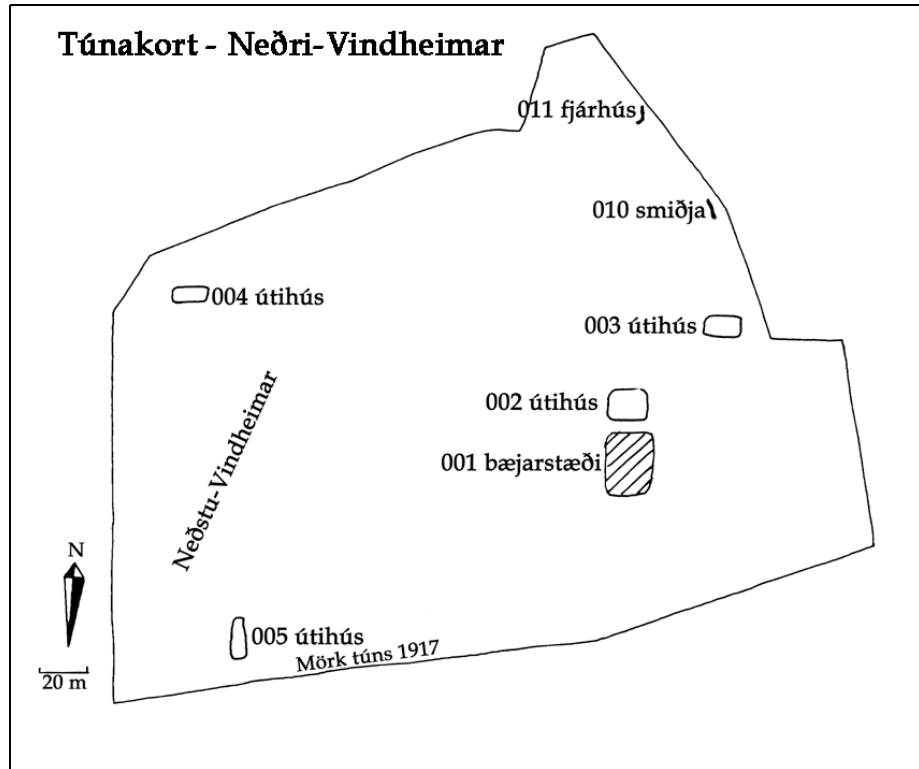
vitnisburður um landamerki

Vindheima að sunnan gefin Jóni Sigmundsyni

"keypta ek ... guðmundr hey af þessare jarðar eign at jone þorleifssyne þa hann bio a vindheimum en ek a efra Raudalæk." DI V, 108.

9.6.1461 á Jón Sigmundsson enn heima á Vindheimum - DI V, 231-32.

1461: "Jtem a

möðruvallaklaustur skogarpart er heiter maríuhús. ok stendur j as jorðu j horgardal millum audbrecku skogs ok vindheima skogs." - DI V 286-91.

13.10.1510 galt Jón Jónsson Gottskálk Hólabiskupi "iordina alla vindheima og ass er badar liggja i haugardal i bægisar kirkiu sokn." - DI VIII, 328.

1525 eru Vindheimar taldir meðal eyðijarða Hólastóls "hofdu þesse eidekot flest obygd verid vm næstu .xxx. áar og leingur." - DI IX, 302.

1525 "a möðruvallaklaustur skogarpart er heiter maríuhús og stendur j asjorðu j horgardal millum audbreckuskogs ok vindheimaskogs." DI IX, 316-20.

17.5.1544 greiddi Ari Jónsson föður sínum Hólabiskupi "xlc jorð sem greindur are atte hia jone bonda magnussyne uegna unu finnbogadottur sem greindr jón skyllde giallda henne fyrir jorðina uindheima j horgardal sem bref þar um giord uotta." - DI XI, 306.

13.3.1564 fær Jón Jónsson konu sinni Helgu Gísladóttur "jorðina Vindheima j Horgardal j Bæisar kirkiu sokn" í stað hennar heimanfylgju - DI XIV, 242.

23.4.1564 samþykkir Jón Magnússon þessi jarðaskipti Jóns sonar síns - DI XIV, 243 sbr. DI XIV, 250.

5.6.1650 hafði Benedikt Þorvaldsson selt Benedikt Pálssyni Vindheima - Jarðabréf, 244.

5.7.1681 lofa bræðurnir Björn og Magnús Benediktssynir að selja sr. Einari Torfasyni hálfa jörðina Vindheima, 30 hdr, - en þá jörð áttu þeir alla - ef önnur jarðakaup þeirra gengju ekki eftir - Jarðabréf, 215.

17.6.1686 selur Þorlákur Benediktsson sr. Einari Torfasyni hálfa Vindheima, 30 hdr - Jarðabréf, 225.

1698 fær Einar yngri Vindheima með Brita, 60 hdr, landsk 3 hdr 80 al, kúg. 11 og Rauðalæk, 30 hdr, landsk 1 hdr 60 al, kúg 5 í arfaskiptum eftir sr. Einar Torfasyn föður sinn - Jarðabréf, 147-48.

1.7.1703 eru Vindheimar meðal eigna Einars Einarssonar yngri "lxc. Landskyld nú í þrjú ár 2c 60 ál. í landaur(um). Leigukúgildi 4. Leigur í landaurum betalast." JÁM XIII, 191.

1712: "Þessari jörðu er sundur skift í tvo sundurlausa bæi, sem báðir standa innan garða (að auk Britans),

og kallast nú neðri bærinn Nedre vindheimar, það er sjálf aðaljörðin að fornu. ... og er túni og engjum einasta skift á millum bæjanna." JÁM X, 167-68.

1712: "Skógarpart á jörðin í Ás jörðu fyrir ofan Brytagötu, en sá skógur er nú mjög eyddur og fallinn í fauska, en brúkast þó enn til nokkrar kolagjörðar. Beit fyrir allan búsmala í annað mál um mánaðar tíma á sumur er sagt að jörðin eigi í Ás land mót engjatakni þar sem Teigar hita í Vindheima engjum. En ekki hafa þessi ítök brúkast í vel 20 ár." JÁM X, 168 sbr. 169.

1760: í Jarðabók er aðeins talin ein jörð á Vindheimum, 40 hdr, en báðar eru taldar 1802.

1847 eru Neðri-Vindheimar 25 hdr. og Efri-Vindheimar 15 hdr.

1917: 5,7 teigar. 3/5 slétt.

EY-260:001 *Neðri Vindheimar* bærstæði bústaður 65°47.759N 18°21.974V
Gamli bærinn var m 250 m austan gamla þjóðvegarins, á sléttum flata ofan túnanna, þar sem íbúðarhúsið á Neðri Vindheimum stendur. Miklar byggingar eru nú á staðnum og er gamla bærstæðið talið hafa verið um miðbik þeirra. Ekkert sést til gamla bæjarhólsins enda hefur svæðið verið sléttað fyrir nýju byggingarnar og malarstæði lagt umhverfis.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-260:002 heimild um útihús 65°41.771N 18°21.998V
Fast norðan við gamla bærstæðið 001 var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Þar standa nú miklar byggingar og mun útihúsið hafa verið þar sem er stór geymsla (15 X 15 m) fast upp við íbúðarhúsið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-260:003 heimild um útihús 65°41.779N 18°21.927V
30 m norðaustur af gamla bænum (001) var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Moldar- og malarborið plan norðan við hlöðu. Núverandi útihús Vindheima er fast vestan og sunnan við. Ekki sést til fornleifa.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-260:004 heimild um útihús 65°41.825N 18°22.147V
170 m norðvestur af gamla bænum (001) og um 130 m norður af útihúsunum vestanmegin í túninu (005) var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Það hefur verið um 100 m austan gamla þjóðvegarins. 5 m til norðurs er skurður en fært yfir hann á bíl á þeim stað sem útihúsin hafa staðið. Annars eru tún allt umhverfis. Engin merki sjást um húsið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-260:005 heimild um útihús 65°41.765N 18°22.171V
160 m vestsuðvestur af gamla bærstæðinu (001) og 15 m norður af litlum læk sem fellur sunnan túnsins var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Á litlum hól í túninu neðan bæjarins. Þar er gulur blettur og segir Elín Sigurðardóttir að þar hafi komið upp talsvert af grjóti þegar tún voru sléttuð. Ekkert sést til fornleifa en taka má mið af því að grasið er gulleit á þessum smáblett í túninu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-260:006 *Neðstu-Vindheimar* heimild um bústað 65°41.816N 18°22.132V
"Neðstu Vindheimar hefur býli heitið á vellinum innan túngarðs niður frá Neðri Vindheimum, sem þá kallaðist Mið-Vindheimar, meðan hjer var bygd, hvör eð byrjaðist á gömlu fjósstæði fyrir 20 og 3 árum og varaði inn til næstu 7 ára, og þetta þá reiknað fyrir tuttugu hundruð, so sem hvor hinn bærinn." segir í jarðabók Árna og Páls frá 1712. "... og sjást þess nú engin merki" segir í Byggðum Eyjafjarðar. Ekki er vitað með vissu hvar kotið var, fyrir utan það eitt að það hefur verið þar sem nú er túnið neðan bærstæðisins, e.t.v. mitt á milli útihúsanna 004 og 005.

Í ræktuðu túni neðan bæjarins. Dálítill arfa og moldarblettur er í miðju túni um 120 m beint niður af bænum. Ekkert sést til fornleifa.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Jarðabók ÁM; Örn. Jóh.Ól.; Byggðir Eyjafjarðar.

EY-260:007 *Hesthúsfoss* heimild um hesthús

65°42.096N 18°21.644V

"Fossárgil er sumstaðar hrikalegt og margir fossar í ánni. Þessir eru helstir (taldir neðan frá): Háifoss, Hesthúsfoss, Brúarfoss og Stekkjarfoss, öðru nafni Strókur", segir í örnefnalýsingu. Hesthúsfoss er þriðji fossinn í ánni, talinn neðan frá en sá fyrsti er að einhverju leyti manngerður og var minni áður en vegagerðin hóf framkvæmdir. Fossinn er um 3 m breiður efst og um 10 m hár. Neðan við fossinn fellur áin í gilið að næsta fossi, Háafossi, en ofan við Hesthúsfoss er breiðari hvilft. Grasi- og lyngivaxið land og hamrar í fossgiljum. Um 40 m ofan við fossinn liggja talsvert margir steinar á við og dreif, allstórir, og liggja fjórir í röð upp brekkuna. Svipað grjót er hvergi í nágrenninu.

Hvergi sjást tóftir í nánd við fossinn og er þó fremur langt að bænum og væntanlega lítið um umgang á svæðinu. Engar framkvæmdir hafa verið þar í seinni tíð og er því væntanlega mjög langt síðan hesthús hefur verið í nágrenni fossins.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-260:008 *Stekkjarlág* stekkjartóft

65°41.945N 18°22.080V

"Neðan túns en ofan þjóðveggarins er Vörðumelur, ofar Svarðarmelur, en ofan við hann er Svarðarsund. Utan við Svarðarmelinn er Stekkjarlág", segir í örnefnalýsingu. Stekkjarlág er utan Svarðarmels, alla leið frá Vörðumel (sem er hóll) og upp að nyrstu merkjum Svarðarmels en þar er Svarðarsund. 30 m austan Vörðumels er annar smámelur inni í túninu en austast í honum eru þúfnabingar og grjóthrúgur sem munu vera gömul tóftarbrot. Óljósir þúfnahraukar og grjóthrúgur. Ekkert er hægt að segja um gerð eða lögun stekkjarsins.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-260:009 *Vindheimaborg* fjárskýlistóft

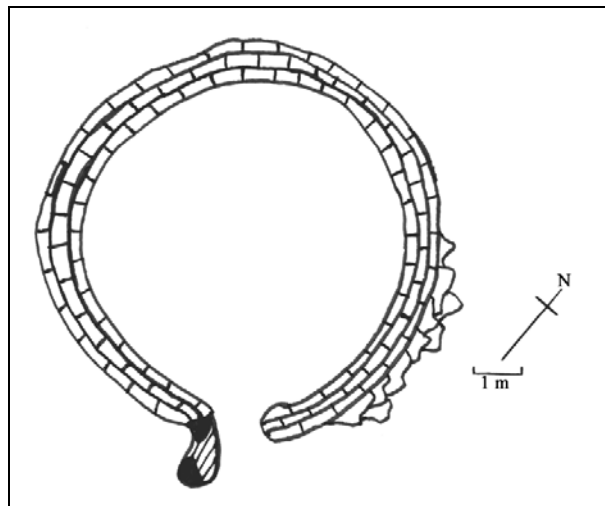
65°41.356N 18°20.360V

Borgarhjalli horft til norðausturs

...Borgarhjalli (er) kenndur við fjárborg eina mikla, sem heitir Vindheimaborg. Stendur hún á hjallabrúninni skammt sunnan við Fossána. Borgin er hringlaga hústóft, öll úr grjóti hlaðin, og mjög haglega gerð. Vegghæðin er rösklega mannhæð og dyr að austan, um það bil metri á breidd. Um 30 kindur hafa getað staðið inni í borginni. Fram um 1950 voru veggirnir mjög heillegir, en nú eru þeir allmikið hrundir. "Borgarhjalli dregur nafn af Vindheimaborg, sem er forn fjárborg, hlaðin úr hellugrjóti og hefur verið töluvert mannvirki", segir í örnefnalýsingu. Borgin er á næst efsta hjallanum neðan Þröskuldar, 2-3 km frá Vindheimum og er í nær beinni stefnu upp í fjallið sé gengið þaðan. Fremst á allbröttum hamri en ofar hamarsins er grænn flati, nokkuð þýfður og stendur borgin nyrst á honum.

Borgin er hringlaga, um 8 m í þvermál og er heillegust fremst á hamrinum, þ.e. vestast. Annars

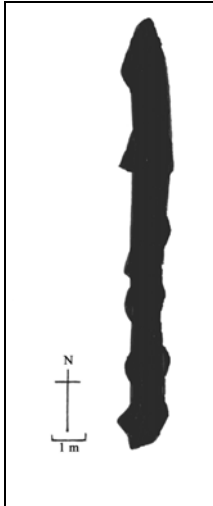
staðar hefur hrunið nokkuð úr hleðslunum. Dyr eru á austurvegg. Borgin er hlaðin úr fremur þungum bergplötum og er hleðslan all-þétt. Hún er tígulleg aðkomu enda sést hún víða að, t.d. frá bænum á Vindheimum. Veggjaþykkt er 0,5-1 m.

Hættumat: hætta, vegna ágangs skepna

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-260:010 *Smiðjuvöllur* smiðjutóft

65°41.794N 18°21.828V

"Tungan utan við Neðri-Vindheimalæk (bæjarlækinn) heitir Smiðjuvöllur, eftir smiðju, er þar stóð. Þar stóðu einnig fjárhúsin Hólshús, enda er þetta einnig nefnt Hólshúsavöllur. Þriðja nafnið á tungu þessari er Gerði", segir í örnefnalýsingu. Um 100 m norðaustan við bæjarstæðið sjást leifar smiðjunnar enn. Tungan norðan og ofan við bæinn, skorin frá honum af litlum læk sem rennur í mýrardragi. Tóftin er á tungunni miðri.

Óljósar hleðsluleifar sjást sem líkjast fremur leifum af garði en smiðju. Grjótið stendur upp úr tungunni í miðju hennar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-260:011 *Hólshús* fjárhústóft

65°41.782N 18°21.825V

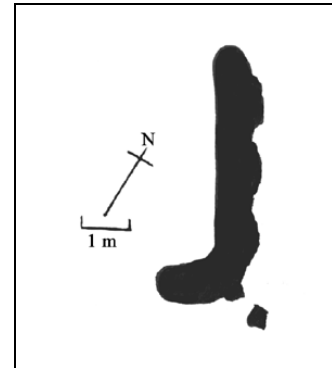
"Tungan utan við Neðri-Vindheimalæk (bæjarlækinn) heitir Smiðjuvöllur, eftir smiðju, er þar stóð. Þar stóðu einnig fjárhúsin Hólshús, enda er þetta einnig nefnt Hólshúsavöllur. Þriðja nafnið á tungu þessari er Gerði", segir í örnefnalýsingu. Bæjarlækurinn fellur

um litla, blauta mýri fast sunnan við tunguna og eru útihúsin um 50 m suðvestan hennar. Tungan er greinilega nýtt sem beitiland fyrir skepnur.

Lítt eða ekkert sést til mannvistarleifa. Þó má greina lítinn hrauk suðaustast í tungunni og reglulegan kannt nyrst í honum en út úr kantinum skjótast nokkrir steinar í beinni línu sem er um 5 m löng. Þetta eru leifar Hólshúsa.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-260:012 *Svarðarsund* heimild um mógrafir

65°41.880N 18°22.034V

"Neðan túns ef ofan þjóðvegarsins er Vörðumelur, ofar Svarðarmelur, en ofan við hann er Svarðarsund", segir í örnefnalýsingu. Af lýsingunni og staðháttum að dæma er Svarðarsund utan við Svarðarmel, þ.e. norðan hans, en ofan við Stekkjarlág 013 sem liggur frá Vörðumel til austurs. Vörðumelur er melhóll fast austan við gamla þjóðveginn. Svarðarmelur er þýft, nakið, grjótsett holt norðan við gamla bæjarstæðið og túnin neðan þeirra. Svarðarsund er að öllum líkindum nyrst í lág við Svarðarmel. Þar er moldarbarð og flag. Einu mógrafirnar sem fundust voru hins vegar syðst og vestast á Svarðarmelnum, skammt þar frá sem gengið er út úr túninu neðan Neðri-Vindheima, rétt hjá útihúsunum (004).

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-260:013 *Vindheimabeitarhús* heimild um beitarhús

Skammt sunnan við [Vindheimaborg] eru tóftir tveggja samstæðra beitarhúsa, er tekið hafa 100 kindur. Það eru Vindheimabeitarhús. Ekki skráð sumarið 2000.

EY-261 *Efri-Vindheimar*

20 hdr. 1712 en öll jörðin 70 hdr.

1712: Þessari jörðu er sundur skift í tvo sundurlausa bæi, sem báðir standa innan garða (að auk Britans), og kallast nú neðri bærinn Nedre Vindheimar, það er sjálf aðaljørðin að fornu. En efri bærinn kallast Efri Vindheimar, sem bygður er fyrir manna minni, og er túni og engjum einasta skift á millum bæjanna." JÁM X, 167-68.

1760: Í Jarðabók er aðeins talin ein jörð á Vindheimum, 40 hdr, en báðar eru taldar 1802.
1847 eru Neðri-Vindheimar 25 hdr. og Efri-Vindheimar 15 hdr. Sjá Neðri-Vindheima um ítök.
1988: Enginn búskapur.
1917: 1,7 teigar. 1/2 slétt. 1990: jörðin var lítil, tún og engi blaut og beit í meðallagi.

EY-261:001 *Efri Vindheimar*
 250 m austan við bæjarstæðið á Neðri-Vindheimum (Ey-261:001) er bæjarstæðið á Efri-Vindheimum, á hól þar fyrir ofan brekkurnar. Bærinn er á hól um 30 X 40 m stórum, en suður af honum er alldjúp hvilft og rennur þar lækur. Á bæjarstæðinu stendur nú steinhús, 14 X 8 m að utanmáli, en gamli bærinn mun hafa staðið á sama stað.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-261:002

heimild um útihús

65°41.738N 18°21.671V

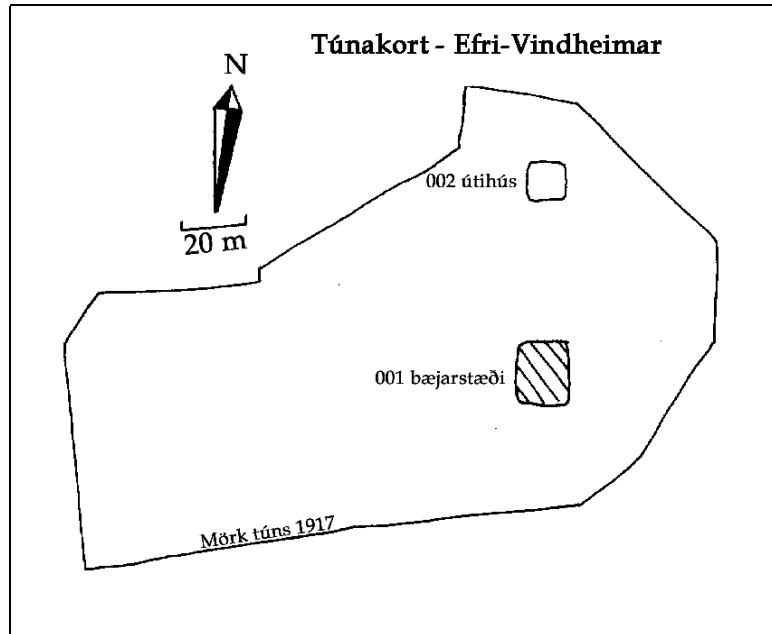
45 m norður af bæjarstæðinu, beint austur af Hólshúsum á Neðri Vindheimum 011 var áður útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Stendur lítið eitt lægra en bæjarstæðið, á dálitlum hól sem lækur ört til vesturs þar til við tekur aflíðandi halli niður að Neðri-Vindheimum. Hlaða og fjárhús standa nú en byggingin er að öllum líkindum yngri en frá 1917. Byggt hefur verið ofan á gömlu útihúsin sem sjást ekki lengur. Húsið sem nú stendur er 27 X 11 m og er orðið mjög hrörlegt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

bæjarstæði bústaður

65°41.715N 18°21.707V

EY-261:003 *Vindheimastekkur* stekkjartóft

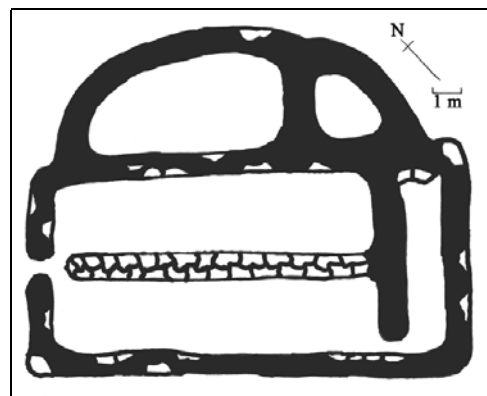
Vindheimastekkur, nú oftast nefndur Gamlistekkur, er út og upp við Fossá, 40 m sunnan hennar, um 600 m norðaustur af bæjarstæðinu á Efri Vindheimum. Beint fyrir ofan stekkin, um 10 m austan við, er allstór hamrasköpp en girðing er strengd milli hennar og stekkjarins. Suður af eru þýfðir grasbalar og melur en Fossá rennur nú um 40 m norðan stekkjarins.

Tóftin er fremur stór og er tvískipt. Nyrðra hólfið er minna auk þess sem hleðslan er þar signari. Í nyrðra hólfinu miðju er garði og sjást grjóthleðslur þar enn. Annars staðar er að mestu gróið yfir tóftina. Veggjaþykkt er um 1 m. Tóftin er 15 X 12 og dyr hafa líklega verið út af garðanum á vesturgafli syðra hólfsins.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

65°41.859N 18°20.643V

EY-261:004 *Háuhús* heimild um útihús

65°41.507N 18°21.644V

"Upp undan Efri-Vindheimum er Torfhóllinn og ofan við hann, út undan bæjarstæðinu á Brita, Vindheimahallið. Þar utan við eru tvær klappir, Háuhúsaklappirnar, önnur nokkuð stærri og á henni varða. Þarna eru forn tóftabrot, sennilega af Háuhúsum (peningahúsum), er þar hafa staðið fyrrum", segir í örnefnalýsingu. Um 250 m suðaustur af bæjarstæðinu á Efri-Vindheimum (Ey-260:001) og um 100 m norðvestur af bæjarstæðinu á Brita (Ey-267:001) sjást enn leifar Háuhúsa. Ofan við Brita er aflíðandi halli niður að tóftinni en hún stendur á um 5 m háum halla. Þýfður grasbali er neðan við, en Vindheimatúnin um 60 m vestar. Lítið er eftir af tóftinni og lítur hún helst út sem rofið moldarbarð en sér þó í grjótið á stöku stað.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-261:005 *Svarðarhjalli* náma mógrafir 65°47.737N 18°20.878V

"Vindheimastekkur, nú oftast nefndur Gamlistekkur, er út og upp við Fossána. Suður frá honum eigi alllangt eru tvö örnefni sem minna á mótekjuna, Svarðarhall neðar, en Svarðarhjalli ofar", segir í örnefnalýsingu. Um 400 m austur frá bæjarstæðinu á Efri Vindheimum og um 200 m suður frá Fossá sjást merki mógrafanna enn. Grænn flati sem líklega er þornuð mýri, er á milli Svarðarhallsins og Svarðarhjalla. Það hefur mórinn sennilega verið tekinn en litlar eða engar leifar sjást nú af gröfunum enda virðast þær hafa þornað upp og gróið yfir þær. Einstaka gróin börð sjást þó til merkis um skurðinn og tekjuna.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-261:006 *Torfhóll* örnefni rista 65°41.630N 18°21.419V

"Upp undan Efri-Vindheimum er Torfhóllinn (...)", segir í örnefnalýsingu. Erfitt er að segja nákvæmlega til um hvar hóllinn er miðað við bæinn og gæti hann allt eins hafa verið flattur út þegar tún voru sléttuð. Dálítið hall er um 200 m beint austur af bænum og er líklegast, af núverandi staðháttum að dæma, að það sé Torfhóllinn. Túnin ná allt vestur frá bæjarhólnum og fast austur að hólnum. Hann er aflangur (norður-suður) og ofan hans er dálítill melur en þar ofar grasflati. Um torfristu sjást nú engin merki á þessum stað.

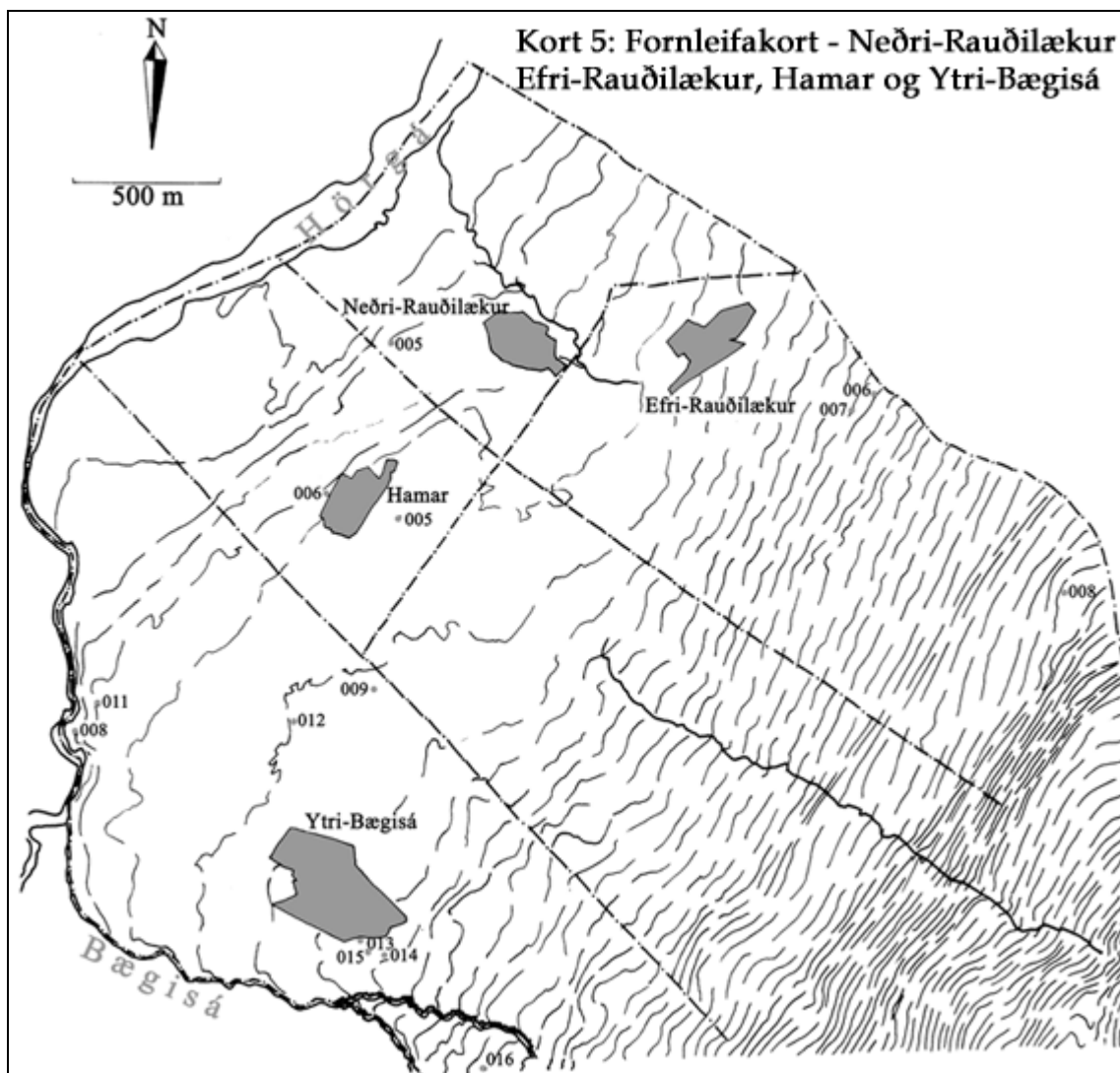
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-261:007 heimild um kirkju

1712: "Hálfkirkja eður bænhus er sagt hjer hafi að fornu verið, sem staðið hafi í manna minni. En ekki hafa hjer tíðir veittar verið, so menn minnist."

Heimildir: JÁM X, 168.

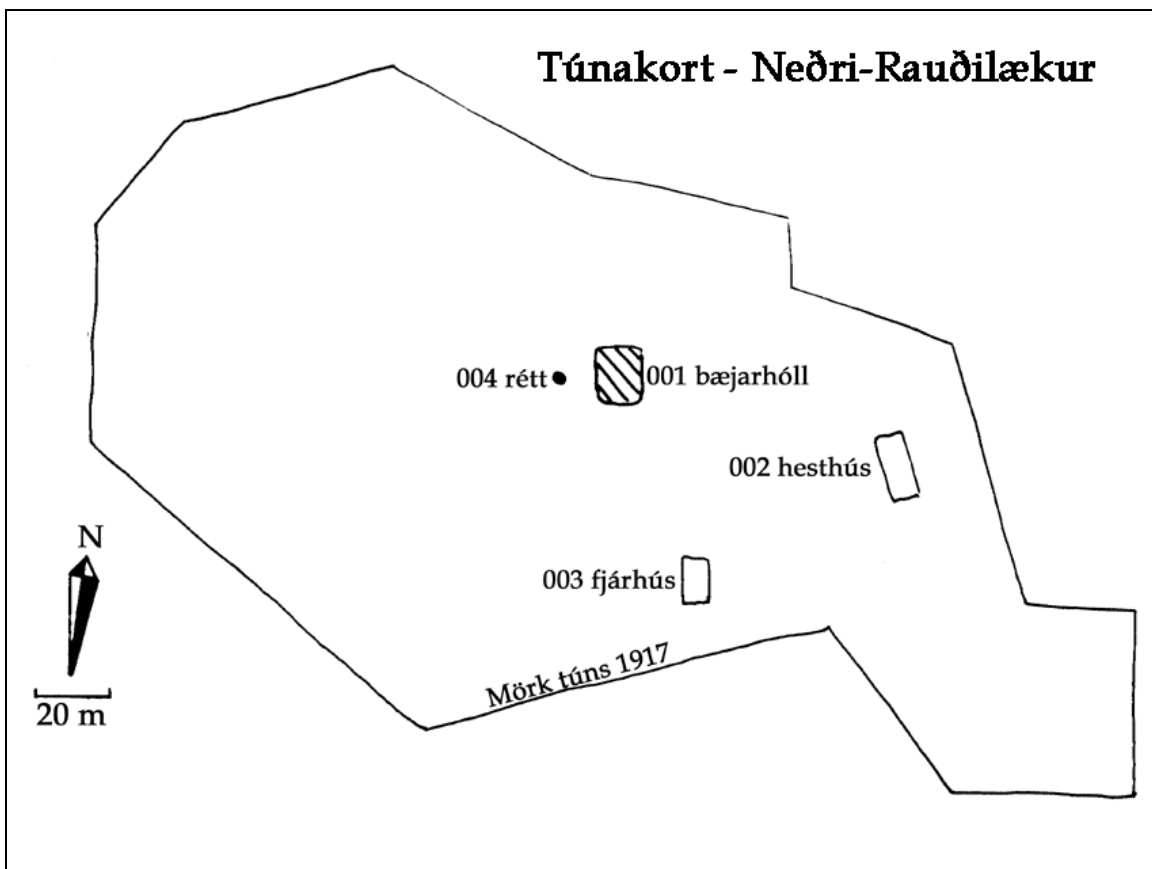
EY-262 Neðri-Rauðilækur

20 hdr. 1712. Möðruvallaklaustureign. Einnig Rauðilækur litli.

1447 á Möðruvallaklaustur: "Jtem med raudeleik vij kogylde. halft annat c j landskyld." - DI IV, 710-12. Ekki getið 1525 en 1569 átti klaustrið hálf kúgildi með Rauðalæk, en Rauðalækjar ekki getið í kúgildatali frá 1570 - DI XV, 363-67.

1917: 3,2 teigar. 1/3 slétt.

1990: Túnin eru umhverfis bæjarhúsin og skiptist þar á þurrlandi og framræst mýrlendi.

EY-262:001 *Neðri Rauðalækur* bæjarhóll bústaður 65°41.273N 18°23.095V
Bærinn hefur ávalt staðið þar sem hann er nú og var gamall burstabær við austurglugga viðbyggingarinnar á núverandi íbúðarhúsi og fjós áfast bænum í norðurendanum. Þar sem síðasti bærinn stóð er nú fremur lágreist viðbygging og malarbílastæði þar fyrir aftan, til norðurs en austur frá bænum eru grasflesjur og liggja rafmagnsstaurar þar yfir. Ekki sést til fornleifa en bærinn var (a.m.k. um 1880) burstabær og var fjósið áfast norðurendanum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-262:002 *Hesthúshóll* heimild um hesthús 65°11.236N 18°23.071V
"Fyrir ofan bæinn á Neðri-Rauðalæk er hár hóll í túninu, Hesthúshóllinn", segir í örnefnalýsingu. Hesthúshóll er um 70 m í háuður (samkvæmt málvenju) frá gamla bæjarstæðinu. Dálítill hóll í túninu ofan bæjar sem reyndar er ekki hár (hærri hóll er í túninu um 50 m til suðurs) en vaxinn mjög háu grasi og mikið þýfður. Ekki sjást tóftir í hólnum en þar er svo hátt gras og mikið að mjög erfitt er að átta sig. Ýmsar mannvistarleifar eru þar frá síðari tíma, steypur garði, steypur plata, spýtnabrák og bárujárnsrusl.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-262:003 heimild um fjárhús 65°41.237N 18°23.125V
Um 50 m sunnan bæjarins, líklega rétt sunnan við miðgafl stórs útihúss sem þar er. Skagar þar grjóttveggur í austur frá útihúsinu. Veggurinn gæti verið hluti af fjárhúsum sem voru á þessum stað samkvæmt túnakorti.

Mikið gras og órækt er sunnan við gaflinn en þar 5 m austur af (í stefnu á fjallið) er grjóttveggurinn. Ekkert

sést til fornleifa utan hugsanlega fyrrnefnds grjóttveggjar. Fjárhús þetta var fremur stórt og tók um 80 fjár.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917

EY-262:004 frásögn rétt

65°41.270N 18°23.104V

10 m suður af gamla bænum (001), þar sem garðurinn við núverandi íbúðarhús er, var áður rétt. Garðurinn er í rækt með mörgum trjám, þau hæstu fast upp við húsið, gróðursett 1939. Ekkert sést til fornleifa.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-262:005 Stekkjarhóll frásögn af stekk

65°41.217N 18°23.767V

Stekkur var við Stekkjarhól um 300 m suðvestur af bænum (samkvæmt málvenju) og um 200 m austan við núverandi þjóðveg. Hóll sem rís upp af eyjunni ofan við þjóðveginum, melur neðst en síðan mjög þýfður í ræturnar og einstaka grjót í brekkunni vestanmegin. Til norðurs og austurs eru grasi vaxnir smáhólar og bungur. Á þessum stað hafa sést óljós tóftabrot til skamms tíma og er ekki laust við að það örli á hleðslum í hólnum en þær eru útflattar og ógreinilegar og því ekkert hægt að segja um stærð eða lögun tóftanna.

Hættumat: engin hætta

EY-263 Hamar

20 **hdr.** 1712.

Möðruvallaklaustureign.

1447 á Möðruvallaklaustur:

"Jtem hamrum vij kogylde. bykt halft annat c j landskyld." - DI IV, 710-12.

8.1.1495 "reijknade [Magnús Árnason] að jorden skrida ætte ... iij tolfedminga elldetorfs i Hamars jord j Bæissarþjngum." - DI VII, 236.

Ekki getið 1525 en 1569 átti klaustrið 4 kúgildi með Hamri, líka 1570 en þá eru taldar þar í 2 kýr gamlar - DI XV, 363-67.

1712: "Skriðu í Hörgárdal er eignaður hjer nokkur móskurður, sem ekki hefur brúkast í manna minni." JÁM X, 165.

1968: Jörðin fór í eyði.

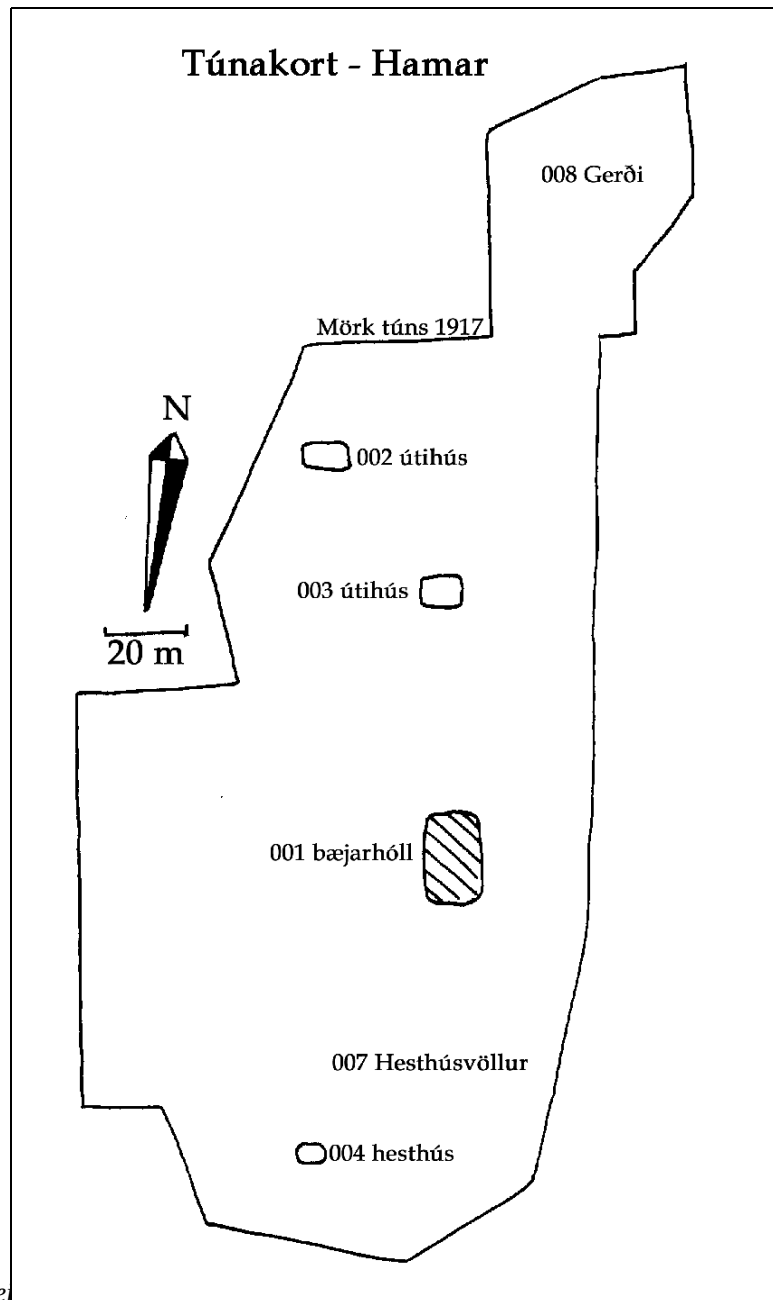
1917: 2,5 teigar. 2/3 slétt.

EY-263:001 Hamar

bæjarhóll bústaður

65°40.993N 18°23.889V

Um 200 m vestan gamla þjóðvegarins og um 300 m austan þess nýja stendur núverandi íbúðarhús að Hamri, á dálitlum hóli og liggur malarvegur að húsinu sem nú er nýtt sem sumarhús. Þar var einnig gamla bæjarstæðið.

Ræktaður garður er nú á hólnum umhverfis húsið og ýmsar trjategundir, sum trén 5 m há. Húsið er tvískipt og er sólskáli í norðurendanum en þar mun fyrrum hafa staðið fjós sambyggt bænum. Ekkert sést til fornleifa en byggt var nýtt hús ofan á rústir gamla bæjarins.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-263:002 heimild um útihús

65°41.025N 18°23.854V

Um 90 m norður af gamla bænum (001) og 30 m norðvestur af útihúsunum (003) voru önnur útihús í túni samkvæmt túnakorti frá 1917. Vestarlega í túninu norðan bæjarins. Lítill hóll rís fast vestan við hússtæðið. Ekkert sést til fornleifa. Slétt tún eingöngu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-263:003 heimild um útihús

65°41.012N 18°23.845V

Um 50 m norður af gamla bæjarstæðinu (001) var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Tún byrjar norðan garðsins á gamla bæjarhólnum og er hússtæðið um 15 m innan túnsins. Hamarsleiti er í norður og klappirnar þar norðan við. Ekkert sést til fornleifa. Tún hafa verið sléttuð og hleðslur flattar út. Þó sést örla á leifum, a.m.k. frá 7. áratug 20. aldar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-263:004 hesthústöft

65°40.972N 18°23.967V

Hesthús var um 70 m suðvestur af bæjarstæðinu (001), í nánast beinni stefnu frá hlíðinni inn að akveginum að bænum og eftir veginum. Allt umhverfis eru tún suður af bæjarstæðinu en hússtæðið er syðst og austast í óræktuðum bletti (20 X 20 m) í þessu túni. Enn vottar fyrir grjóti í sverðinum en það er hvort tveggja illsjáanlegt vegna gróðurs og auk þess óreglulegt og mikið raskað. Ekkert er hægt að segja um lengd og breidd hleðslunnar en bletturinn þar sem eitthvað sést ennþá er fremur lítill (um 5 X 5 m).

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-263:005 Torfhólar heimild um ristu

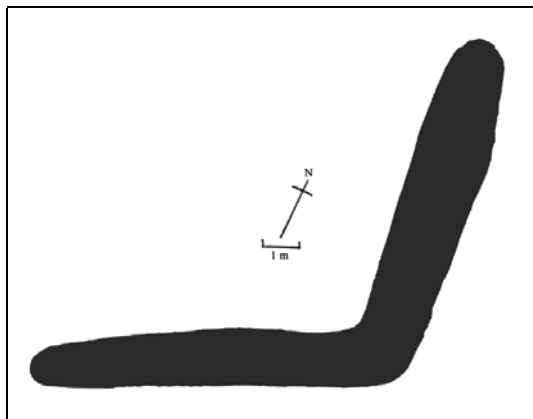
65°41.030N 18°23.646V

"[Á Hamarsflóa] var reiðingsvelta og rist mikið af torfi, sem þurrkað var á Torfhólunum, en þeir eru rétt ofan við flóann", segir í örnefnalýsingu. Tún ná nú yfir allan flóann en þó er óslægjublettur milli túna í suðri og norðri austur af Hamarsleiti. Reiðingsveltan hefur verið á þessu svæði, sennilega þar sem nú eru tún í rækt. Hólarnir rísa norður af flóanum og eru í miðju túni. Hvergi sjást nú merki um ristuna enda hafa túnin verið ræst fram og sléttuð.

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-263:006 Stekkjarhóll stekkjartóft

65°41.044N 18°23.894V

"Skammt neðan [ofan segir í örnlys, en leiðrétt í viðbótum] við [Hamarsleitið] er Stekkjarhóll og sunnan í honum stekkjarbrot frá eldri tíð. Umhverfis brotið heitir Stekkjarmór", segir í örnefnalýsingu. Beint neðan bæjarstæðisins, talsvert niður af leitinu, er örlítill hóll og í honum stórgrýti. Þýfður grasblettur en uppi í brekkunni er dálítill kantur í boga, sennilega leifar stekkjarsins. Kantur þessi gæti þó verið náttúrulegur. Um 30 m neðar í brekkunni, þar sem flatinn hefst eru steinar á víð og dreif og gæti stekkurinn allt eins hafa verið þar. Sé um mannvirki að ræða en ekki blekkingu náttúrunnar þá liggur hleðslan í boga upp í brekkuna og hefur hún blásið upp neðst og sést þar í grjóti en er annars staðar

algróin.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-263:007 *Hesthúsvöllur* heimild um hesthús

65°40.934N 28°23.938V

"Sunnan við Hamarslæk hét túnblettur Hesthúsvöllur", segir í örnefnalýsingu. Farvegi lækjarins hefur nú verið breytt þannig að hann tekur krappa beygju inn dalinn (til suðurs), þar sem vegurinn að Hamri endar og heimreiðin hefst. Erfitt er því að staðsetja Hesthúsvöllinn nákvæmlega en helst er að miða við allan túnskikann sunnan bæjar. Túnskikinn suður af bænum skiptist nú í tvennt eftir rennslisbreytinguna og er skurður á milli. Eystri parturinn er þýfðari og nýtist varla til sláttar. Í norðvesturhorni hans er dálítill ójafna og er mögulegt að þar hafi staðið hús en ekki er hægt að fullyrða það. Ekki sést til fornleifa. Árni Hermannsson telur að útihúsið sem merkt er sunnan til á túnakortið frá 1917 hefði verið hesthús. Sá blettur er nú norðan Hamarslækjar og hefur sennilega verið það einnig áður en farvegi hans var breytt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-263:008 *Gerði* örnefni

65°41.043N 18°23.688V

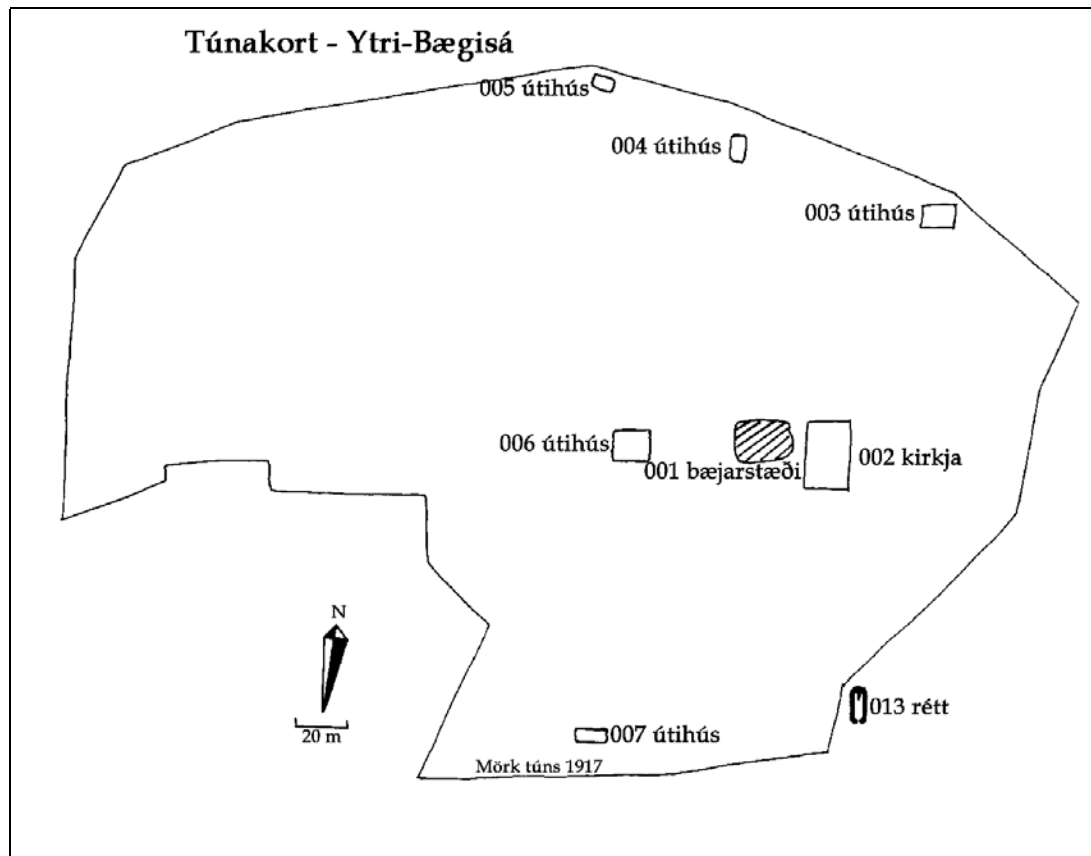
"Útaustur af Hamarsklöpp var annar túnblettur kallaður Gerði, en nú nær túnið út og suður yfir báðar þessar gömlu skákir [Hesthúsvöll], svo þær eru ekki lengur "sjálfstæðir blettir", segir í örnefnalýsingu. Gerðið hefur verið um 200 m norðaustur af bæjarstæðinu (001), um 80 m austur af Hamarsleiti. Blettur austur af leitinu er þýfðari en túnið sunnan hans og virðist ekki vera sleginn. Þessi skíki er "útaustur" af klöppinni. Ekkert sést til fornleifa.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-264 Ytri-Bægisá

Bægisá hin syðri var landnámsjörð (ÍF I, 259) en Bægisá ytri kemur fyrst við sögur á 11. öld: "Kona heitir Guðrún ok er frændkona bóndans at Bægisá ok er þar matselja fyrir búi. Hennar vilda ek [Þorsteinn verkstjóri] at þú [Guðmundr ríki] bæðir mér til handa. [Guðmundur tekur bónda á Bægisá tali og var þetta að samkomulagi] Síðan var kveðit á um brúðlaupsstefnu, ok skal vera at Bægisá ... En er menn váru at boðinu, þá hvíldu hvorir sér, konur ok karlar. Ok um morgininn, er menn risu upp ok fóru til kirkju, er at messum kom ..." Ljósvetninga saga, ÍF X, 16-19.

1199: Fálki Dálksson drepinn á Bakka í Öxnadal jarðaður á Bægisá (hafði verið heimamaður Þorgríms alíkarls á Möðruvöllum). Guðmundarsaga dýra; Sturl, 168 (sbr. 156).

1307: "Sá atburður hafði gjörz um vart fyrirfaranda at Solveig Loftsdóttir, kona Þorvalds Geirssonar er þá bjó í Lönguhlíð í Hörgárdal, fór til tíða til Bægisár á skírdagskveld ... [hún druknaði í Hörgá, og var líkið flutt til Munkaþverár] átti hon þó leg at Bægisá. Bjó þar þá sá prestur sem Hildibrandr hét Grímsson. ... til Bægisár lagði [Þorvaldur] ekki meira en tólf alnir í legkaup." Lárentius saga, ÍF XVII, 277-79, 282.

Elsti máldagi Bægisárkirkju er frá **1399** "er Bergþor prestur Jonsson tok með. Enn sijra asgrimur gudbiartzson liet laust." Kirkjan átti þá m.a. "vij. kyr. xix ær og. xx. saudir veturgamler. fiogur hundrud voruvird. ... Suo morg kugilldi hafa gefuist til sijdann er Bergdor prestur tok með. en syra asgrijmur liet laust. ad það eru. xj. kugilldi. hundrad j slatrum og mælehllass taudu. ... Jtem reyknadist j portionem Ecclesiæ. ad auk þess sem syra Bergþor hafði adgiort stadnum. x. aurar voru." - DI III 518-19.

[1429]: var "[1] prestur ok diakn." við Bægisárkirkju - DI IV, 381.

1461 á kirkjan "allt heimaland." og "Þetta j fridum penningum. xij. kyr. iij. asaudar kugillde. v. hundrut j gelldfie. ij. hundrut j koplum. eitt bord aa hapallen. Þar er prestzskylld. tekur heima iij merkur. en vttan gardz half seunda mork. heytollr oc liostollr af ix. bæivm. Tiund kirkiuhluti a þui are. x. aurar. Reiknadiz j porcio um. x. ar er sira jon hiehlst stadin. v. c. til reikningsskapar. en. v. aurar hia sira magnuse assgrimssyne vm eitt ar. enn. v. aurar fiell nidr j subsidium palli firir erkibiskupen. ... afret j auxnadal. fra folaldareit oc at griotgordvm. tueggia hrossa beit j tunguland a vetturen. Tok sira olafur Þorgeirsson með bægisaa þa sira magnus asgrimsson slepti. x. kyr. ij. asuadar kugillde. iij. gelldfiar hundrut. oc viij. hundrut j ofridvm peningvm. jtem ein ku j mortalia medan sira jon snorrason hiehlst. oc. ij. kyr medan sira magnus asgrimsson bio.

1478: Tiund a þvi are. ix. aurar. Reiknadist j porcionem ecclesie vpp aa xiiij. aar. medan sira olafur Þorgeirsson bio. vij. hundrut. afreiknad j subsidium pallij. xi. alner vadmals.

1489: Reiknaditz j porcio um .xi. ar. v. hundrud medan sira olafur bio. auk fyrri reikningtz.

1494: Reiknadizst i porcio vppa v. ar halft þridia hundrat. luckti sira olafur Þorgeirsson kirkiune a bægisá iordina fagranes er liggur i backaþingum til æfinligrar eignar firir. xxc." - DI V, 294-95.

1712 er Fagranes í Öxnadal kirkjújörð "Afrjettar eður beititeig á staðurinn norðaan til á Öxnadalsheiði

niður frá Grjóthryggjum, sem kallast almennilega folaldareitur, og brúkar staðurinn þar nokkuð litla hestabeit í því nafni á sumardag. Grasatekja er nokkuð lítil í sama landsplássi, sem ýmsir brúka í leyfisleysi. Skógarpart á staðurinn fyrir vestan Öxnadalsá í Staðartúngu landi (ekki undirrettast hjer um takmörk þessa skógarparts). Sá skógur er mjög eyddur og óbrúkanlegur til kolagjörðar, en nýtanlegur til eldiviðar." JÁM X, 164

1712: "Engjar eru mjög slitróttar og spillast þar með af ágangi búfjár nággranna, sem ekki verður auðveldlega við varðað. Heyskapurinn verður og svipull á enginu fyrir vatnsaga úr fjallinu. Úthagarnir eru bjarglega víðlendir, en mjög haglitir fyrir stórgripi." JÁM X, 164.

1938: Ytri Bægisá ll skipt úr landinu.

1917: 7,5 teigar. 4/5 slétt.

EY-264:001 Ytri Bægisá bæjarstæði bústaður 65°40.278N 18°23.982V
Gamla bæjarstæðið var beint framan við kirkjugarðinn, þ.e. vestan hans (samkvæmt málvenju í Hörgárdal). Um 15 m í hánorður frá kirkjunni sem nú stendur. Nú er malarhlað á bæjarstæðinu og gras innan um mölina en núverandi íbúðarhús er um 30 m vestar. Ekkert sést til fornleifa en að sögn stóð á bæjarstæðinu svonefnd Arnljótsstofa eftir Arnljóti Ólafssyni presti sem þjónaði á Bægisá frá 1860 til 1904. Þar vestur af var um tíma minna hús, svonefndur Kontor. Til norðurs er hægt að sjá að fjós hafi verið í útjaðri bæjarstæðisins.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-264:002 heimild um kirkju 65°40.273N 18°23.985V
Kirkjan sem nú stendur var vígð 1858 og hefur kirkjustæðið ávallt verið á sama stað, þ.e. þar sem kirkjan er nú, rétt (um 50 m) austan við íbúðarhúsið á Ytri-Bægisá. Tún eru til norðurs frá kirkjugarðinum en útihús frá bænum til suðurs. Íbúðarhúsið er vestan til. Turnlaus timburkirkja, forkirkjan er með kúptu þaki og er nokkuð lægri en kirkjustafninn. Kirkjan er í mjög góðu ásigkomulagi. Umhverfis hana er afgirtur kirkjugarður (38 X 33 m) og er hann nú nokkuð stærri en eins og hann er sýndur á túnakorti frá 1917.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-264:003 Kirkjubær heimild um útihús 65°40.307N 18°23.860V
70 m í norðaustur frá norðurkanti kirkjugarðsins í beinni stefnu á rafmagnsstaur í túninu var áður útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Í túninu austarlega. Klöpp er í hól neðst í fjallinu (í SA) um 100 m ofar. Um 20 m í austur (norður samkvæmt málvenju) er rafmagnsstaur í túninu. Ekkert sést til fornleifa en að sögn Árna Hermannssonar stóð á þessum stað lítið kot sem nefnt var Kirkjubær.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-264:004 útihúspúst 65°40.336N 18°23.918V
Um 100 m norður af norðurkanti kirkjugarðsins (002) sjást enn síðustu leifar útihúss sem merkt er inn á túnakort frá 1917. Í túninu norðan (skv. málvenju) bæjarins er þjóðbrautin gamla vestan túnsins. Til norðurs eru tún og mýrar annars vegar en malarhólar í fjallinu. Nokkrir steinar eru á þessum stað í túnsverðinum, sennilega úr gömlu hleðslunni. Ekkert er þó hægt að segja um stærð eða gerð tóftarinnar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-264:005 heimild um útihús 65°40.364N 18°23.954V
150 m norðvestur af norðurkanti kirkjugarðsins og um 50 m norðvestur af útihúsi 004, voru áður útihús í túninu samkvæmt túnakorti frá 1917. Í túninu norðan bæjarins. Skurður er skammt norðan við en tún norðan hans. Ekkert sést til fornleifa. Eilítið þýfðara er í túninu á þessum stað en víðast annars staðar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-264:006 heimild um útihús

65°40.296N 18°24.052V

Útihús var þar sem íbúðarhúsið á Ytri-Bægisá I stendur nú. Umhverfis íbúðarhúsið er garður en til suðurs og vesturs eru tún, til austurs gamla bæjarstæðið (001) og kirkjan þar fyrir aftan. Ekkert sést til útihúsanna þar sem íbúðarhúsið var byggt ofan á þau.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-264:007 heimild um útihús

65°40.247N 18°24.177V

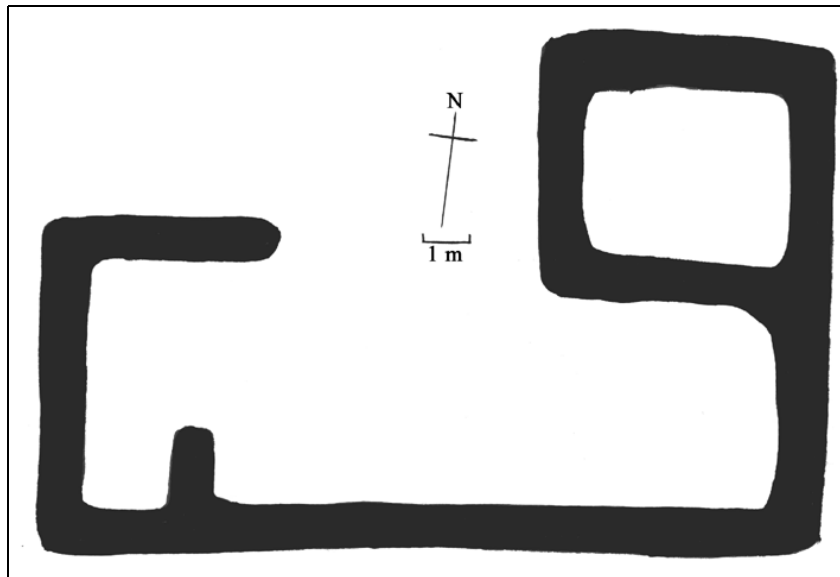
Samkvæmt túnakorti var útihús um 130 m suðvestur af gamla bæjarstæðinu, í beinni stefnu inn Öxnadal frá íbúðarhúsinu sem nú stendur á Bægisá. Tún liggur til suðurs (inn dalinn) frá íbúðarhúsinu. Malarvegur liggur austan túnsins milli íbúðarhússins og fremur stórs útihúss og er rafmagnsstaur þar mitt á milli. Dálítill smáhóll er nú í túninu þar sem útihúsið mun hafa staðið. Ekkert sést til fornleifa en taka má mið af hækkininni sem verður í túninu á þessum stað, smáhól aflíðandi til allra átta.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-264:008 Kot býlistóft

65°40.615N 18°25.072V

"Sunnan (Breiðasunds) er Heyhóll, en þar hét fyrrum Kot, enda mun þar hafa verið býli og heyrst hefur að það hafi heitið Hvammur", segir í örnefnalýsingu. Hóll rís upp af háum malarbratta frá hyl í Öxnadalsá. Um 100 m norðan við er toppurinn á Háhól/Einbúa en þar á milli er hvammurinn neðst í grónum og þýfðum hlíðarsakka. Þar er tóft. Til vesturs er Öxnadalsá og mikill hamraklettur á vesturbakkanum, beint á móti hvamminum, en

norðan hans malareyri og fram úr henni fellur áin um hamragjá. Hvammurinn rís sjálfur í um 10 m háum hörðum bratta upp af ánni, og er sléttur þar sem tóftin er en hækkar svo upp í brekkuna á milli hólanna. Tóftin er fremur stór og er lengstur suðurveggurinn (í stefnu norðvestur-suðaustur). Tóftin er fremur stór, 17 X 11 m að utanmáli. Suðurveggurinn er lengstur (í stefnu norðvestur-suðaustur) en út úr honum vestarlega gengur lítill garði á móts við þann stað þar sem norðurveggurinn endar og op verður í tóftina. Norðaustast í tóftinni er ferhyrnt hól sem gæti hafa verið skepnuhús áfast við kotið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-264:009 Svarðarholt heimild um mógrafir

65°40.677N 18°23.865V

"Ofan við Fúsaholt eru Svarðargrafir og þar nær Svarðarholtið", segir í örnefnalýsingu. Rétt austan gömlu þjóðbrautarinnar en rétt sunnan landamerkjanna voru áður mógrafir. Tún er meðfram gamla þjóðveginum bæði til austurs og vesturs og voru grafirnar austan við en Fúsaholt vestar. Grafirnar voru þar sem túnið er nú. Ekkert sést til mógrafanna nú enda hafa tún verið ræst og sléttuð. Þó sagði bóndinn á Ytri-Bægisá I að erfiðara væri að halda túninu við á þessum kafla og vildu þau síga vegna hinna gömlu mógrafa.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-264:010 *Bægisársel* seltóftir

65°39.625N 18°23.221V

"[Á Selgrundum eru] rústir af Bægisárseli.

Klettamelurinn neðan selsins heitir Selhaus (...)", segir í örnefnalýsingu.

Gengið er upp frá bænum yfir ána sem rennur í Bægisá og upp hólana þar til komið er í graslendisbotn upp af gílinu en neðan fjallsróta.

Á þýfðu og fremur sléttu graslendi neðan fjallsins en Bægisárgljúfur í suðri. Til

norðurs er Selhaus, einn margra klettamela sem stendur á norðurbarmi gljúfursins á leiðinni frá bænum upp í selið.

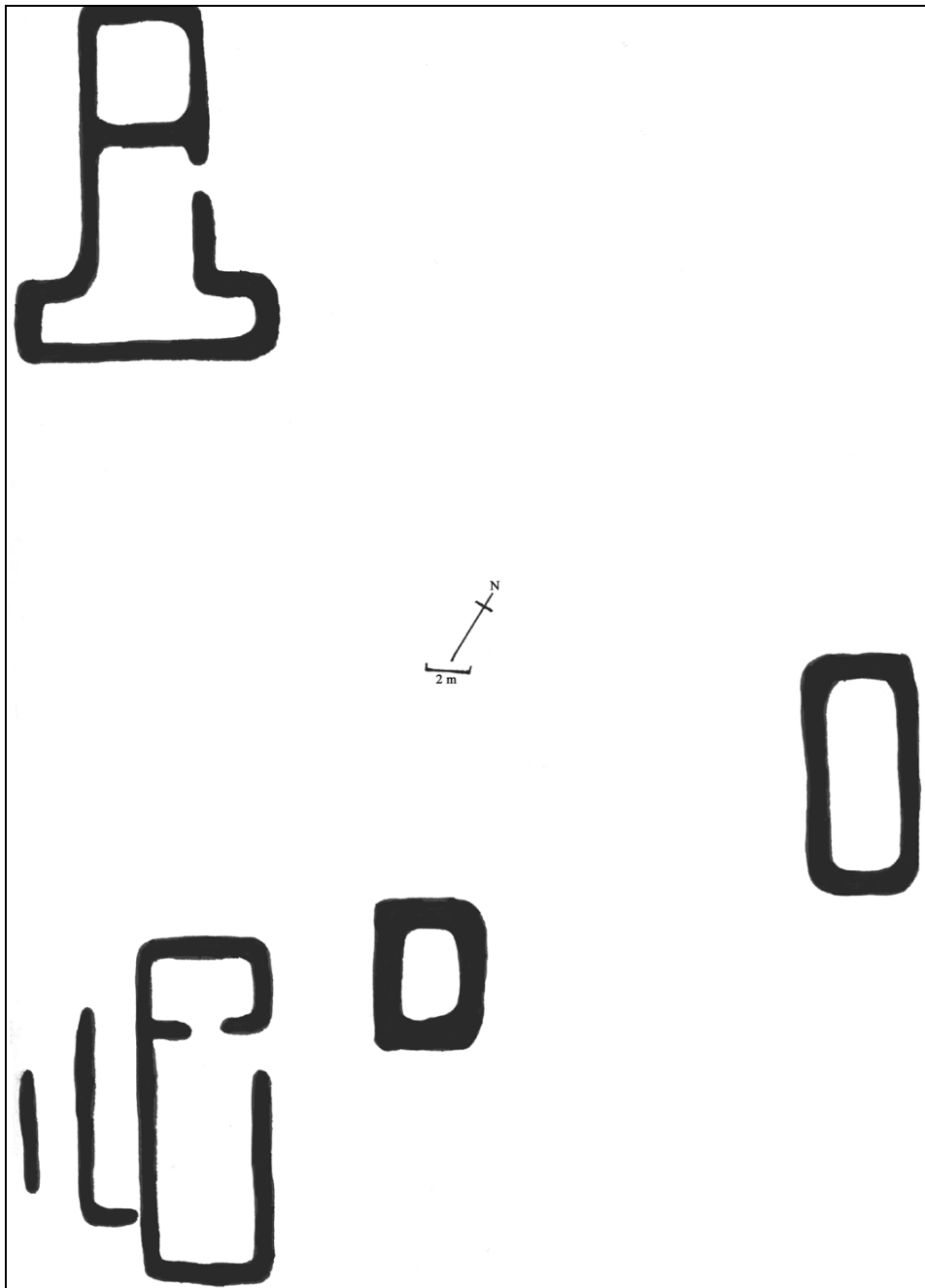
Á þessum stað eru 4 tóftir og er sú syðsta stærst (18 X 10 m) en norðan hennar önnur stór (16 X 10 m). Austur af henni (norður samkvæmt

málvenju) eru

tvær minni tóftir (5 X 6 m). Tóftirnar eru enn vel greinilegar og líkist sú næst stærsta dálitlum hól en hún er óreglulegust og þýfðast inn í henni. Austasta tóftin er 5 X 12 m. Veggjaþykkt er alls staðar fremur mikil (1-2 m).

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-264:011 heimild um leið

65°40.600N 18°24.990V

"Ofan við Breiðasund er Breiðalág sunnarlega, en Þjófalág sunnan við Heyhólinn. Lá þarna forni reiðvegurinn og er hann enn allgreinilegur. Í Þjófalág var góð hestabeit og áðu þar gjarnan ferðamenn. [...] Gamli reiðvegurinn liggur um mel, sem kallaður var bæði Háimelur og Einbúi. Er fyrrnefndur Heyhóll þar skammt ofan við", segir í örnefnalýsingu. 50 m austur af bökkum Öxnadalsár, efst í slakkanum ofan hvammsins þar sem kotið (008) er. Slétt sylla í slakkanum ofan hvammsins en neðan Heyhóls. Þúfnabingar syðst en norðar er malarkambur í hólnum Einbúa og liggur vegurinn áfram til norðurs. Enn má greina reiðveginn en hann er nú greinilega ekki jafn fjölfarinn og áður því hann er algróin grasi.

Hættumat: engin hætta**Heimildir:** Örn. Jóh. Ól.**EY-264:012** Fúsi heimild um draug

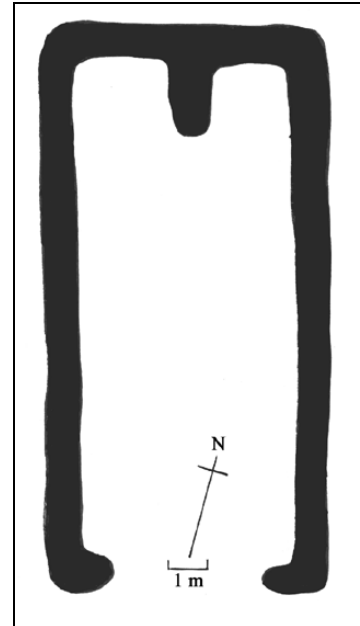
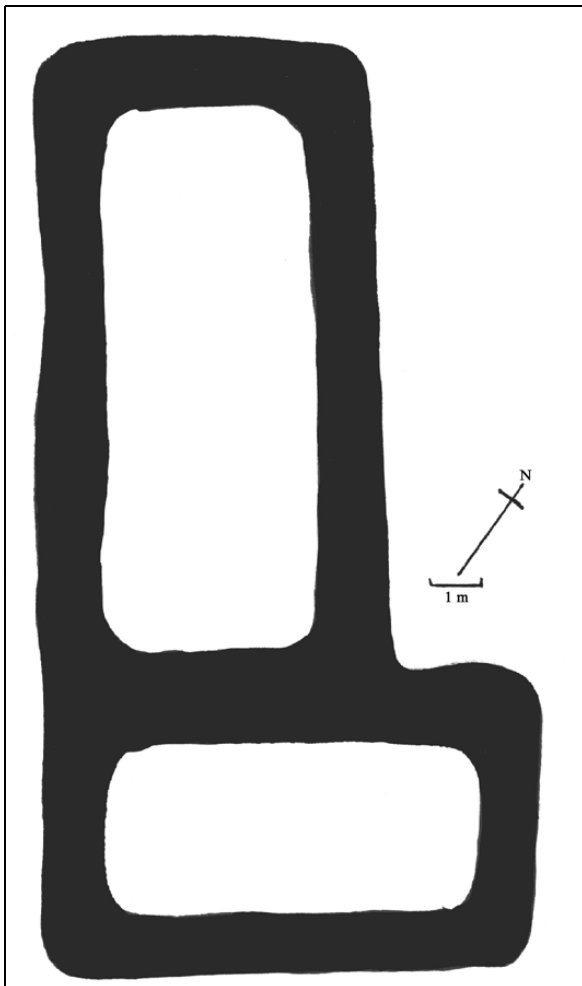
65°40.678N 18°23.979V

"Ofan [Bægisárflóa] nálægt norðurmerkjum, er Fúsaholt, kennt við Fúsa nokkurn, er þar varð úti. Hefur oft orðið þar vart við svip manns, jafnvel nú nýlega (1963", segir í örnefnalýsingu. Fúsaholt er um 30 m vestan gamla þjóðvegarins og um 30 m sunnan landamerka. Holtið er nú í túninu og kemur út sem dálítill hóll, aflíðandi til norðurs, vesturs og suðurs. Ekkert sást til draugsins þegar skráningarmaður átti leið hjá.

Heimildir: Örn. Jóh. Ól.**EY-264:013** réttartóft

65°40.219N 18°23.895V

Um 80 m suður af kirkjunni, í beinni stefnu á Bægisárgil sjást leifar af rétt. Þýfðar graslendisflesjur sunnan og austan túna við Bægisárkirkju. Til suðurs og austurs eru malarkambar neðst í fjallinu en greinileg klöpp um 150 m til norðausturs. Nokkuð regluleg tóft en þó hefur víða hrunið úr veggjum. Veggjaþykkt er 1 m. Í núverandi ástandi er tóftin opin til austurs (samkvæmt málvenju) en það kann að vera að svo hafi alltaf verið. Tóftin er skemmd austarlega þar sem keyrt hefur verið yfir hana og eru djúp hjólför yfir hana þvera.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar**EY-264:014** tóft 65°40.140N 18°23.677V

Tóft er um 200 m suðaustur af kirkjunni, nokkurn veginn í beina stefnu á gil syðri árinna, þ.e. þeirrar sem fellur í Bægisá. Þýft graslandi til allra átta en malarhólar í austur og liggja raflínustaurar yfir þá. Tóftin er í smáum aflíðandi hól.

Fremur stór og heilleg, tvískipt tóft, hugsanlega af stekk. Tóftin er 18 X 9 m að stærð og er austurhólfrið breiðara en hitt lengra. Tóftin er algróin grænu grasi en rétt örlar á grjóti í veggjunum sem skilur hólfin að. Veggjaþykkt er u.þ.b. 1,5 m.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-264:015 garðlag

65°40.150N 18°23.764V

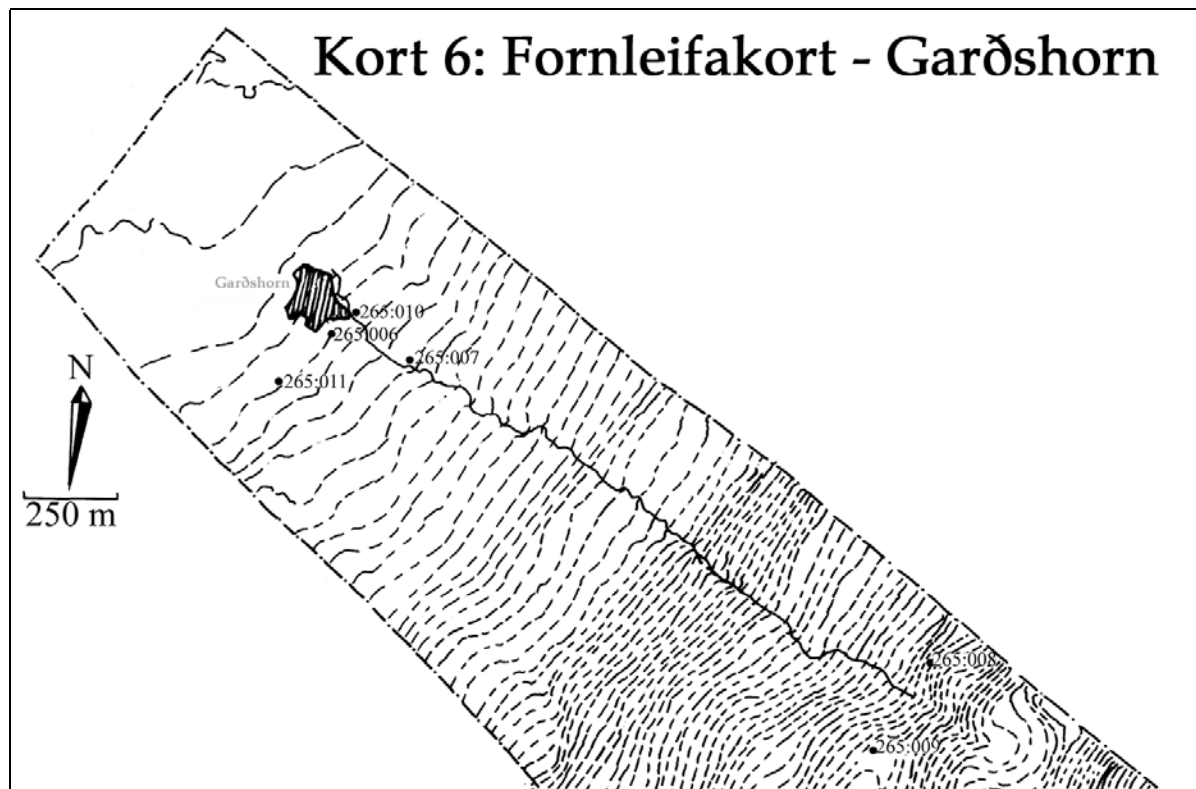
150 m suðsuðaustur af kirkjunni og um 50 m vestan við 014 sjást enn leifar garðlags. Þýft graslendi til allra átta en malarhólar neðst í fjallinu um 80 m til austurs. Bogadregin garður hlaðinn úr grjóti sem tvístrast til norðurs og gengur til ýmissa átta.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

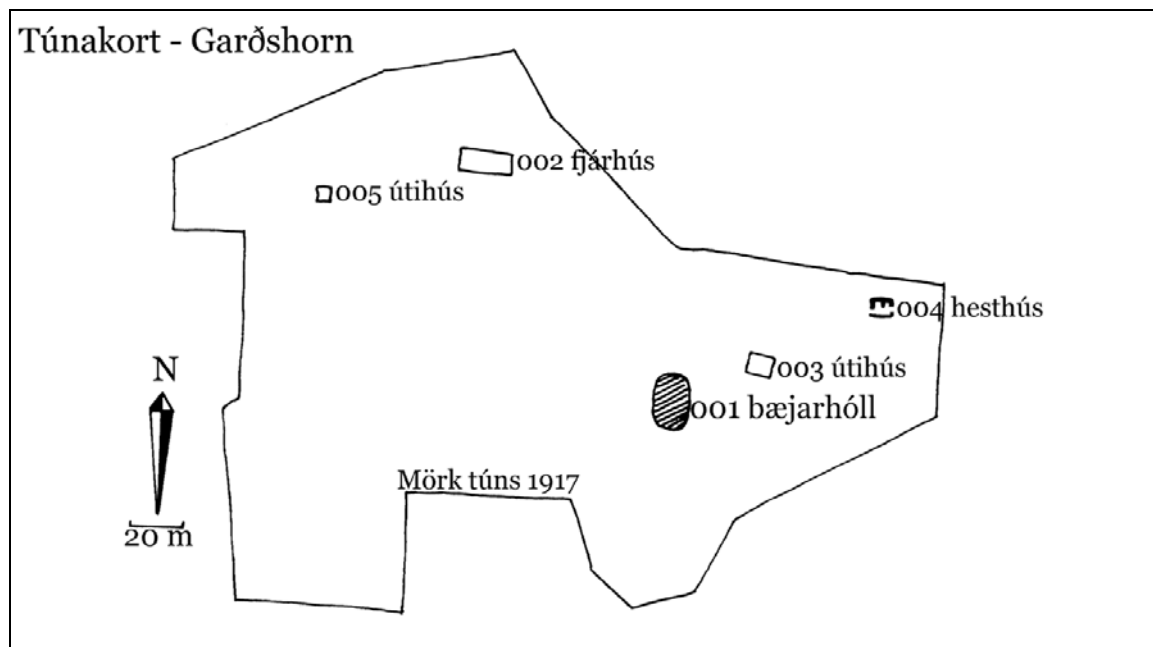
EY-264:016 heimild um brú

"Eftir Bægisárdal rennur áin Bægisá, stórgrýtt og vont vatnsfall yfirferðar og ófær strax, ef nokkuð vex. Á henni er brú fyrir neðan Syðri-Bægisá, rétt á alfaravegi, á hverri að bæði má reka fé til afréttar á vorin og líka bera klyfjar af hestum, þá áin er ógreið." segir í sóknarlýsingu frá 1841.

Heimildir: SSE, 156

EY-265 Garðshorn

20 hdr. 1712. Hólastólsjörð.

25.12.1550 er Garðshorn meðal Hólastólsjarða með 1 kúgildi - DI XI, 867.

4.5.1551 er gefinn vitnisburður um að Einar Hafliðason hafi selt Jóni Arasyni undir Hóladómkirkju "iordina Gardshorn i Horgardal i Bæissaar kirkjusokn. fyrir xc. iord sem Einare likade. Enn fyrir halfa þessa iord Gardzhorn lofade biskup Jon lata kenna syne hans Stulla Einarssyne til prestz. Enn medan iord þesse være ecki greidd. lofade biskupenn Einare. x. aurum a hvoriu are. hafa þetta verid vel. xx. ar sidan

þessi gjorningur fram for. og hefer Einar optlega hier um talad þessa iord hia biskup Jone ætte hann og ekki fenget." - DI XII, 260.

10.3.1553 staðfestir Kristján III veitingu Garðshorns með 1 hdr landskuld og 5 leigukúgildum til upphalds skólameistara á Hólum - DI XII, 527.

1569: "Med Gardzhorni landsk. .i. .c. med tijundum kug. .v." meðal skólajarða í Hólastólsreikningi - DI XV, 227.

9.12.1569 gerði Björn Gíslason Sigurði Jónssyni reikningskap "at med skolameistara rentu iordum og einne lokatz iordu sem Gardzhorn heiter væri eigi meir en xl oc v kugilldi" DI XV, 335.

1570 eru 5 kúgildi með Garðshorni, Hólastólsjörð, DI XV, 459. 20 hdr.

2.8.1672 lofar Gísli Þorláksson Hólabiskup sr. Böðvari Gíslasyni byggingarráðum yfir stólsins jörðu Garðshorni, þá hún verður að lögum aus með venjulegum skilmálum - Prestastefnudómar og Bréfabók Gísla Þorlákssonar, 326.

17.7.1676 hefur Gísli Þorláksson gefið sr. Jóni Gunnlaugssyni byggingarráð yfir stólsins koti Garðshorni, landskuld 1 hdr, kúgildi 4 með skilmálum - Prestastefnudómar og bréfabók Gísla Þorlákssonar, 481.

1712. Hólastólsjörð Tvö Garðshorn í hreppnum. Ekki ljóst hvaða túnakort á við hvorn bæ.

1712: "Enginu spillir bæjarlækurinn sumstaðar með grjóts og sands áburði, þar með er það mjög votsókt, so að heyskapurinn verður þar fyrir stundum svipull, líka jetur vatnið allvíða úr rótina. Úthagarnir eru nokkurneginn sæmilega grösugir, en mjög litlir um sig." JÁM X, 165.

1990: Gömlu heimatúnin eru ræktuð á grýttu mólendi, en síðan hafa mýrarnar neðan bæjarins verið ræktaðar til túns og meirihluti túnanna í Garðshorni framræst mýrlendi.

EY-265:001 *Garðshorn* bæjarstæði bústaður 65°40.616N 18°22.873V
Gamli bærinn á Garðshorni var á svipuðum stað og stept íbúðarhús með kjallara er nú. Byrjað var að byggja nýtt íbúðarhús 1932 nokkurn veginn þar sem fjóstóftin (sem var sambyggð bænum) var áður. Fjósíð var rífið 1923-4. Gamli frambærinn var rifinn seinna en baðstofunni smátt og smátt breytt í steinhús.

Bæjarhúsin standa á hæð en henni hefur verið raskað við byggingar seinni tíma. Hæðin sem bærinn stendur á er mjög aflíðandi og lág. Hún er nálega 40-50 m á breidd en nær um 20 m fram vestan við íbúðarhúsið sem nú stendur. Samtals er því bæjarhóllinn um 40-50 X 40-50 m að stærð. Ofan við íbúðarhúsið fer landið hins vegar hækkandi og því er erfitt að segja hvar hólnum sleppir.

"Á hlaðinu voru tveir stórir steinar. Nyrðri steinninn var hár og flatur, snéri austurs og vestur. Í gegn um hann ofarlega var höggvið gat. Í því var spotti og við hann voru bundnir hestar enda hann kallaður hestasteinn. Syðri steinninn sem var suður og fram af bæjardyrnum var kollóttur að ofan. Á honum var barinn harðfiskur enda hét hann fiskasteinn. Framan við bæinn var steinalína sem markaði ofurlitla stétt. Framan við bæjardyrnar var stór hella, kölluð varinhella. Bæjardyrnar voru svo lágar að allir fullorðnir þurftu að beygja sig þegar þeir gengu inn. Þar voru ofurlítið niðurgrafnar og innan við dyrnar var steinn sem myndaði tröppu. Bæjardyr, skálar, göng og eldhús höfðu nokkurn veginn sömu gaflhæð, en upp í búið var trappa og 3 tröppur upp í baðstofuna. Bæjardyr voru með sperrum og lausholtum en hæð undir bita var ekki meir en svo að háir menn þurftu að bara sig að reka sig ekki upp í þá. Stoðir undir lausholtum stóðu á steinum enda var moldargólf í öllum frambænum. Langbönd voru á sperrum. Á sama hátt voru skálarnir byggðir. Undið þilið á ytri skála var hlaðin ofurlítill stétt líklega til að spara þilviðinn.....Hvergi var þiljað nema þilið að framan. Fyrir syðri skála var hurð rekin saman úr óplægðum borðum með okum og þannig voru allar hurðir í bænum, sumar með hespu eða snerli. Útidyrhurðin var með klinku sem notuð var á daginn en renniloka var einnig á henni til að loka með fyrir nóttina. Þegar gengið var út bæjardyrnum inn göngin var opnuð hurð og rétt innan við þá hurð voru eldhúsdyrnar mjög lágar og þröngar og hlaðnar saman að ofan, engin hurð. Allur matur var eldaður á hlóðum í eldhúsinu. Þvottar voru þvegnir þar og önnur þess konar verk unnin. Á hlóðasteinum voru oft að vetrinum þurrkaðir sokkar því þeir voru heitir frá eldamennskunni. Ekki var húsgrind í eldhúsinu heldur hvíldu raftar á veggjum en ás mun hafa verið í miðju og snéri út og suður. Í búr var gengið suður úr göngunum. Þar á milli var gisið þil. Úr göngunum og inn í baðstofuna voru tvennar dyr og hurðir fyrir. Fremri hurðin var kölluð skelli hurð, hefur máski verið dregið af því að á vetrum var hengt á hana lóð eða steinn sem bundinn var í spotta sem var látinn leika í rúllu sem var efst á hurðinni. Þetta var gert til þess að hún lokaðist örugglega á eftir þeim sem gekk um, en þegar hurðin fell að stöfnum þá heyrðist töluverður skellur. Upp í baðstofuna voru 3 trétröppur. Baðstofudyrnar voru fremur lágar. Þó mun lausholtið í baðstofugrindinni hafa verið tekið í

sundur til að fá þær hærri, en stoðirnar undir baðstofugrindinni hafa varla verið lengri en 120 sm. Þilgólf var í baðstofunni úr breiðum borðum. Innri baðstofan var afþiljuð en hliðarnar á fremri baðstofunni upp að lausholtum. Stafinn að norðan var óþiljaður torfstafn og súðir uppi óþiljaðar. Torf var á langböndum. Eitthvað mun bærinn hafa lekið í stórrigningum en þó furðanlega lítið."

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917; Súður 1987, 112-15;

EY-265:002 heimild um fjárhús

65°40.716N 18°22.891V

Um 100 m norðvestan við gamla bæinn (001) stóð áður útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Það voru fjárhús en engin merki þeirra eru nú greinileg í sléttuðu túninu. Þar sem húsin hafa staðið er örlítið hæð í sléttu túninu. Fjárhús þessi voru sléttuð um 1955.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-265:003 heimild um útihús

66°40.660N 18°22.840V

25-30 m ofan við gamla bæinn (001) voru útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Á þessum stað er nú steinsteypt útihúsasamstæða og engin ummerki eldri húsa greinileg.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-265:004 hesthústöft

65°40.655N 18°22.790V

Um 70 m norðvestan við gamla bæinn (001) var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Leifar þessa húss sjást enn. Húsið var notað sem geymsla lengi eftir að hætt var að nota það sem hesthús og stóð uppi þar til 1978-1980 en þá brann það. Rústir hússins sjást 20-30 m ofan við hlöðu úr bárujárnri sem er norðaustast í útihúsasamstæðunni. Fast norðan við rennur Garðshornslækur/Bæjarlækurinn. Tóftin er á óræktarsvæði. Grjóthleðslur sjást í um 50 sm hæð. Húsið hefur verið tvískipt og verið um 11 m á lengd en nálægt 8 m á breidd. Grjóthleðslur eru greinilegar í norðvesturhorninu. Rof er í austur- og vesturhlið en suðurhlið er einnig óskýr á kafla og því er ekki vitað hvar op hefur verið á tóftinni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-265:005 heimild um útihús

65°40.741N 18°22.931V

Um 140 m norðvestan við gamla bæinn (001) var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Engin merki um útihúsið eru nú merkjanleg í sléttuðu túni sem er á þessum stað. Útihúsið hefur verið um 45 m neðan (og örlítið utar) en 002. Þar sem húsið stóð eru nú sléttuð tún.

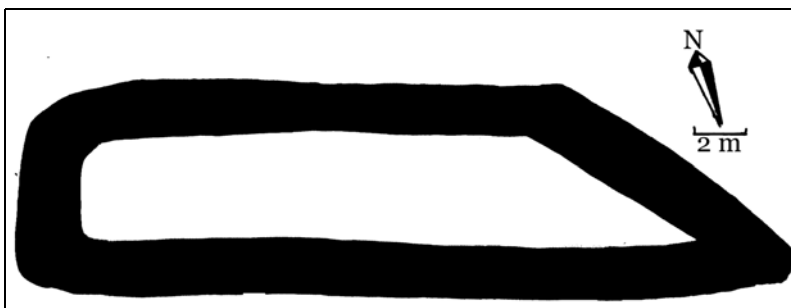
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-265:006 hleðsla heimarafveita

65°40.575N 18°22.808V

Ofan við gamla bæinn (001) og 150-200 m suðaustan við útihúsasamstæðuna sem nú stendur eru tveir hólur sem liggja norður-suður og er heimarafstöð austan í þeim syðri. Hóllinn er mjög grösugur. Heimarafstöðin var

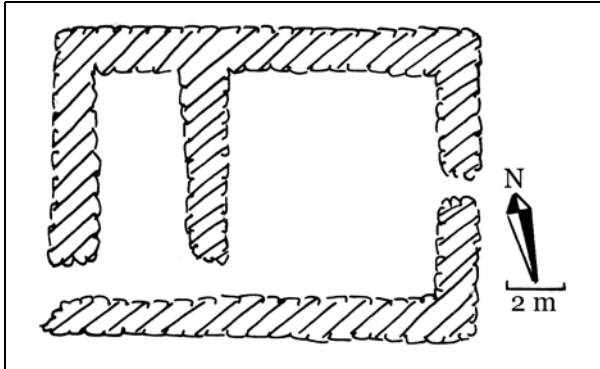
gerð í kring um 1930. Þá var hlaðið ferhyrnt hól á hólum og steypur kassi vestast í því og úr honum grafinn skurður heim að bæ. Hleðslurnar eru nokkuð breiðar og eru mest 27 m að lengd en 7 m að breidd.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-265:007 réttartóft

65°40.592N 18°22.560V

Fast neðan við hlið á fjallgirðingu er rétt. Réttin er u.þ.b. 220 m beint ofan við hesthúsið (004). Hún er um 5 m norðan við Garðshornslæk. Tóftin er á grösugu og svolítið þýfðu svæði. Ofar taka við móar og rakt svæði, mjög þýft. Tóftin er alveg grjóthlaðin. Hún er 15 X 11 m að stærð og tvískipt. Op er á vesturhlið hennar.

Hættumat: engin hætta

EY-265:008 Grýla þjóðsaga tröll

66°40.189N 18°20.703V

"Framan í [Grjótskálahaumum], skammt utan við Garðshornslæk, er Bláklettur. Þar átti Grýla gamla heima í fyrri daga." segir í örnefnalýsingu. Bláklettur er klettabelti sem liggur norður-suður ofarlega í fjallinu ofan við Garðshorn. Kletturinn er um 200 m norðan við Garðshornslæk sem þar kemur úr fjallinu. Hann er nálega til móts við Draugadalinn og tæpum 2 km m ofan við íbúðarhúsið á Garðshorni. Neðan við klettabeltið er skriða sem að hluta er gróin mosa.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-265:009 Draugadalur örnefni draugur

65°40.103N 18°20.879V

"Út frá Stallinum liggur daldrag framan undir brún fjallsins og nær það út í Snjóskál. Það heitir Draugadalur. Hæðarhryggur framan við skarðið heitir Draugadalshausar." segir í örnefnalýsingu. Hátt upp í fjalli í tæpum 2 km frá íbúðarhúsinu á Garðshorni er Draugadalur. Engar sagnir eru um tildrög nafnsins. Hugsanlegt er að nafnið sé þannig tilkomið að fólki hefur í slæmu skyggni sýnst einhverjar verur standa á dalsbrúninni en þar er grjóthnullungar sem úr fjarlægð eru ekki ólíkir mannverum. Dalurinn er myndaður úr framhlaupi úr fjallinu og er vart meira en lægð sem afmarkast af fjallshlíðinni austan til en vestan til af klettum/klettahnausum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-265:010 á Kvíum heimild um kvíar

65°40.688N 18°22.774V

"Út og upp frá bænum og utan lækjarins er túnspilda, sem alltaf er kölluð á kvíum, þó að kvíar þær, sem þar voru séu löngu horfnar." segir í örnefnalýsingu. Kvíaörnefnin voru norðan við Garðshornslæk. Túnspilda er enn kölluð "á kvíum" þó að langt sé síðan öll ummerki um kvíar á þessum stað hurfu og nú sé niðurtýnt nákvæmlega hvar þær hafa verið. Þó er víst að þær verið utan og rétt ofan við bæjarhúsin, á eða við túnblettinn sem þar er nú. Sléttuð tún.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

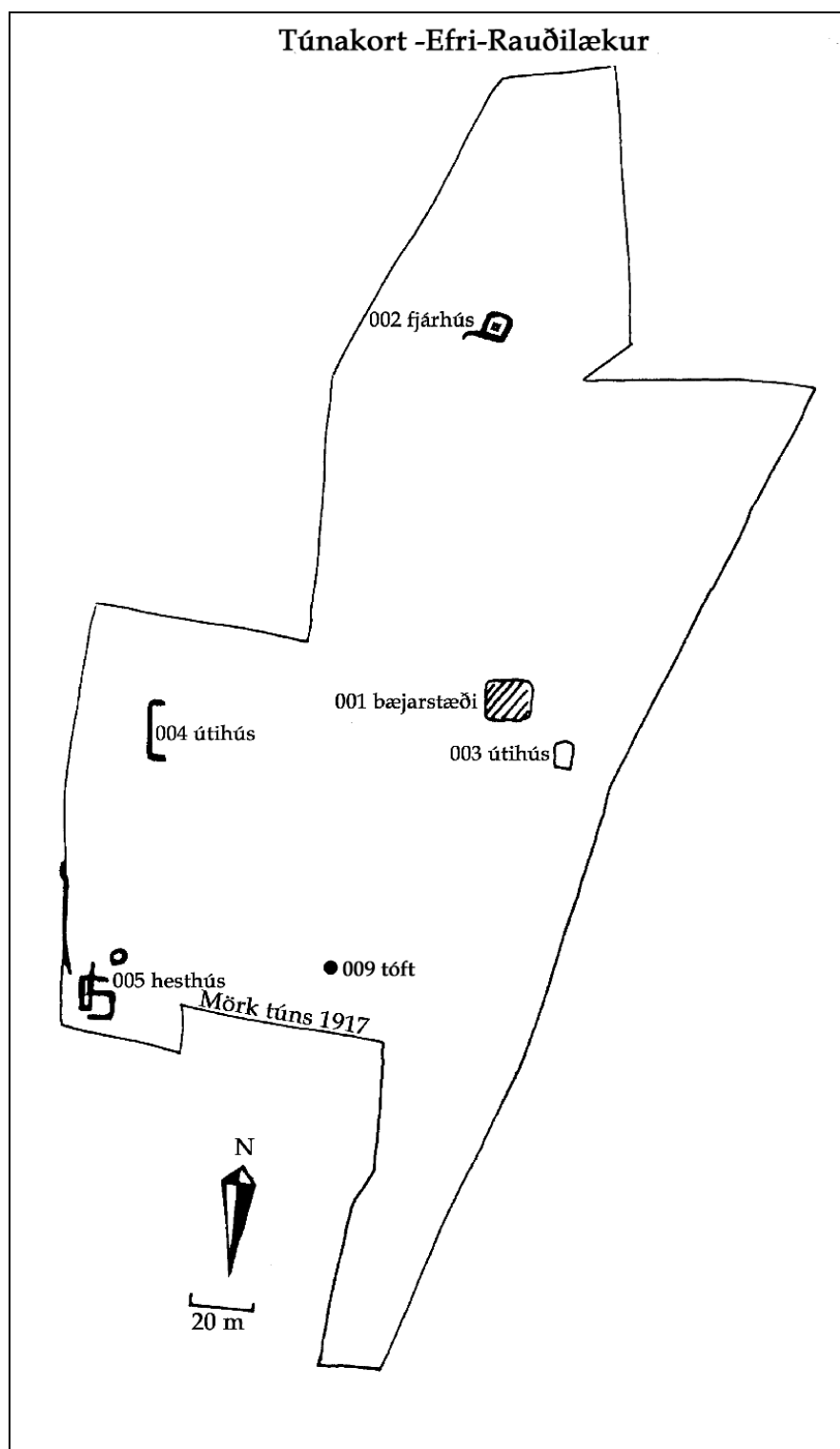
EY-265:011 náma mógrafir

65°40.539N 18°23.079V

200-220 m beint suður af bænum (001) voru svarðargrafir. Merki grafanna eru enn mjög greinileg. Í kring um grafirnar er þýft, rakt og grösugt, ofar (austar) tekur við melur. Grafirnar eru um 30-40 X 30-40 m að stærð og mest um 1 m á dýpt.

Hættumat: engin hætta

Túnakort -Efri-Rauðilækur

EY-266 Efri-Rauðilækur

30 hdr. 1712.

Bændaeign.

[1453]: "Þat giorum vid gudmundr biarnason. hallr gislason godum monnum kunnigt med þessu ockru opnu brefe at vid hofum handfest jone sigmynzsyne so felldan vitnesburd at jordunne aa uindheimum var eignud jardar eign sudr j marklag firir sunan brytialæk ok sudr ok ofan aa snid ur lagenne firir sunnan vindheima stekk er stendr firir utan Raudalækiarnes.

keypta ek fyrr nefndr gudmundr hey af þessare jardar eign at jone þorleifssyne þa hann bio a vindheimum en ek a efra Raudalæk." - DI V, 108.

5.1.1657 selur Þorleifur Kortsson Sigurði Jónssyni 20 hdr í Rauðalæk og lofar að auki 10 hdr í sömu jörðef losast kann - Jarðabréf, 186.

23.11.1692 selur Guðmundur Sigurðsson Jóni Jónssyni Rauðalæk í Hörgárdal, 30 hdr - Jarðabréf, 54-55.

22.5.1695 selur Jón Jónsson sr. Einari Torfasyni Rauðalæk í Hörgárdal, 30 hdr - Jarðabréf, 229.

18.1698 fær Einar yngri Vindheima með Brita og Rauðalæk, 30 hdr, landsk 1 hdr 60 al, kúg 5 í arfaskiptum eftir sr. Einar Torfason föður sinn - Jarðabréf, 147-48.

1.7.1703 er Rauðilækur meðal eigna Einars Einarssonar yngri "xxxc. Landskyld 1c 60 ál. í landaurum. Leigukúgildi 4. Leigur í landaurum betalast." JÁM XIII, 192. Einnig Stóri Rauðalækur.

1979: Jörðin fór í eyði.

1917: 3,7 ha. 1/3 slétt. Garðar 146 ferstikur.

EY-266:001 *Efri-Rauðilækur* bæjarstæði bústaður

65°41.242N 18°22.426V

Gamla bæjarstæðið mun hafa verið á sama stað og íbúðarhúsið nú, um 250 m ofan gamla þjóðvegarins og um 400 m í suðaustur frá Neðri-Rauðalæk. Beint neðan bæjarins, um 100 m til vesturs, er dálítill hóll og mikið moldarbarð í honum miðjum en hleðslur syðst í honum. Bærinn er sjálfur á dálitlum hól og gras vex í kring. Ofan bæjar eru braggar. Á þessum stað er nú íbúðarhús sem fór í eyði árið 1979. Ekki sjást merki um eldri mannvistarleifar enda hefur að öllum líkindum verið byggt ofan á þær.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

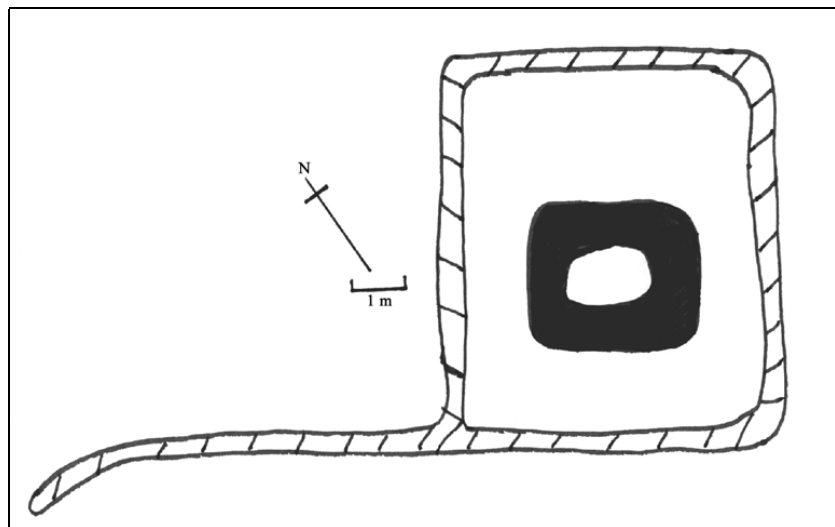
Heimildir: Túnakort 1917;

EY-266:002 *Gerðishús*

fjárhústóft

65°41.292N 18°22.377V

"Mýrardrag var norðan túns á Efri-Rauðalæk, en svo hét dálítill túnblettur utan við sundið Gerði. Þar stóðu Gerðishús", segir í örnefnalýsingu. 100 m norður (þ.e. út dalinn) af íbúðarhúsinu sem nú stendur á Efri-Rauðalæk (og þar með gamla bæjarhúsinu) sjást enn leifar fjárhúss sem merkt er inn á túnakort frá 1917. Norður af tóftarbrotnum er arfagróið moldarflag, nokkuð grýtt. 30 m til suðurs er túngarður og skurður. Mitt þar sem

fjárhúsið hefur staðið eru nú leifar af steinsteyptu mannvirki en umhverfis það er grjót sem liggur í nokkuð reglulegan ferhyrning (6 X 7 m). eru það sennilega síðustu leifar útihúsanna.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917; Örn.Jóh.Ól.

EY-266:003 heimild um útihús

65°41.228N 18°22.428V

10 m frá suðausturhorni íbúðarhússins sem nú stendur má enn greina síðustu leifar útihúss sem merkt er inn á túnakort frá 1917. 3 m vestur af tóftarbrotnum er nú mikill rabbabaragarður en 10 m til norðausturs eru braggar sem notaðir eru sem heygeymslur. Tóftin er í afgirtu moldarflagi grónum arfa, sem nú virðist notað sem hestagerði. Aðeins sést móta fyrir grjóthleðslum í moldarsverðinum en ekki er hægt að segja til um stærð og gerð hússins. Grjót liggur á við og dreif umhverfis.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

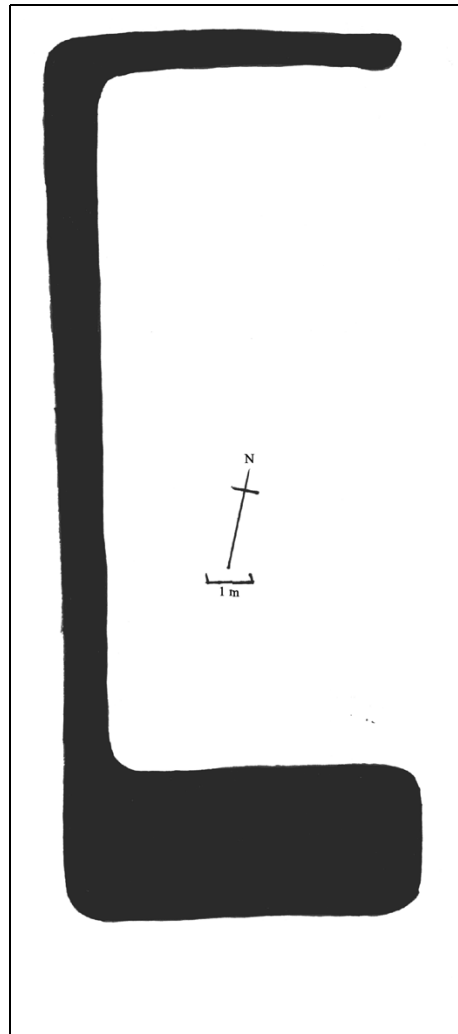
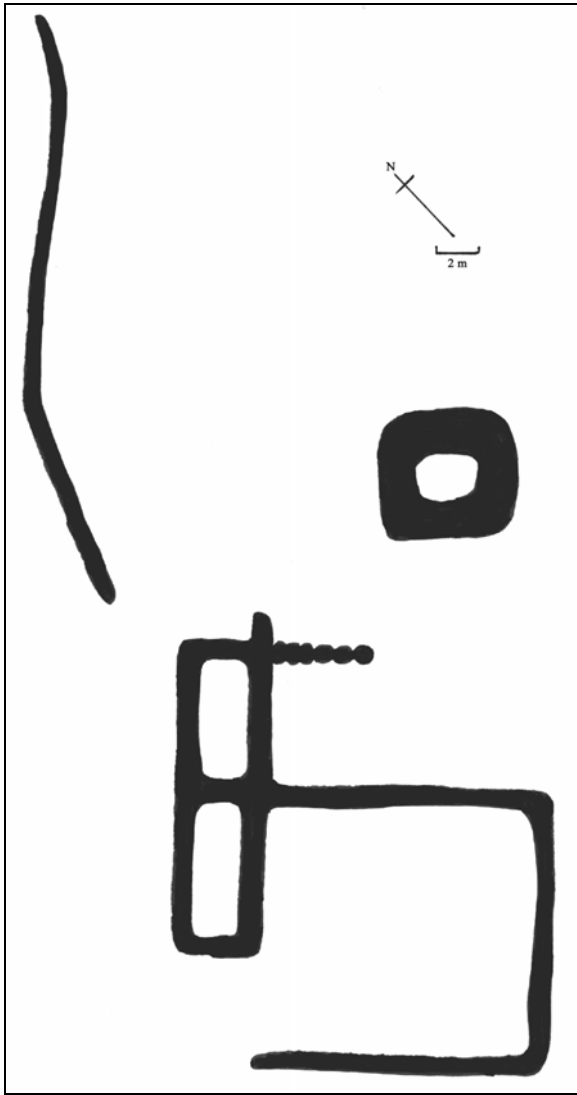
Heimildir: Túnakort 1917;

EY-266:004 Skotthóll útihústóft

65°41.265N 18°22.551V

Útihús var um 100 m vestan við gamla bæjarstæðið og íbúðarhúsið sem nú stendur þar, um 30 m sunnan vegaslóðans sem liggur upp að bænum. Tóftin er í hól í túninu vestur af bænum og er bratti hólsins mestur til vesturs en þar neðan hans er mjög þýft graslendi. Hesthúshóll 005 er 70 m til suðurs.

Tóftin er stór (20 X 9 m) en misvel varðveitt. Suðurveggurinn er lang heillegastur en annarsstaðar liggur grjótt á dreif í moldarflaginu innan tóftarinnar því mjög hefur blásið upp úr henni. Hún er nú alveg opin til austurs. Veggjaþykkt er allt að 3 m í suðurveggnum. Í

norðurveggnum eru leifar af timbri.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-266:005 *Hesthúshóll* hesthústóft

65°41.232N 18°22.636V

"Annar hóll rétt sunnan við Skothólinn heitir Hesthúshóll, og túnkragi milli hólanna kallast Hesthúsvöllur, en mýri neðan við hólinn Hesthúsmýri" segir í örnefnaskrá. Um 100 m suðvestan við bæjarstæðið sjást tóftir. Allstór hóll suðvestarlega í túninu til norðurs og liggur hryggurinn úr honum ofan Hesthúshóls og ber í áttina að gamla bæjarstæðinu.

Greinilegt er að á þessum stað hafa verið mikil mannvirki því fjöldi samliggjandi tófta er í hólnum. Hugsanlegt er að sú stærsta þeirra (syðst og austast á tóftasvæðinu) sé leifar af kálgarði eða hestagirðingu, því hún er óvenjulega stór (14 X 14 m).

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917; Örn.Jóh.Ól.

EY-266:006 *Gildruhóll* hleðsla refagildra

65°49.073N 18°21.402V

"Upp undan Efri-Rauðalæk er hæðarbunga á [Breiðahjalla], skorin sundur af Rauðalæknum, og heitir Gildruhóll utan lækjarins. Flatinn þar utan og ofan við heitir Gildruflói", segir í örnefnalýsingu. Gildruhóll er 30 m ofan hamarsins neðan Breiðahjalla, 10 m norður af lækjardraginu. Hóllinn rís upp af lækjardraginu og er flatinn þar utan og ofan við sléttur og grasi vaxinn. Nokkrir þúfnabingar eru í hólnum og sést í grjóti á einum þeirra. Þess utan er lítið af grjóti á þessum stað og Gildruflóinn norðan við er ekki mikið þýfður. Hér er því sennilega um tóftarbrot að ræða. Hóla er í miðri tóftinni 0,5 X 0,5 m.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-266:007 *Rauðalækjarbeitarhús* beitarhúsatóft

65°41.048N 18°21.406V

"Sunnan Rauðalækjarins nefnist hæðin Einbúi. Upp af Einbúa eru beitarhúsatóftir við fjallsbrekkuna, Rauðalækjarbeitarhús, og munu þau hafa rúmað allt að 100 fjár", segir í örnefnalýsingu. Beitarhúsatóftin er 30 m sunnan lækjarins og eru um 50 m frá henni að enda gilsins. Mjög þýft graslendi neðan brekkna í fjallinu. 50 m ofar í brekkunni (á ská til austurs) kemur lækurinn í fossi ofan úr fjalli. Algróin tóft, þýfð og 6 X 5 m að stærð. Tóftin er nær ferköntuð en lítið op er neðst (þ.e. í norðri (vestri skv. málvenju)). Tóftin er minni en svo að hún gæti hafa rúmað allt að 100 fjár. Ógreinilegir stórir þúfnabingar eru norður og vestur af tóftinni, hugsanlega hluti beitarhúsanna.

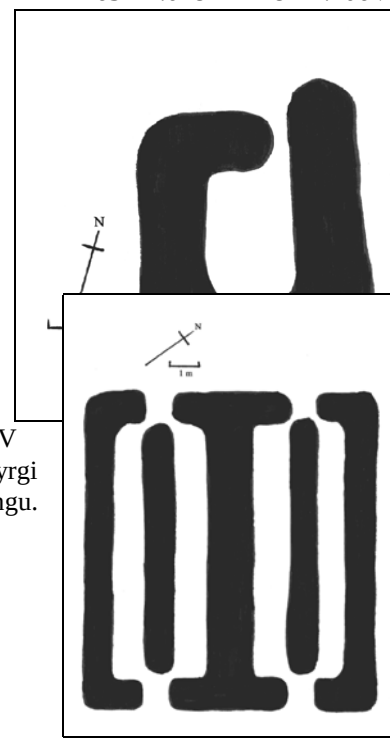
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-266:008 *smalakofatóft*

65°40.729N 18°20.771V

"Grashjallaendi er beint undan Efri-Rauðalæk. Þar var byggt smalabyrgi skömmu eftir aldamótin og sést fyrir því enn", segir í örnefnalýsingu.

Gengið er upp frá bænum beint upp í fjallið en bærinn sést ekki frá byrginu enda alllangt uppi í fjalli, sennilega um 2 km. Efst á hjallanum um 30 m suður af lækjardragi þar sem foss kemur úr fjallinu, neðan byrgisins er sléttur grasbali en ofan þess er lyngivaxin brekka. Tóftin er fremur heilleg. Hún er frekar stór (11 X 10 m) og eru í henni þrír garðar, nokkuð grónari en útveggirnir. Fyrir enda garðanna er op. Veggjaþykkt er 1 m. Gæti verið fjárhús.

Hættumat: engin hætta

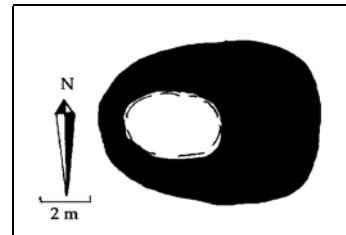
Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-266:009 tóft

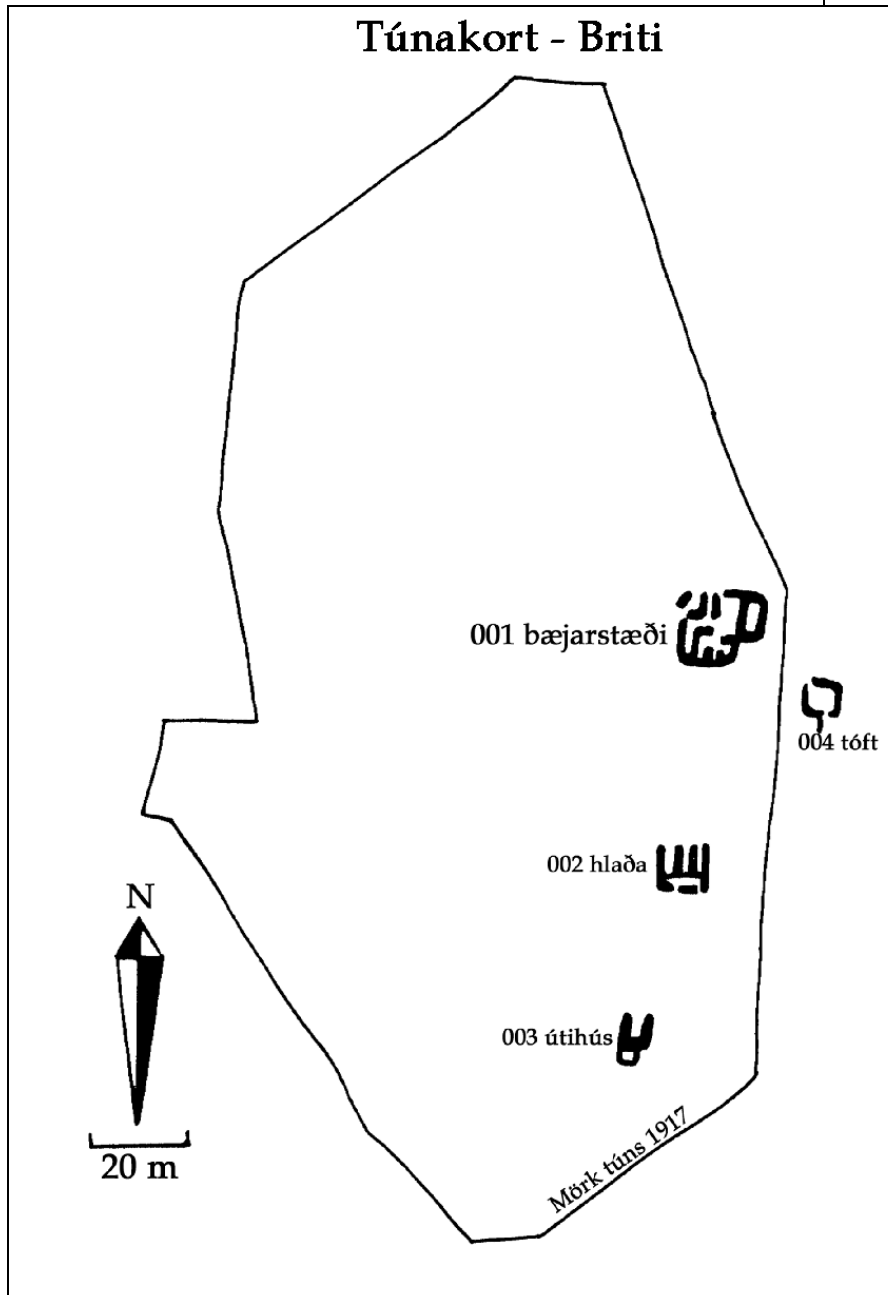
100 m suðvestur af bænum og 60 m austan Hesthúshól (005) eru tóftaleifar. Hóll austan Hesthúshóls en á milli hólanna er grasi vaxinni lægð. Skotthóll í norðri og liggur Skotthryggurinn frá honum beint í þennan hól. Leifar af gömlu timburhúsi og sjást bitarnir í grunninum. Sunnar í hólnum eru einnig óljós tóftarbrot og djúp hola syðst í hólnum en leifar af styrktarhleðslum í veggjunum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

65°41.190N 18°22.557V

Túnakort - Briti

EY-267

Briti

10 hdr. 1712.

Bændaeign.

1447 eru "Jtem
brytiestadi x aura."
meðal eyðijarða

Möðruvallaklausturs - DI IV, 712.

5.6.1650 selur Guðrún Þorvaldsdóttir Benedikt Pálssyni Ás og Brita, 10 hdr en áður hafði Benedikt keypt Vindheima af bróður Guðrúnar - Jarðabréf, 244.

25.4.1691 selur Magnús Benediktsson sr. Einari Torfasyni Brita, 12 hdr, fyrir 90 ríkisdali - Jarðabréf, 226.

1698 fær Einar yngri Vindheima með Brita, 60 hdr, landsk 3 hdr 80 al, kúg. 11 og Rauðalæk í arfaskiptum eftir sr. Einar Torfason föður sinn - Jarðabréf, 147-48.

1.7.1703 er Briti meðal eigna Einars Einarssonar yngri "xiic. Landskyld 60 ál. í landaurum. Leigukúgildi hálf þriðja. Leigur í landaurum betalast." JÁM XIII, 192.

1712: "Þessi bær er haldið heimaland og afbýli jarðarinnar Vindheima, og er úrskift alleina að túni og engjum, en öðrum landsnytjum óskift."

1917: 2,4 ha. 1/5 slétt.

1944: Jörðin fór í eyði og sjást tóftir enn" segir í Byggðum Eyjafjarðar.

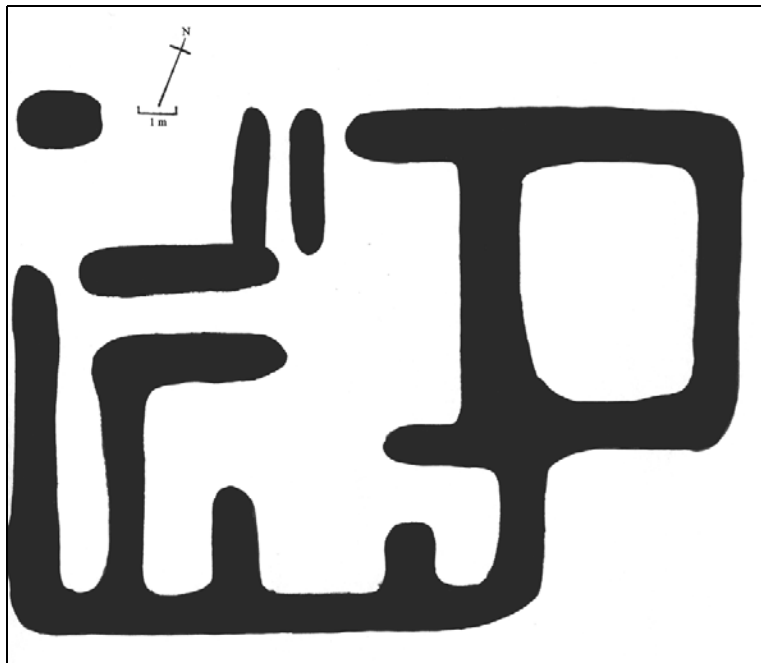
EY-267:001 *Briti* bæjarstæði 350 m suðaustur af núverandi íbúðarhúsi á Efri-Vindheimum var gamli bærinn Brita. Afliðandi slakki undir lágum hjalla. Ofan til, til austurs, hækkar landið upp í fjallið og er áberandi hamrasklökk um 300 m ofar í hlíðinni en flati þar fyrir ofan. Lækur rennur fast sunnan tóftarinnar. Stór, margskipt tóft með grjóthleðslum, torfhleðslum og steinsteypu (sennilega yngri viðbygging). A.m.k. fimm aðskilin hús hafa verið í bænum auk ganga. Veggjaþykkt er allt að 2 m. Gengið hefur verið inn í bæinn á vesturgafli. Austurhlutinn er líkleg nokkuð yngri því þar eru leifar steinsteypustoða.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

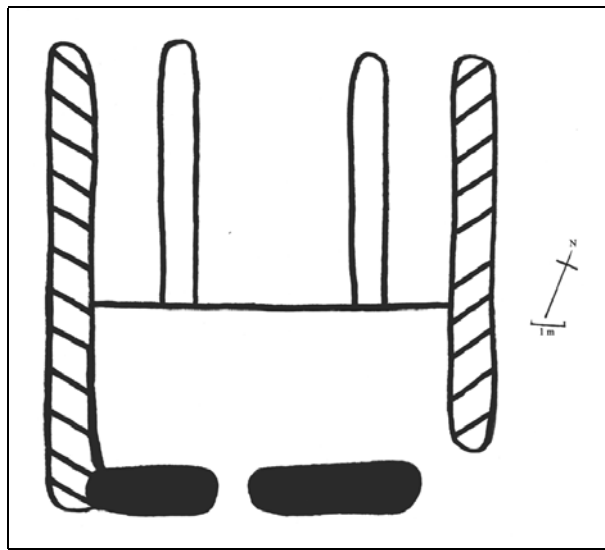
bústaður

65°41.456N 18°21.537V

EY-267:002 hlöðutóft 65°41.442N 18°21.582V

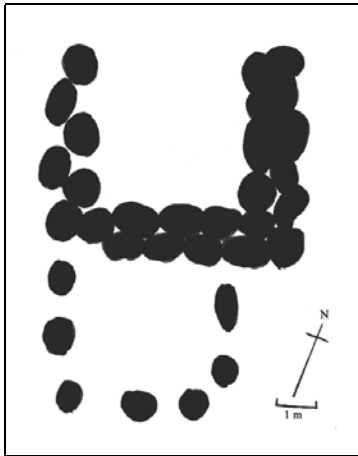
35 m suður af bæjarstæðinu (001) sjást enn leifar af hlöðu sem merkt er inn á túnakort frá 1917. Afliðandi slakki undir lágum hjalla. Ofan til, til austurs, hækkar landið upp í fjallið og er áberandi hamrasklökk um 300 m ofar í hlíðinni en flati þar fyrir ofan. Lækur rennur um 15 m norðar tóftarinnar. Stór tóft (14 X 14 m), sennilega frá nokkrum byggingarskeiðum. Austurveggurinn er þétt, há og vönduð

torfhleðsla en fram úr honum skaga garðar sem allt í senn eru grjóthlaðnir, torfhlaðnir og steyptir. Ofan á austurhlutanum er trégrind undir þaki, líklega yngsti hluti hússins. Tóftin er alveg opin til vesturs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

65°41.443N 18°21.524V
20 m suðaustan við bæjarstæðið ofan er tóft. Uppi á 10 m háum (001) fast norðan lækjarins. Út og þýflendi en brekkur ofan til. dyrum á austurgafli. Skarð hefur suðvesturhorni. Einnig er hrúnið Veggjabykkt er 1 m.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-267:003

útihústóft

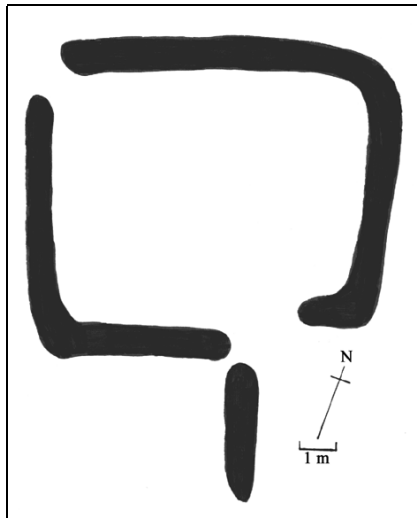
65°41.425N

18°21.627V

80 m suður af bæjarstæðinu (001) er tóft af útihúsi sem merkt er inn á túnakort frá 1917. Grasi vaxinn flati en aflíðandi slakki niður til vesturs og suðurs. Dálíttill brekka um 20 m austan til. Tvískipt tóft, opin til vesturs. Aftara (þ.e. eystra) hólfið er nær útflatt og hefur hrúnið úr hleðslunni inn í rýmið. Einnig er tekið að hrynja mjög úr fremra hólfinu. Veggjabykkt er 1,5 m.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

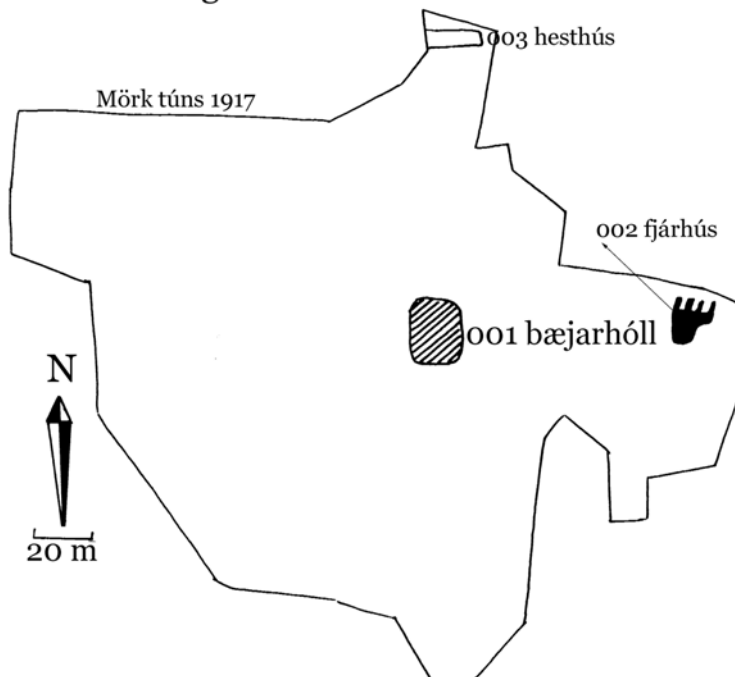

EY-267:004

tóft

(001), á hjallanum þar fyrir hjalla ofan við bæjarstæðið suður er grasi vaxið Einföld tóft, ferhyrnd með myndast í tóftina í úr tóftinni í norðurgafli.

Túnakort - Skógar

EY-268

Skógar

20 **hdr.** **1712.**

Möðruvallaklausturjörð.

[um 1430-40] er Auðbrekka seld með "skogahris j skogaland." DI IV, 436.

1.2.1445 er Auðbrekka seld "med avllum þeim skogi sem stendr j skoga jordv fyrir handan havrga." DI IV, 664.

1447 á

Möðruvallaklaustur

"Jtem skogom viij kogylde. bykt jc j

landskyld." - DI IV, 710-12.

1525 eru Skógar taldir með Möðruvallaklausturjörðum - DI IX, 316-20.

1569 átti klaustrið 5 kúgildi með Skógum,

1570 voru þau 4 og þar af 2 kýr gamlar - DI XV, 363-67.

1712: "Auðbrekka á þó allan þennan skóg á Skóga jörðu eftir máldaganum og brúkar hann bæði til kola og eldiviðar, eyist því mjög og fellur í fauska." JÁM X, 170.

1917: 2,8 ha. 2/3 slétt. Sádreitir 100 m².

1990: Skógar eru landmikil jörð með gott og mikið beitoland upp í Fossárheiði og eru túnin dreifð allt frá Hörgáreyrum og upp í heiðina.

EY-268:001 Skógar bæjarhóll bústaður

65°42.534N 18°20.360V

"Bærinn stóð áður á hjalla uppi í heiðinni, en var 1940 fluttur niður á flatann rétt austan Norðurlandsvegar. Enn sjást tóftir útihúsa á gamla bæjarstæðinu, en þar umhverfis eru nú tún." segir í Byggðum Eyjafjarðar. Gamli bærinn var 130-150 m norðaustan við braggabyggingu sem er í túninu ofan við núverandi íbúðarhús í Skógum. Engin ummerki sjást um hann lengur en hann hefur verið 70-80 m beint neðan við fjárhús (002) sem einnig eru merkt inn á túnakort frá 1917 og enn má sjá leifar af. Gamli bærinn hefur verið 650-750 m ofan við þjóðveg. Bæjarlækurinn, sem nú er nær alveg þornaður, hefur runnið niður túnið sunnan við bæinn.

Þar sem gamli bærinn var er nú lág hæð í sléttuðu túninu, neðan við myndarlegan hól (þar sem 002 stóð). Sléttað hefur verið úr bæjarhúsum og tún ræktað á þessum stað en ennþá má greina leifar bæjarhóls. Þær leifar sem nú sjást eru um 40-50 m þvermál og ekki nema fáir sm á hæð. Bæjarhóllinn liggur norður-suður og hefur náttúrulegt framhald. Mikill hluti hans er líklega náttúruleg hólmyndun þar sem túnin í kring eru að stórum hluta myndað úr náttúrulegum, löngum hjöllum.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Túnakort 1917; Byggðir Eyjafjarðar II. s. 558.

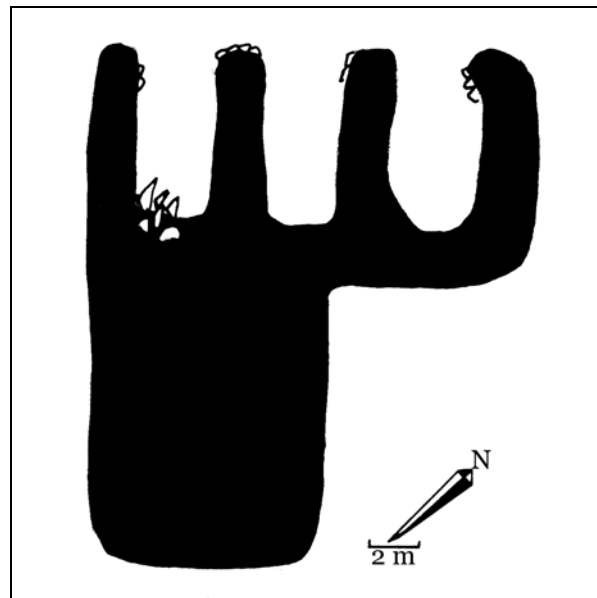
EY-268:002 fjárhústóft

65°42.503N 18°20.282V

Leifar fjárhúsa, sem merkt eru inn á túnakort frá 1917, sjást enn ofan við sléttuð tún, á hól. Húsin eru um 80 m beint ofan við þar sem gamli bærinn (001) stóð. Fjárhústóftirnar eru 80-100 m norðan við bæjarlækinn og um 50 m neðan við skurð. Fjárhústóftirnar eru á grasi grónum hól ofan við sléttuð tún þar sem bærinn var. Húsin voru neðan við skurð og fjallgirðingu en þar ofan við taka við klettabelti og brattir melar. Fjárhúsin eru mjög greinilegar á hólnum. Þær eru mjög grænar og grjót og timbur er á og við þær. Tóftin er hins vegar nokkuð blásin og jafnvel er hugsanlegt að eitthvað hafi verið rutt út úr henni og því er erfitt að greina lögun hennar. Hún er þó 19 X 16 m að stærð og hefur líklega skipst í 4 hól.

Hættumat: hætta, vegna sléttunar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-268:003 heimild um hesthús

65°42.582N 18°20.286V

Um 90 m beint norðan við gamla bæinn (001) var áður hesthús sem merkt er inn á túnakort frá 1917. Húsinu hefur nú verið rutt út en grjótið úr því sést á þeim stað sem húsið var. Hesthúsið hefur staðið á hæð sem nú er fremur slétt og grasi vaxin.

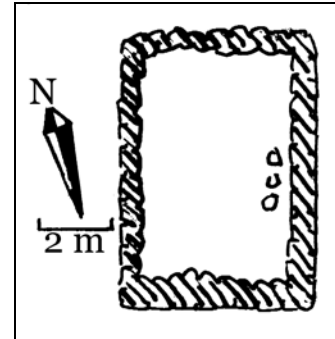
Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-268:004 Steinbyrgi stekkjartóft

65°42.743N 18°20.699V

"Neðsti hjalli
brekknanna
heitir
Neðstahall, en
um miðjar
Brúnir er

Steinagerðishall. Nyrzt á því eru rústir af stekk, eða einhverju þvílíku, og nefnast þær Steinbyrgi." segir í örnefnalýsingu. 70-80 m sunnan við merkin við Steðja og um 5 m neðan og innan við girðinguna sem girðir af skógræktarhólfið í landi Skóga. Tóftin er um 300 m ofan við þjóðveg og 400-500 m suðvestan við gamla bæinn (001). Tóftin er á mel þar sem skógrækt er hafin. Hafa tré verið gróðursett allt í kringum veggj tóftarinnar, eiginlega í þá. Umhverfis er lyngvaxið. Tóftin er einföld, 7,5 X 5 m að stærð. Hún er alveg hlaðin úr grjóti og er mjög lág eða um 0,2 m á hæð. Ekki er greinilegt hvar op hefur verið á tóftinni og mætti velta fyrir sér hvort þarna sé raunverulegur stekkur á ferð eða e.t.v. byrgi, eins og nafnið gefur til kynna. Er það líklegri kenning þegar nafn og útlit er tekið með í reikninginn.

Steinabyrgi, horft til vesturs

Hættumat: hætta, vegna skógrækt**Heimildir:** Örn.Jóh.Ól.**EY-268:005 Svarðarhall** örnefni mógrafir

65°42.293N 18°20.133V

"Efst í túninu ofan við bæinn er afar stór nafnlaus hól, síðan Neðrimýri og Mýrarhall, þá Efrimýri og Svarðarhall, talið upp eftir." segir í örnefnalýsingu. Svarðarhall er fremur slétt og rakt svæði neðan við Háuósa en norðaustan við Stekkjarklett. Grafirnar eru nærri því að vera beint (450-500 m) ofan við gamla bæinn (001). Svæðið hefur greinilega áður verið mun rakara en það er nú. Það er vaxið háu sefgrasi og mosa en er nú nokkuð þurrt. Ekki eru nú greinileg merki um svarðargrafirnar.

Hættumat: engin hætta**Heimildir:** Örn.Jóh.Ól.**EY-268:006 Stekkjarklappir** heimild um stekk

65°42.279N 18°20.267V

"[Kirkjuklökkur er á merkjunum] Næsti hjalli er Stekkjarhjalli og nyrst á honum Stekkjarklappir tvær." segir í örnefnalýsingu. Stekkjarhjalli er grýttur hjalli sem liggur norður-suður í hlíðinni norður frá merkjum. Stekkjarklappirnar eru nyrst á honum. Ekki eru greinilegar stekklarleifar við klappirnar. Neðan klappanna er lyngvaxinn mói en ofar rakt svæði að Háuósum.

Hættumat: engin hætta**Heimildir:** Örn.Jóh.Ól.**EY-268:007 Skógabeitarhús** beitarhúsatóftir

65°42.079N 18°19.214V

"Á [Viðarási] miðjum eru Skógabeitarhús." segir í örnefnalýsingu. Nálega beint ofan við (650-700 m) vörðuna á Háuósum (008) og 350-370 m ofan við volduga raflínu sem liggur um heiðina, eru Skógabeitarhús. Háuósar eru klettabelti í hlíðinni. Fast ofan við þá er mói en ofan við hann tekur við fremur rakt og slétt svæði vaxið grasi og augljóslega áður nokkru hríslandi þó það sé nú að mestu visnað og horfið. Ofan við þetta deiglendi taka aftur við mór og klettabelti. Á þessum mörkum, þ.e. efst í deiglandinu, á mörkum þess og móanna, eru beitarhús. Tóftin er 13 X 6,5 m að stærð. Hún er tvískipt og op er á stærra hólfið til vesturs en það minna til suðurs. Tóftin mjókkar til austurs þar sem innri króin er. Eftir stærra hólfinu

endilöngu er garði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-268:008 varða

65°42.312N 18°19.869V

"Ofan við [Stekkjarklappir], og aðeins sunnar, gnæfa brattir og klöppóttir urðahjallar, nefndir Háuhausar. Um þá miðja, þar sem þeir eru hæstir, er varðan." segir í örnefnalýsingu. Varðan er næstum á klöppinni miðri, nálega í beina stefnu upp af fjárhúsinu (002). Hún er um 330 m neðan (vestan) við raflínuna. Varðan stendur á klöpp, önnur minni og nýlegri varða er um 20 m sunnar. Ofar tekur við flatlendi og er raflínan í því miðju áður en brattari kletthjallar taka við. Varðan er um 1,5 m á hæð og í þvermál. Steinarnir í henni eru vaxnir skófum.

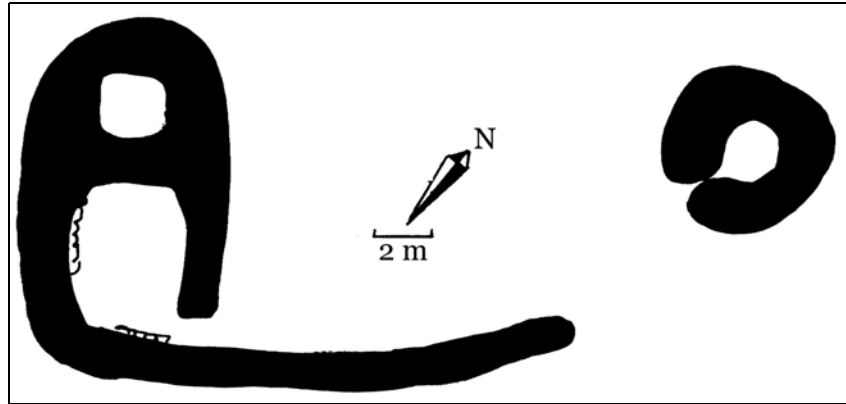
Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-268:009 tóftir

65°42.436N 18°19.871V

Um 250 m sunnan við merki við Steðja og um 230 m norðvestan við vörðuna á Háuósum (008) eru tóftir sem minna á stekk. Þær eru um 230 m suðvestan við vörðu sem líklega er á merkjum (010). Tóftirnar eru í móa en ofan við þær fjarar Svarðarhallinn út. Tóftirnar eru fagurgrænar og eru á hæð en sjálfir veggir

þeirra eru mjög lágir (0,1-0,2 m). Stærri tóftin er 12 X 6 m að stærð og er tvískipt. Út úr henni gengur um 18 m langur, garður í hálfgerðan boga. Um 7 m norðvestan við enda garðlagsins er önnur tóft lítil og einföld. Hún er 4,5 m á báða vegu. Tóftin er svotil mitt á milli Stekkjarkletta og Háuósa en er mjög langt norðan við Stekkjarörnefnin. Þó er hugsanlegt að þau séu við þessa tóft kennd enda virðist hún eina tóftin á svæðinu auk þess sem hún er nokkuð "stekkjjarleg".

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

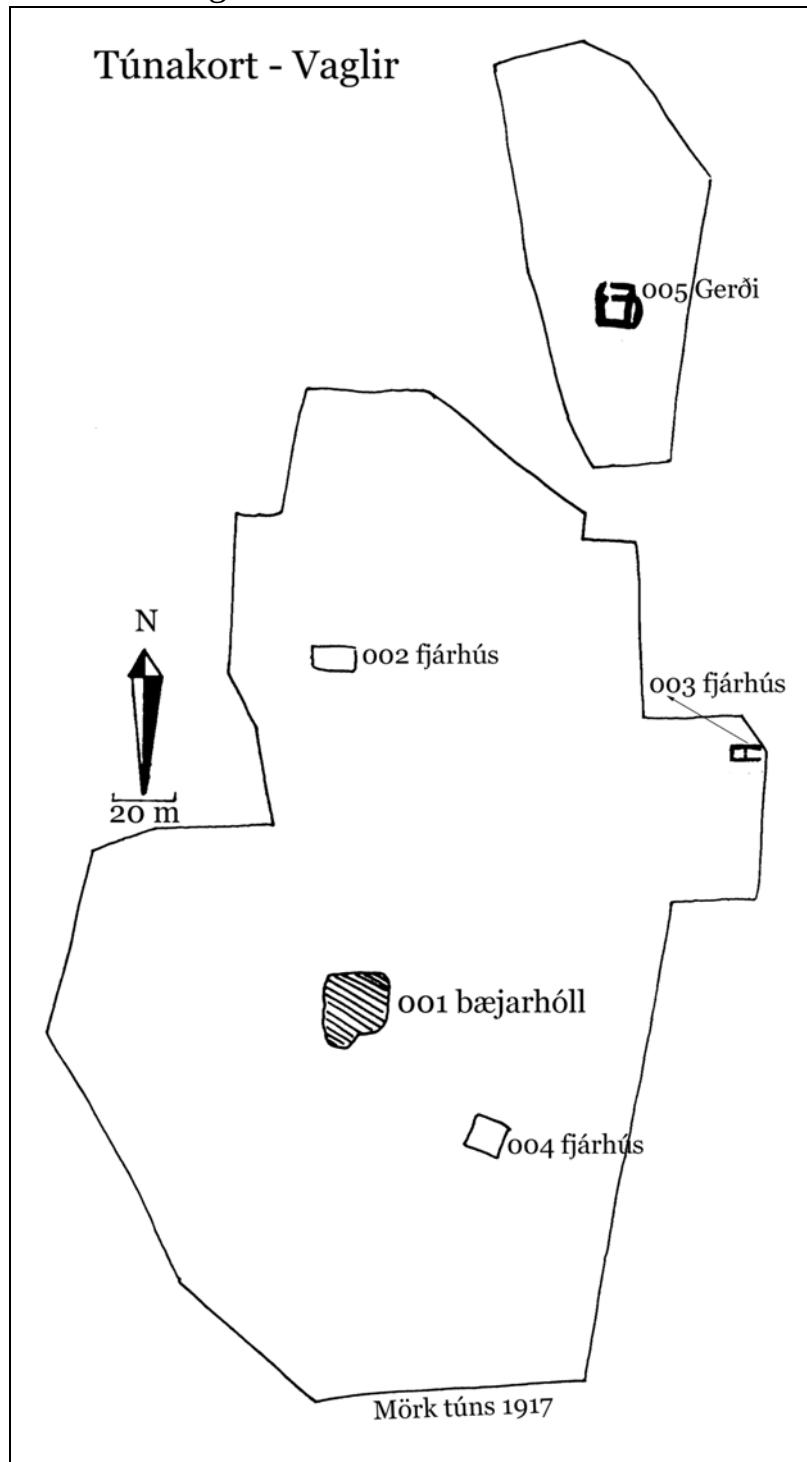
EY-268:010 landamerkjavarða

65°42.480N 18°19.584V

230-250 m norðaustan við 009 er varða á gróinni klöpp á landamerkjum Steðja og Skóga. Varðan er beint ofan við þar sem merkjagirðingu (og skógræktar-) sleppir. Varðan stendur á gróinni klöpp en umhverfis eru þýfðir, lyngi vaxnir melar. Varðan er um 0,8 m á hæð en rúmur metri á breidd.

Hættumat: engin hætta

EY-269 Vaglir

20 **hdr.** **1712.**
Möðruvallaklausturjörð.

1447 á Möðruvallaklaustur
"Item vavglom ij kogylde.
bykt halft annat c j
landskyld." - DI IV, 710-12.
1461 á Möðruvallaklaustur:
"skogarparta aa vagla jordu
er runulfur sturluson oc
þorstein þorsteinsson feingu
prior sigurde til klaustursins.
sudr fra fornagaskoge oc til
kidialækjar fra dynhaga
skoge oc suo ofan þadan."
DI V, 286-91.

1525 eru Vaglir taldir með
Möðruvallaklausturjörðum
og ennfremur á klaustrið
"skogarparta aa vaglajordu.
Sudur fra fornagaskogi. og
til kidialækjar. fra
dynhagaskogi og suo ofan
þadan." - DI IX, 316-20.

1569 átti klaustrið 5 kúgildi
með Vöglum,

1570 voru þau 3 og öll
gömul - DI XV, 363-67.

1712: "Skógarítak á
Laugland hingað, annað
Stóri-Dunhagi, þriðja
Fornhagi, og brúkar hvör
sinn skógarpart." JÁM X,
171.

1978: Jörðin fór í eyði.

1917: 4,9 teigar. 1/3 slétt.
Garður 372 ferstikur.

EY-269:001 *Vaglir*
bæjarstæði bústaður
65°43.384N 18°18.644V
Gamli Vaglabærinn sem
merktur er inn á túnakort frá
1917 var þar sem nú er
miðjan í skógræktarhólfi.
Fast ofan við þjóðveg tekur
við brött hlið gróin allháum
skógi en þegar komið er upp

á brún tekur flatlendi við og þar stóð Vaglabærinn á brúninni. Bærinn var 450-500 m ofan við þjóðveg og um 600 m sunnan við Krossastaðagil. Hann stóð um 10-15 m norðan við bæjarlæk sem enn rennur niður á þessum stað. Í norðvesturhorni skógræktargirðingarinnar, rétt ofan við þjóðveg er hlið á girðingunni og bíslóði í gegn. Bíslóði þessi liggur suðaustur upp skóginn og eru nokkrar beygjur á honum. Nær þessi slóði upp á brúnina norðarlega en fjarar þar út í því sem áður hefur verið tún Vagla. Bærinn hefur staðið á brún en tún hafa verið þar á sléttlendi upp að mel litlu ofar. Svæðið er nú á kafi í grasi, túninu hefur verið

umturnað og því skipt upp í rendur og tré gróðursett. Við þetta var flestum húsunum í túninu rutt út þó enn megi sjá staðsetningu þeirra á gróðurfari og sökum þess að enn eru hæðir á sléttlendinu á þessum slóðum.

Þar sem Vaglabærinn stóð áður er nú fagurgræn hæð í óræktinni. Þar er allt á kafi í órækt en þar er þó annar gróður en umhverfis. Á bæjarhæðinni er njólagróður og mikill vallhumall. Rutt var út úr síðustu leifum bæjarins og því sjást engar leifar hans en hæðin sem nú er greinileg er 40-50 m á hvorn veg.

Hættumat: hætta, vegna skógræktar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-269:002 heimild um fjárhús

65°43.429N 18°18.534V

Um 100 m norðan við gamla bæinn (001) var áður fjárhús sem merkt er inn á túnakort frá 1917. Rutt hefur verið úr leifum húsanna en ummerki þeirra eru greinileg því þar sem þau voru er fagurgræn hæð í túninu. Umhverfis eru tún á sléttlendi upp að mel litlu ofar. Svæðið er nú á kafi í grasi, túninu hefur verið umturnað og því skipt upp í rendur og tré gróðursett. Við þetta var flestum húsunum í túninu rutt út þó enn megi sjá staðsetningu þeirra. Þar sem fjárhúsið var áður er nú fagurgræn hæð í óræktinni. Þar er allt á kafi í órækt en þó er þar annar gróður en umhverfis. Á svæðinu vex njólagróður og mikill vallhumall.

Hættumat: hætta, vegna skógræktar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-269:003 fjárhústóft

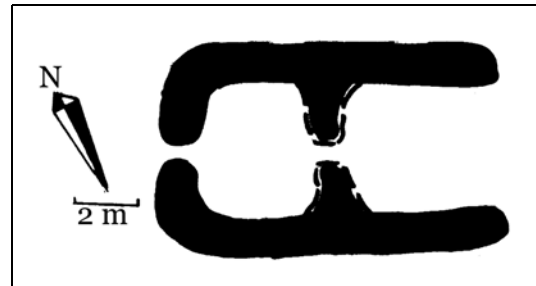
65°43.362N 18°18.446V

Enn sjást tóftarbrott 30-40 m norðan við bæjarlækinn og um 130 m ofan og utan við bæjarstæðið. Leifar þessara fjárhúsa sjást á hól skammt ofan við meginhluta túnsins. Tóftin er um 130 m suðaustan við 002. Í brekkunni er minni skógrækt en á túninu fyrir neðan. Svæðið er þýft og algjörlega á kafi í grasi. Tóftin er löng og mjó, um 12-13 X 7 m og snýr austur-vestur. Hún er mjög ógreinileg, sérstaklega til austurs og því er erfitt að greina enda hennar og einnig hvort henni hefur verið skipt upp. Op hefur verið á vesturhlið, að því er virðist.

Veggir hennar eru útflattir. Tóftin er á kafi í grasi og er heldur ógreinileg, jafnvel er hugsanlegt að rutt hafi verið úr henni.

Hættumat: hætta, vegna skógræktar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-269:004 heimild um fjárhús

65°43.349N 18°18.608V

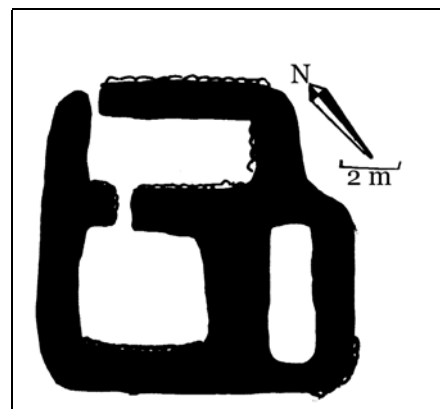
30-40 m innan og ofan við gamla bæinn (001) voru fjárhús sem merkt eru inn á túnakort frá 1917. Merki þeirra eru enn greinileg fast sunnan við bæjarlækinn því þó að tóftunum hafi verið rutt út er fagurgræn hæð í túninu þar sem þau hafa stæðið. Umhverfis eru tún á sléttlendi upp að mel litlu ofar. Svæðið er nú á kafi í grasi, túninu hefur verið umturnað og því skipt upp í rendur og tré gróðursett. Við þetta var flestum húsunum í túninu rutt út þó enn megi greina staðsetningu þeirra. Þar sem fjárhúsið var áður er nú fagurgræn hæð í óræktinni. Þar er allt á kafi í órækt en þó annar gróður en umhverfis. Á þessum bletti vex njólagróður og mikill vallhumall.

Hættumat: hætta, vegna skógræktar

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-269:005 Gerði útihústóft 65°43.463N 18°18'326V

Yzt í Vaglatúni er Stóribali og upp undan honum Gerði. Um 220 m norðaustan við gamla bæinn (001), sjást enn leifar af Gerði, en það var útihús sem merkt er inn á túnakort frá 1917. Tóftin er 120-130 m norðaustan við 002. Hún er nokkuð ofarlega í túni. Umhverfis er mikil skógrækt og þá sérstaklega í Stórabala sem er suðvestan við útihúsið. Tóftin er 11 X 11 m að stærð. Hin eiginlega tóft hefur verið tvískipt en svo hefur verið e.k. heytóft

fast ofan við. Tóftin er enn nokkuð heilleg og nær mest í um 1,5 m hæð. Grjóthleðslur eru greinanlegar að innan en þó hefur tóftin mest verið hlaðið úr torfi. Op er á norðurhlið hennar.

Hættumat: hætta, vegna skógræktar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól. og Túnakort 1917

EY-269:006 *Lambakróarbali* heimild um stekk 65°43.119N 18°19.204V

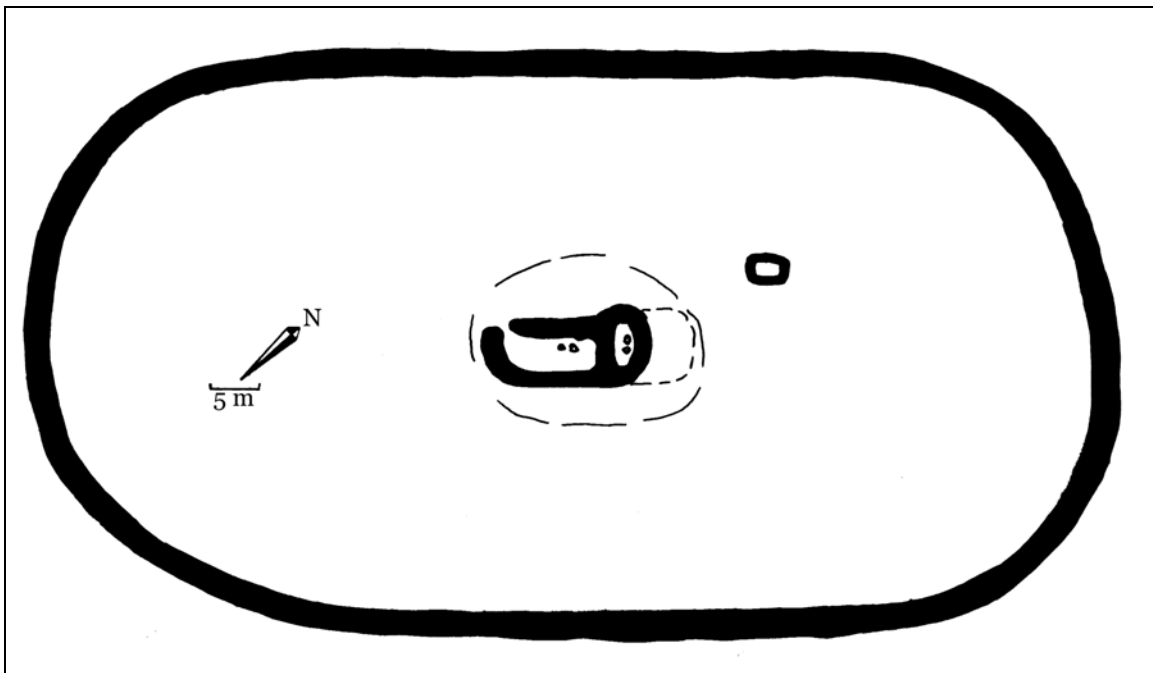
"Utan og ofan við Sjónarhól er Lambakróarbali. Fast norðan við Kiðagerði taka Efrilautir við. Utan við þær eru Sjónarhóll sem er melhóll, gróinn lyngi. Utan og ofan við Sjónarhól er svo nokkurt sléttlendi upp að klettabelti og er þetta svæði kallað Lambakróarbali." segir í örnefnalýsingu. Engar leifar króar sjást nú á þessum stað. Lautin er um 400 m norðaustan við 007. Allur balinn hefur verið plægður upp (eins og heimatún Vagla) og eru skurðir með um 2 m millibili eftir balanum endilöngum. Auk þess er mikil skógrækt á þessum slóðum. Skrásetjari kom hvergi auga á mannvirki í balanum enda hefur þeim sjálfsgagt verið umturnað við þær framkvæmdir sem þar hafa átt sér stað (hafi þær á annað borð einhvern tíma verið í balanum). Sverrir Baldvinsson segir enga tóft hafa verið á þessum stað svo lengi sem hann man.

Hættumat: hætta, vegna skógræktar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-269:007 *Kiðagerði* býlistóftir 65°43.098N 18°19.744V

"Kiðalækur heitir á milli Vagla og Steðja og þar hét líka Gyðugerði (bær) skammt fyrir utan." segir í sóknarlýsingu frá 1841. "Suður af Efrilautum er vallendisblettur, sem heitir Kiðagerði, eða Kiðugerði.

Þarna mun e.t.v. hafa verið býli, en þó er þess ekki getið í Jarðabók ÁM. Enn eru greinileg merki Kiðagerði." segir í örnefnalýsingu. Kiðagerði er syðst í landi Vagla, um 1 km sunnan við Vaglabæinn (001) (aðeins neðar) og 500-600 m norðan við gamla Steðjabæinn (001). Á þessum stað er tóft inni í miðju

Kiðagerði, horft til norðvesturs

sporöskjulaga garðlagi. Tóftin er inni í skógræktargirðingunni og sömuleiðis mestur hluti garðlagsins en syðsti hluti hans nær þó suður fyrir girðinguna og út að Kiðagerðislæk (aðeins 5 m eru frá

skógræktargirðingu að Kiðagerðislæk).

Tóftin er á grösugri hæð inni í skógræktargirðingu, á kafi í gróðri og kargaþýfi. Umhverfis hæðina eru melar með birki- og barrskógum. Hæðin sem tóftirnar eru á er mjög græn og þýfð og er hugsanlegt að þar séu fleiri byggingaleifar en þær sem hér er lýst (en þá eru þær algerlega hlaupnar í þúfur). Tóftin sem er greinileg er um 17 m á lengd en 8 m á breidd. Hún er tvískipt og alveg gróin og ellileg. Nyrðra hólfið er minna og virkar næstum eins og kró innan af þó ekki sé greinilegt op á milli hólfa tveggja. Norðan við nyrðra hólfið tekur svo við 7 X 8 m svæði þar sem greinilegt er að einhvers konar viðbygging hefur verið. Form hennar er þó ekki greinilegt enda svæðið á kafi í þúfum. 12 m norðvestar virðist vera ein tóft til og er hún einföld, ferhyrnd og um 9 X 5 m að stærð. Umhverfis tóftina liggur gróinn túngarður, sporöskjulaga og er hann allt að 3 m breiður og um 0,5 m á hæð. Hann er vaxinn lyngi og eru tré gróðursett upp að honum og jafnvel á honum. Garðurinn er um 80 m á lengd en um 40 á breidd.

Hættumat: hætta, vegna skógræktar

Heimildir: SSE, 107. Örn.Jóh.Ól.

EY-269:008 Réttarlaut réttartóft
"Neðan við Vaglaskóg er Langimelur og ofan við hann Djúpalaut, en utar Réttarlaut." segir í örnefnalýsingu. Réttarlaut dregur nafn sitt af rétt sem enn sést 50-70 m neðan þjóðveggar á bakka Krossastaðaár. Réttin er 20-30 m norðaustan við norðausturhorn Vatnsveitugirðingar. Árbakkinn er vaxinn lágu grasi. Aðeins lítill hluti réttarinnar stendur eftir. Hún er 40 X 41 m að stærð og standa tvö hólfi eftir. Réttin er alveg hlaðin úr grjóti

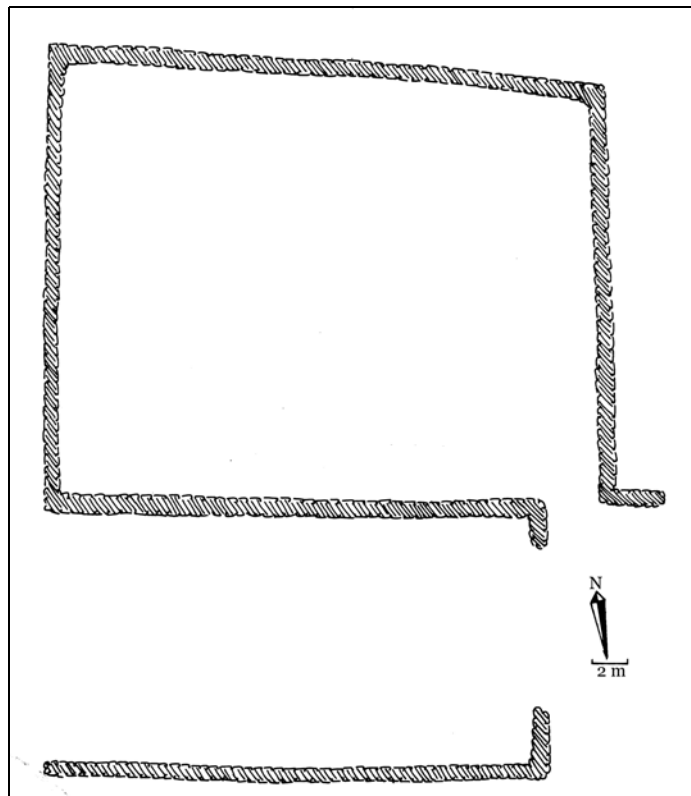
Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-269:009 frásögn um herminjar
65°43.878N 18°18.779V
Herinn var á hernámsárunum með nokkur umsvif í landi Krossastaða og Vagla. Braggar voru í Krossastaðagili og á bökkum Krossastaðaár og Hörgár, neðan þjóðveggar. Ummerkjum um þessa byggð hefur nú verið eytt.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Túnakort 1917;

EY-269:010 Hesthúsbrekkur heimild um hesthús
65°43.371N 18°18.442V
"Miðhluti túnsins nefnist Flatatún og ofan við það eru Hesthúsbrekkur." segir í örnefnalýsingu. Hesthúsbrekkur nefnast brekkurnar út og upp af gamla bænum. Á þessum stað var 003 sem var fjárhús. Engin merki sjást hins vegar um hesthús á þessum slóðum nú. Þýfð brekka sem er á kafi í grasi. Svæðinu hefur verið rótað engin ummerki eru þar um útihús nema 003 enda hefur túnið ekki verið á öðrum stað í brekkunni.

Hættumat: hætta, vegna skógræktar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-269:011 Lambhússléttur heimild um fjárhús
65°43.398N 18°18.675V
"Norðan heimreiðarinnar eru Lambhússléttur." segir í örnefnalýsingu. Þar sem Lambhússléttur voru er nú svæði á kafi í grasi og órækt nokkru sunnan við þar sem gamli bærinn stóð áður. Ekki man Sverrir

Baldvinsson eftir útihúsi á þessum stað og engin ummerki sjást um það nú. Svæðið er á kafi í grasi og órækt.

Hættumat: hætta, vegna skógræktar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-269:012 *Efrireiðgötur* heimild um leið

65°43.080N 18°19.705V

"[JÁM telur Fornhagaskóg hafa verið frá Þormóðshæð] niður að Efri-reiðgötum." segir í örnefnalýsingu. Forniskógur er talinn hafa verið mun minni en Vaglaskógur er nú. Nú nær skógurinn alla leið niður að þjóðvegi (um 20-30 m ofar). Ekki er vitað með vissu hversu langt niður brekkuna Forniskógur náði en þó er ólíklegt að Efrireiðgötur hafi verið neðar en á móts við bæjaröðina sem var áður mun hærra í hlíðinni en hún er nú. Ekki sjást nú nein ummerki um götur í skóginum. Á þessu svæði er urð og melar sem grónir eru lyngi og miklum skógi.

Hættumat: hætta, vegna skógræktar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-269:013 *Grafarklauf* örnefni mógrafir

65°42.900N 18°19.152V

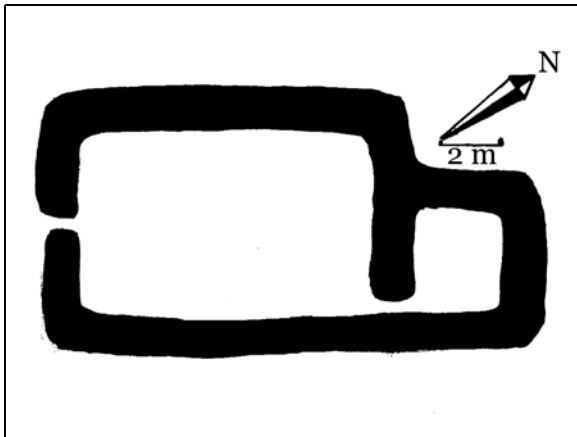
"Upp frá [Bæjarsundi], nærri suðurmerkjunum, er brekkustallurinn Grafarhaus og rétt norðan við hann Grafarklauf." segir í örnefnalýsingu. Bærinn á Vögllum stóð á sléttu þar sem túnin voru. Framhald sléttunnar náði langt til suðurs, næstum að landamerkjum. Ofan við Vaglatún tekur við brekka eða melur en sunnar (innar) eru í svipaðri hæð s.k. Hausar og er Grafarhaus mjög nærri merkjum. Grafarhaus er þýfð hæð með meltoppi en norðan við hann er Grafarklauf. Klaufin er um 250 m norðan við merki við Steðja. Ef gengið er upp frá Kiðagerði 007 sem er á merkjum má sjá Grafarhausinn 600-650 m ofan við tóftina (en utar). Klaufin er mýrlend og rök og þar vex stór og mýrelfting. Augljóst er að svæðið hefur hentað vel fyrir svarðartöku en ekki sjást greinileg merki grafanna nú. Skógrækt er í kring.

Hættumat: hætta, vegna skógræktar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-269:014 *Kvíar* kvíatóft

65°43.304N 18°18.499V

"Upp undan túninu er lítil fjárrétt, er nefnist Kvíar. Rétt þar hjá er Kvíaahaus." segir í örnefnalýsingu. Kvíar eru á hæð sem er ofan við tún. Þær eru um 20 m sunnan (innan) við bæjarlækinn og um 120 m ofan við 004.

Hæðin er kargaþýfð og grösug. Ofan og neðan við hana er melur. Inni í tóftinni er einnig sina, vallelfting og víðihríslur. Tóftin er 16 X 8 m að stærð. Hún er tvískipt og op er á suðurvegg hennar miðjum. Hún hefur verið hlaðin úr grjóti og torfi og má greina grjóthleðslur að innan þó erfitt sé að sjá þær á köflum sökum þess að tóftin er á kafi í sinu. Garðlag virðist liggja samsíðatóftinni og er greinilegt aðeins norðar og sunnar. Garðlag þetta er merkjanlegt á köflum hér

og þar á svæðinu norðan við og gæti verið framhald af 015.

Hættumat: hætta, vegna skógræktar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-269:015 *garðlag* vörslugarður

65°43.362N 18°18.151V

Garðlag sem gæti verið vörslu- eða göngugarður liggur norður-suður frá Krossastaðagili inni í skógræktargirðingunni. Garðlagið er rúmlega 250 m neðan við efri mörk skógræktar (þ.e. skógræktargirðinguna) og 200-250 m ofan við tún gamla Vaglabæjarins. Slóði sem liggur upp Vaglaskóg og í gegnum hlið norðarlega á austurgirðingunni liggur þvert í gegnum garðlagið. Garðlagið liggur yfir móa og mela á skógræktarsvæði. Garðlagið er um 2-3 m á breidd en 0,4-0,5 m á hæð. Það liggur frá

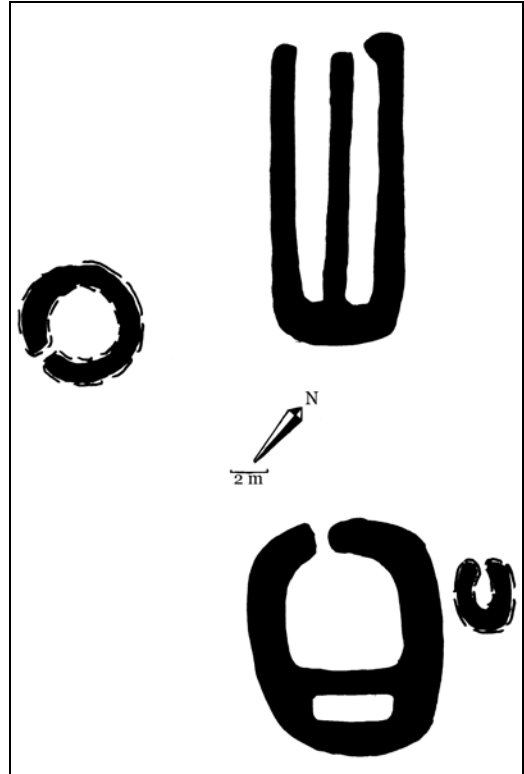
Krossastaðagili en er ekki merkjanlegt norðan gilsins. Garðlagið liggur suður eftir landinu, en verður nokkru ógreinilegra eftir um 200 m. Það hefur þó án efa náð lengra.

Hættumat: hætta, vegna skógræktar

EY-269:016 *Gamlistekkur* stekkjartóft
"Gamlistekkur, sem [Stekkjjarhæð] er kennd við, er út við Krossastaðaá." segir í örnefnalýsingu. Gamlistekkur sem reyndar líkist beitarhúsum að stærð og lögun, er um 200 m ofan (austan) við austurhlið skógræktargirðingarinnar og 200-300 m sunnan við Krossastaðagil. Stekkurinn er 250-300 m neðan við mikla raflínu sem liggur yfir heiðina. Vegarlóði liggur upp skógræktina og í gegnum hlið sem er nálægt norðurenda austurhliðar girðingarinnar. Slóðinn heldur áfram upp heiðina og liggur um 20 m norðan við stekkin og yfir Stekkjarhæðina. Neðan við stekkin hefur verið mýrablettur en annars eru þýfðir og lyngivaxnir móar í kring.

65°43.094N 18°18.064V

Gamlistekkur, horft til vesturs

Á svæðinu eru 3-4 tóftir. Greinilegust er sjálf stekkjartóftin sem er tvískipt, 13 X 8 m að stærð og með op á vesturhlið. Um 10 m vestan við hana er löng og mjó tóft, 19 X 7 m að stærð, einnig tvískipt þannig að hún skiptist í tvö jafnlöng hólf. Um 7 m sunnan við austurenda þessarar tóftar er önnur óljósari sem er um 7 m í þvermál og er hringlaga. Um 1 m norðan við þá tóft sem fyrst var lýst er þýft svæði þar sem hugsanlegt er að einföld tóft hafi verið sem nú er hlaupin í þúfur.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-269:017 *Ristumelur* heimild um ristu

65°42.784N 18°17.862V

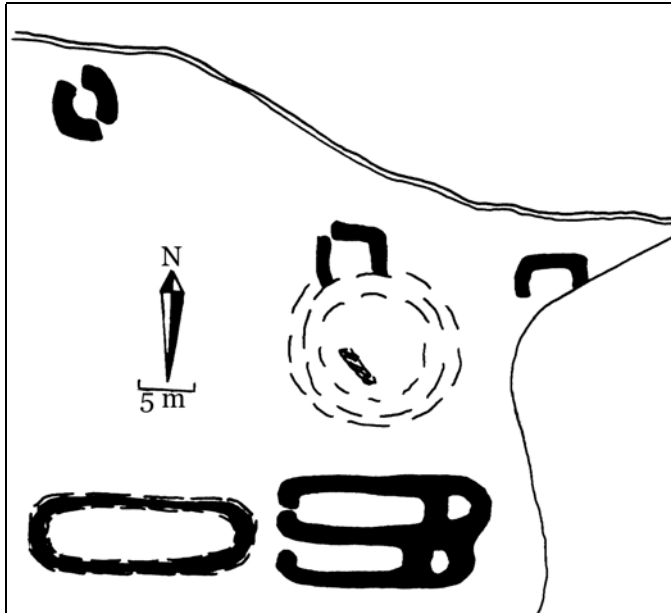
"Ofan [Stekkjjarhæðar] er Ristumelur, en ristulandið var í Stóraflóa, sem heitir öðru nafni Kelduvaðshæðarsund." segir í örnefnalýsingu. Gamlistekkur (016) er vestan í Stekkjarhæðinni. Ofan við hana er Kelduvaðshæð. Enn ofar er Kelduvaðshæðarsund/Stórflooi en það eru tvö nafn á sama svæði. Þar var rist torf og við það er Ristumelurinn ofan við kenndur. Ristusvæðið hefst rétt sunnan við Krossastaðagil og nær nokkuð til suðurs. Svæðið er um 350 m ofan við raflínustæðið sem liggur yfir heiðina. Svæðið er rakt og enn má sjá hvar rist hefur verið.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-269:018 Vaglabeitarhús beitarhúsatóftir

65°42.401N 18°17.964V

"Norðan við Brúnkolluskarð eru Beitarhúsklappir. Þar voru Vaglabeitarhús. Þau voru í notkun til 1890." segir í örnefnalýsingu. Tóftirnar eru fagurgrænar og eru undir klettabelti. Þær eru um 100 m suðvestan við vörðu (021) og 700-750 m ofan við mikla raflínu sem liggur eftir hálsinum/heiðinni. Umhverfis eru lyngivaxnir móar en fast ofan við er klettabelti.

Tóftirnar eru fagurgrænar og grónar og sjást langt að. Stærsta tóftin er fjórskipt, 18 X 11 m að stærð. Hún skiptist í tvö samsíða hólfa og tvö minni hólfa inn af þeim. Nyrðri hluti tóftarinnar er aðeins stærri en sá syðri. Op er á vesturvegg beggja hólfa. Um 2 m vestan við þessa tóft er önnur tóft, einföld. Hún er 6 X 20 m að stærð og ekki er greinanlegt hvar inngangur

hefur verið á henni. Um 30 m norðan við þessa tóft er sú þriðja og er hún einnig einföld. Hún er 5 X 5 m að stærð og er rof komið í hana. Um 13 m suðaustan við hana og 4-5 m norðan við tóftina sem fyrst var nefnd er fagurgræn hæð sem er um 10 X 12 m að stærð. Þar hefur augljóslega verið tóft en hún er nú alveg hrúin og gróin og verður lögun hennar því ekki greind.

Vaglabeitarhús, horft til norðvesturs

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-269:019 Byrgismelur örnefni

"Í Tungunum er Miðlækur og ofan við Byrgismelur." segir í örnefnalýsingu. Sverrir Baldvinsson kannast ekki við örnefnið og ekki fannst byrgi á þessum slóðum þó ekki verði það útilokað að það sé þar, því svæðið er stórt og hæðótt.

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-269:020 Lindarklauf heimild um vatnsból

65°43.369N 18°18.739V

"Norðan heimreiðarinnar eru Lambhúsasléttur, en sunnan og vestan hennar er Lindarklauf." segir í örnefnalýsingu. Lindarklauf var neðst í túni, sunnan við heimreiðina við bæjarlækinn. Í Lindarklauf var mjólkinn kæld. Engin sérstök merki eru nú um þennan stað sem hefur verið við bæjarlækinn, neðst í túni.

Hættumat: hætt, vegna skógræktar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-269:021 varða

65°42.358N 18°17.804V

100-120 m utan og neðan við Löngukletta er varða á hæð. Hún er um 100 m ofan og örlítið utan við Vaglabæitarhús (018) og um 850 m ofan við raflínustæðið sem liggur yfir heiðina. Hún er um 1 km suðaustan við Krossastaðagil. Varðan er á lyngivaxinni hæð. Hún er 0,3 m á hæð en 1,5 m í þvermál.

Hættumat: engin hættu

EY-269:022 stekkjartóft

65°42.273N 18°07.140V

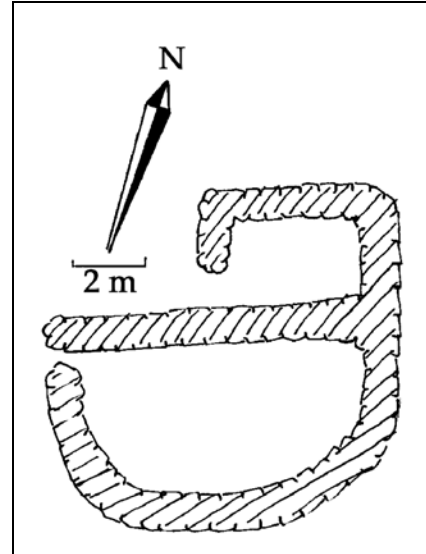
stekkjartóft, horft til (s)vesturs

Um 1,7 km ofan við Gamlastekk (016) er tóft sem gæti verið e.k. stekkur. Hún er á tungu sem myndast milli Krossastaðaár og Bugðulækjar/Tungulækjar. Tóftin er ofarlega á þessari tungu, rétt neðan við þar sem bæði vatnsföllin koma úr klettaskorum. Hún er um 550 m norðan við EY-258:005.

Aðeins eru 2-3 m frá tóftinni til lækjanna beggja vegna. Tungan er allgrýtt en alveg gróin lyngi.

Tóftin er 8 X 8 m að stærð. Stærri hólfið er 8 X 3 m að utanmáli en norðan við það er annað minna hólf, 5 X 3 m að utanmáli. Ekki er op milli hólfa en op er á vesturvegg beggja hólfa. Stærri hólfið er með ávöllum línunum. Tóftin er alveg hlaðin úr grjóti og rúmlega 1 m á hæð. Í suðausturhorni minna hólfsins er e.k. hólf sem hlaðið hefur verið úr grjóti.

Hættumat: engin hættu

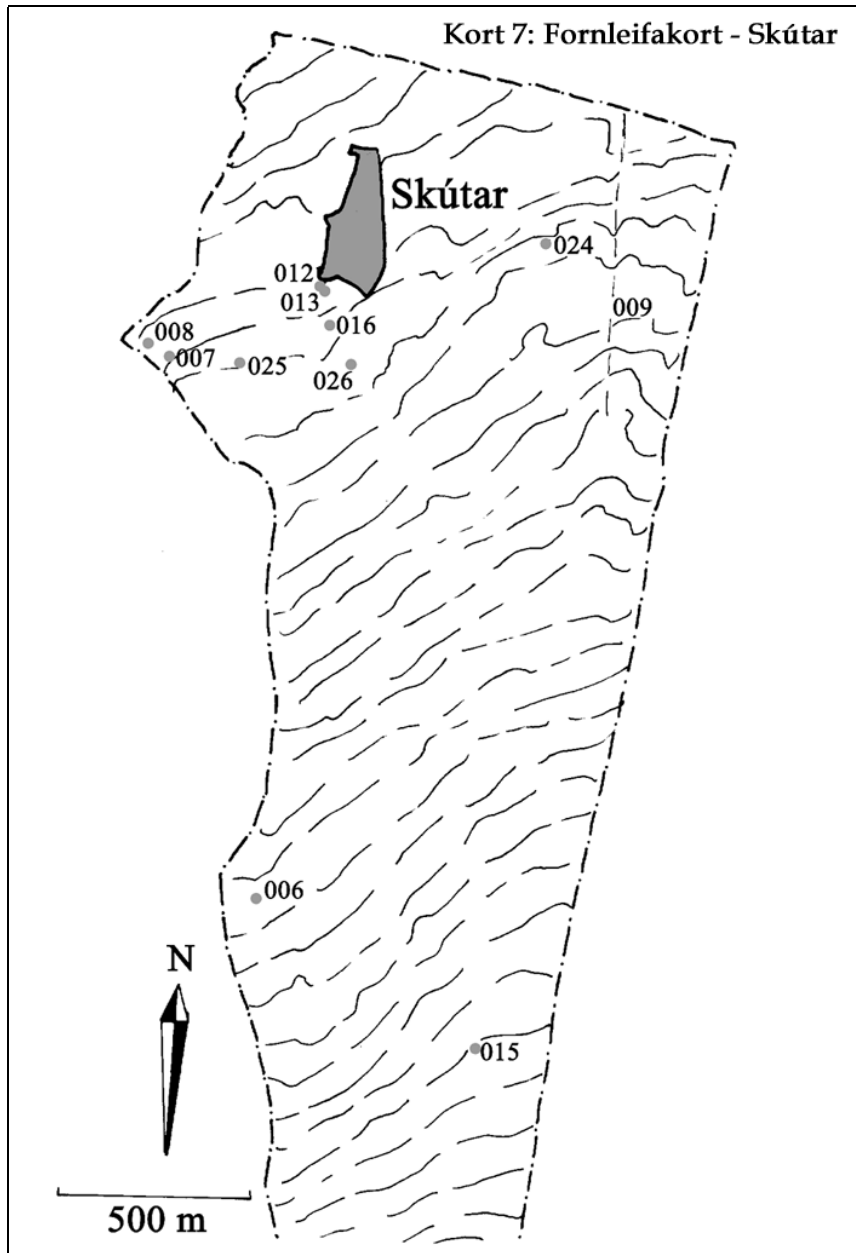

EY-269:023 Köldubrunnar örnefni vatnsból

"(Jarðab. ÁM) telur Fornhagaskóg hafa verið frá Þormóðshæð niður að Efri-Reiðgötum, milli Kiðalækjar að sunnan og Köldubrunna að norðan." segir í örnefnalýsingu. "Köldubrunnur [Köldubrunnar], heitir fyrir neðan Vagli, hvar aldrei leggur ís yfir á vetrum." segir í sóknarlýsingu frá 1841.

Heimildir: SSE, 107

EY-270 Skútar

10 hdr. 1712.

Konungsjörð.

"Guðmundr [ríki] reið fjomennr til féránsdóma [á Steðja], ok varð þar ekki til tíðenda. Ok er hann ríðr á brott með fénu, - á Skútum heitir bær fyrir ofan Laugaland - ; þeir koma þar ok hittir Guðmundr sauðamann Þóris, er Oddr hét." Ljósvetninga saga, ÍF X, 26.

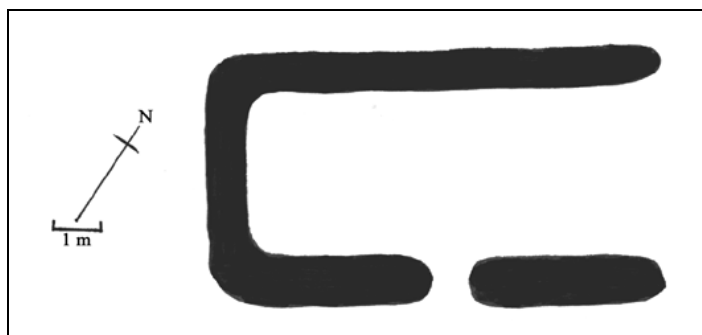
30.4.1533 seldi Ögmundur Pálsson biskup í Skálholti jörðina Skútir (einnig Skútur, Skútu) Jóni Arasyni Hólabiskupi - DI IX, 663.

1552 voru Skútar meðal eigna Ara Jónssonar lögmanns og voru þar 6 kúgildi og landskuld 10 aurar - DI XII, 465

1963: Jörðin fór í eyði.

1917: 3,6 ha. 1/3 slétt. Sáðreitir 357 m².

EY-270:001 Skútar bæjarhóll bústaður

65°44.432N 18°14.661V

"...og eru hús þar uppistandandi að hluta." segir í Byggðum Eyjafjarðar. Bæjarstæði Skúta er um 600 m suðaustur af Grjótgarði, um 80 m vestnorðvestur af Bæjarklöpp, og um 50 m norðaustur af Skútustaðlæk. 5 m eru frá suðvesturhorni gamla bæjarins að norðausturhorni hússins sem nú

stendur enn að mestu leyti. Tóftin er á hól 30 X 40 m löngum. Til austurs í 30 m fjarlægð er lágur hól afgangur er nefnist Langhóll. Til suðvesturs rísa grýttar klappir, 50 m ofar í túninu. 6 m í austur er hrúnið þak. Vel sést móta fyrir grjóthleðslum í suðausturveggjum en annars staðar eru þær nokkuð signar og grónar illgresi. Hleðslan er opin til norðausturs. Veggjaþykkt er 1,2 m. Dyr á suðausturgafli.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917; BE.II.

EY-270:002 *Tvídyrahús*

heimild um útihús

65°44.398N 18°14.622V

"Ofan undan Hesthúsi var Tvídyrahúsið og Hólhúsið", segir í örnefnalýsingu. 60 m suðsuðvestan af bæjarstæðinu (001) og um 80 m austnorðaustur af Stóruhúsum (005) voru áður útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Húsin voru í túninu, um 20 m neðan Bæjarklappar. Til norðvesturs er bæjarhóllinn en allt umhverfis er gróið tún í slakka niður að bæjarhólnum. Ekki sést til fornleifa en aðeins þýfðara og grösugra er á þessum stað en umhverfis.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917; Örn. Jóh. Ól. viðbætur

EY-270:003 *Hólhús*

heimild um útihús

65°44.390N 18°14.601V

"Ofan undan Hesthúsi var Tvídyrahúsið", segir í örnefnalýsingu. 70 m suðsuðvestur af gamla bæjarstæðinu (001) og 70 m austnorðaustur af Stóruhúsum (005) voru áður útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Húsin voru 10 m suðvestur af öðrum útihúsum (002) og um 700 m suðaustur af Grjótgarði. Í túninu neðan við Bæjarklappir. Hóll er um 30 m til vesturs. Ekki sést til fornleifa en þýfðara er og hágrösugra en víðast umhverfis. Jörð hörð á ferhyrindum kafla sem hugsanlega eru síðustu merki fornleifarinnar.

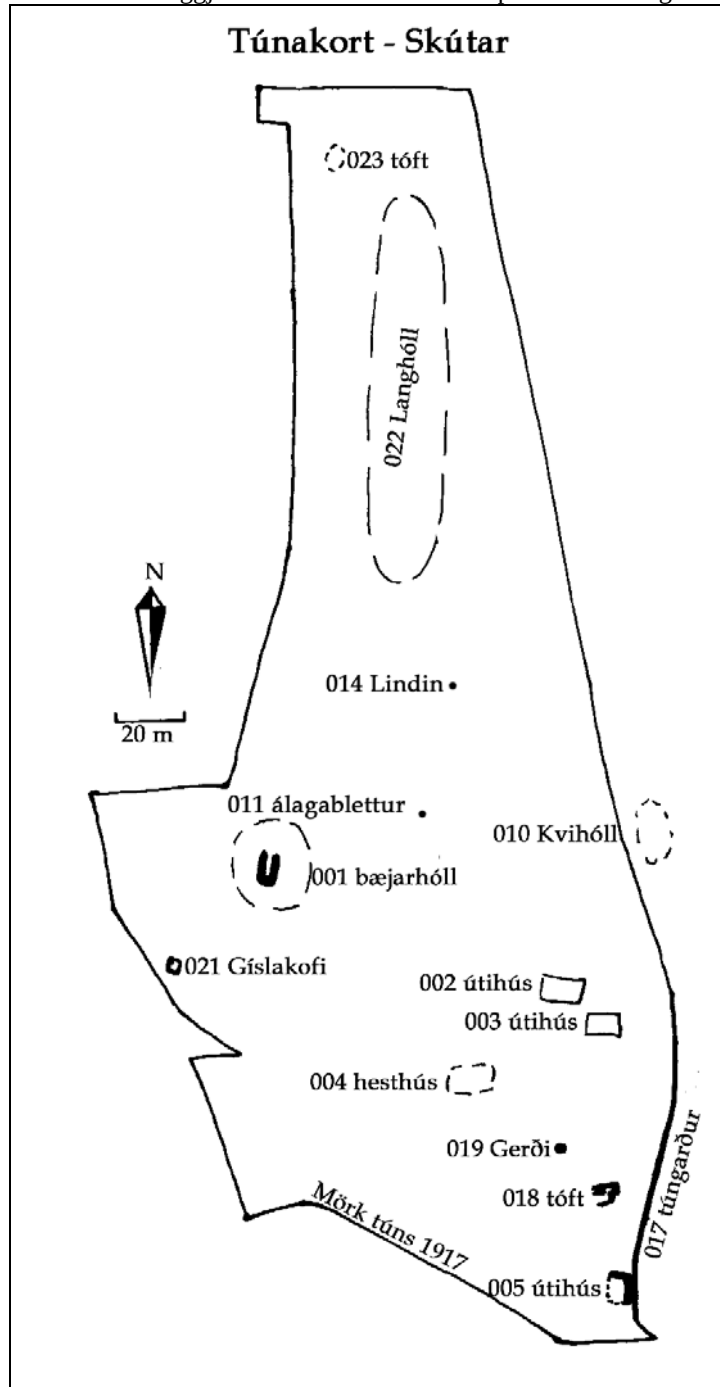
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917; Örn. Jóh. Ól. viðbætur

EY-270:004 *Hrosshús* heimild um hesthús

65°44.383N 18°14.624V

"Í túninu ofan við bæinn eru Hrosshús og Hrosshúsahæð." segir í örnefnalýsingu. Í viðbótum við hana

segir: "Hesthúshæð liggur til norðurs frá Langhólnum og út frá bænum." 60 m suðvestur af bærarstæðinu (001) og 20 m vestur af útihúsi (003) má enn sjá síðustu ummerki um útihús sem merkt var inn á túnakort frá 1917 og mun væntanlega verið hesthúsið sem getið er um í örnefnalýsingu. Vallgróið heyskapartæki stendur ofan tóftarinnar en allstórt bjarg neðst og nyrst í henni. Tún eru gróin umhverfis.

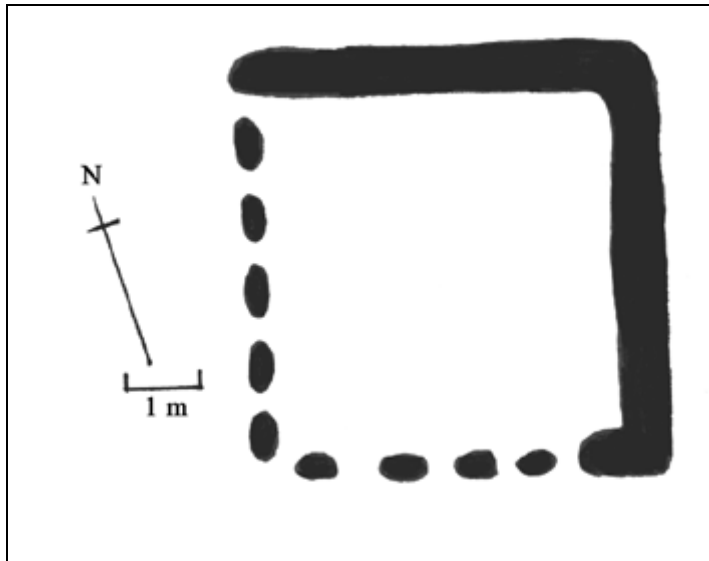
Hleðslur eru að mestu útflattar en steinarnir standa þó upp úr jarðveginum svo enn má sjá veggjaskipan. Hrundið hefur verið úr hleðslunni þegar túnin voru sléttuð og liggja steinar á við og dreif umhverfis og inni í tóftinni. Tóftin er auðþekkt á stóru bjargi í norðausturhorni hennar. Veggjaþykkt er 0,5-1 m. Lýsing í viðbótum við örnefnalýsingu stenst ekki áttir. Hugsanlega mætti segja að hæðin liggji til norðurs en ekki frá Langhólnum heldur réttinni (016) og Stóruhúsum (005).

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Túnakort 1917; Örn.Jóh.Ól.

EY-270:005 Stóruhús útihústóft

65°44.349N 18°14.695V

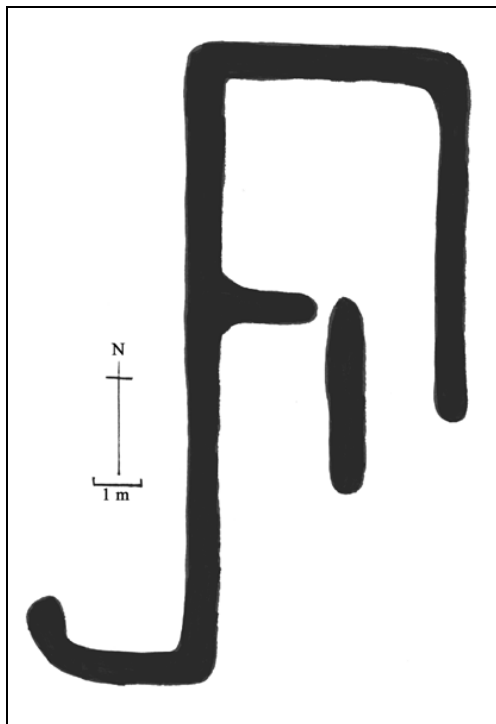

"Syðst og efst í túninu stóðu Stóruhús", segir í örnefnalýsingu. Tóft Stóruhúsa er 140 m suðvestur af bærarstæðinu syðst og vestast í túninu. Um 10 m suðaustur er Bæjarklöppin og 10 m sunnar réttin. 15 m í vestur er Skútulækur. Efst og syðst í túninu, lækjardrag er 15 m vestar en grasi vaxin tún eru til norðurs og vesturs. Til suðurs er þýflendi en Bæjarklöppin rís ofar (til austurs). Steinarnir standa upp úr sverðinum og mynda ferhyrning. Hleðslan er þó mjög lág. Algróið fífum og njóla inn í tóftinni. Girðing strengd til vesturs yfir suðurvegginn úr austri.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort 1917;

Örn.Jóh.Ól., viðbætur.

EY-270:006 Skút[n]asel seltóft

65°43.343N 18°14.717V

"Ofar í heiðinni má enn greina tóftir Skútasel." segir í Byggðum Eyjafjarðar. "Neðri brún Skútnadals að vestan er nefnd Selbrún, því að Skútnasel er sunnarlega í dalnum. Uppi á brúninni er Selbrúnarvarða." segir í örnefnalýsingu. Í viðbótum við hana segir: "Í miðjum Skútnadal stóðu Beitarhúsin á Beitarhúsahóli." 500-600 m suðsuðaustur frá selinu má sjá vörðu neðst á hálsi Hlíðarfjalls, neðan Litlahnjúks. Á þýfðum, lyngivöxnum hóli, um 300 m norðan raflínu sem eru sunnarlega á heiðinni. Tóftin er allstór (14 X 9 m), óregluleg og fremur óglögg því hún er sigin og þýft inni í henni og umhverfis. Tóftin er tekin að blása upp á kafla.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: BE.11.; Örn.Jóh.Ól.

EY-270:007 Kolaklettur heimild um kolagröf

65°44.069N 18°14.839V

"Fram úr syðri enda Skútnadals fellur Grófarlækur. Mun

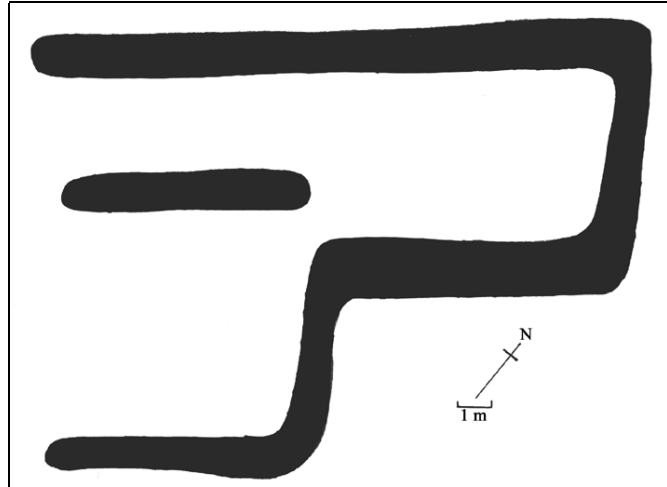
hann heita svo af því að hann dalurinn er stundum nefndur Gróf. Þegar lækur þessi fellur fram af Kolakletti, nefnist hann Kolaklettslækur, þar til hann verður að Grjótgarðslæk. Norðan við klettinn er Kolaklettslág og neðan við hana Steinholt. Er á þessu svæði margar kolagrafir, enda mun mikill skógur hafa verið þarna til forna", segir í örnefnalýsingu. Enn er landið lyngi vaxið en þó nokkuð uppblásið og kann það að vera ástæða þess að grafirnar sjást ekki lengur. Til norðurs og vesturs er graslendi og mýrar.

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-270:008 Gamlistekkur stekkjartóft

65°44.205N 18°15.264V

"[Í Stekkjargili] er Lambastekkurinn, allur hlaðinn úr grjóti. Norðan við [Kola] klettinn er Kolaklettslág og neðan við hana Steinholt. ... Út og niður frá þessu holti eru Stekkjarhólar og Stekkjargrund." segir í örnefnalýsingu. Í viðbótum við hana segir: "Sunnan undir Stekkjarhæð er samnefndur foss, Stekkjarfossinn. Tóftabrot þar ofan við heita Gamlistekkur. Sunnan tóftanna er Gamlastekkjargrund, G.mýri, og Stekkjarhólar." Tóft Gamlastekkjargrund er um 600 m suðvestan (suður skv. málvenju) af gamla bæjarstæðinu á Skútum (001). Stekkurinn er í grasi grónum hvammi við Grjótgarðslæk og ofan hans er lítill foss sem fellur niður mýrarrauða hamrasköpp í gili. Stekkurinn er í góðu ásigkomulagi

og eru grjóthleðslur sýnilegastar í suðurvegg en norðurveggurinn er nær alveg fallin saman við hlíðarslakkann sem rís þar upp af. Tvö hólfr eru í tóftinni, hið stærra nær fossinum. Lítið op er á suðvesturhlíð en stekkurinn er alveg opin til norðvesturs. Veggjapýkt er 1,5 m. Líklegt er að útskot suðvestur af stekki sé nú það sem nefnt er Lambastekkur. Þetta útskot er aðeins úr grjóti og hvergi finnast merki annars staðar um Lambastekk og man Karl Sigurvinsson ekki eftir honum.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Örn.Jóh.Ól. og viðbætur

EY-270:009 heimild um leið

65°44.328N 18°13.824V

"Neðan við Einbúa er Kerlingarmór og utan við mó þennan Mjóulagardý, en Mjóulag, öðru nafni Svartkollulag, liggur þaðan niður að Gömlu-Þjóðbraut", segir í örnefnalýsingu. Dýn eru um 100 m norðan við Einbúa, klett sem ber við himinn sé horft til suðurs úr láginni. Efst í láginni er blautur hvílfarbotn gróinn dýjamosa og mýrgresi en ofar, upp að Einbúa lynggróinn brekka og síðan hamrabelti. Gamla Þjóðbraut liggur í láginni útvestur í stefnu á Hörgá og þaðan út dalinn. Engar mannvistarleifar.

Heimildir: Örn.Jóh.Ól. viðbætur.

EY-270:010 Kvíhóll örnefni kvíar

65°44.462N 18°14.460V

"Í túninu eru Minnihóll og Kvíhóll við endann á Bæjarklöpp." segir í örnefnalýsingu. Helst má ráða af lýsingunni að hér sé átt við norðurenda Bæjarklappar. Þar eru dálítill hóladrög ofan Langhóls um 100 m austur af gamla bæjarstæðinu. Efst í túninu austarlega, þar sem malarkambur er 30 m til suðurs veið endann á Bæjarklöpp. Ekkert sést nú til mannvistaleifa en skammt frá til suðvesturs, virðast vera leifar af gömlum túngarði.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-270:011 álagablettur

65°44.381N 18°14.597V

"Í túninu ofan við bæinn eru Hrosshús og Hrosshúsahæð. Sú skoðun var í sambandi við þessa hæð að þar mætti helzt aldrei bera ljá í jörð, því þá kæmi skaðræðisrok. Þótti mönnum sem þetta hefði sannast", segir í

örnefnalýsingu. Grasi vaxið tún ofan bæjarins (í suðaustur frá honum), skammt neðan við bæjarklappir. Þýfð grasbrekka með einstaka stórgrýti á við og dreif.

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-270:012 *Smiðjuhóll* heimild um smiðju

65°44.403N 18°14.755V

"Smiðjuhóll er í túninu sunnan Skútnalækjar, er skiptir túninu í tvennt." segir í örnefnalýsingu. Í viðbótum við hana segir: "Rétt sunnan við bæinn stóð smiðja Hrólfs Matthíassonar, koparsmiðs og heitir þar Smiðjuhóll." Smiðjuhóll er lítil bunga beint suður af lækjardraginu, um 100 m suðvestan bæjarhólsins.

Tæplega er um hól að ræða nú, fremur dálitla bingu er rís suður af lækjardraginu og er mjög aflíðandi til allra átta uns hún fellur saman við túnið umhverfis. Ekkert sést til mannvistarleifa á bungunni en hún er fremur nakin og grasið gulleit og snögg, ólíkt grænu túninu umhverfis.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól. + viðb.

EY-270:013 *Mylluhóll* heimild um myllu

65°44.383N 18°14.746V

"Smiðjuhóll er í túninu sunnan Skútnalækjar, er skiptir túninu í tvennt. Hóll þessi hét einnig Mylluhóll, því að kornmylla stóð þarna við lækinn." segir í örnefnalýsingu. Ekki er vitað hvar myllan var nákvæmlega. Á bökkum lækjardragsins suðaustur af bungunni sem kölluð er Smiðjuhóll, eru nokkrir steinar misstórir á dreif og má vera að hún hafi verið þar. Á bökkum lækjardrags þar sem það breikkar örlítið og mjókkar síðan aftur til norðurs. Ekkert sést til mannvistaleifa.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól.

EY-270:014 *Lindin* heimild um vatnsból

65°44.470N 18°14.606V

"[Mýri neðan bæjarins var kölluð Fit] Þar spratt upp ískalt vatn (kaldavermsl), sem ævinlega var nefnt Lindin." segir í örnefnalýsingu. Lindin er 60 m norðaustur af gamla bæjarstæðinu og 20 m norðaustur af hliði á vegartroðningi sem liggur frá Grjótgarði að Skútum. 13 m til suðurs er skurður sem skiptir túninu í tvennt. Lindin sjálf er nú þurr vegna framræslu og túnræktar. Bletturinn þar sem lindin var er mjög grænn og þýfður og sker sig þannig úr í túninu. Annars sést ekki til fornleifa.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól. viðb.

EY-270:015 *Selbrúnarvarða* varða

65°43.458N 18°16.083V

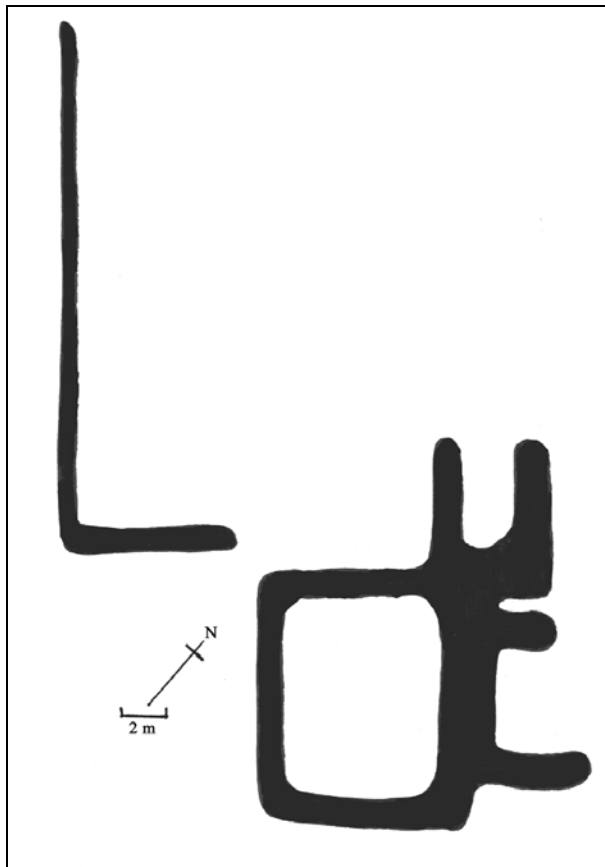
2-3 km suður af Skútum er Selbrúnarvarða. Á klöpp efst á hæð (Selbrún) en neðan hennar (til norðvesturs) eru engjar og einnig til suðurs. 1,2 m há varða og um 2 m í þvermál.

Hættumat: engin hætta

EY-270:016 réttartóft

65°44.343N 18°14.688V

"Syðst og efst í túninu stóðu Stóruhús, og þar var Fjárréttin sunnan við", segir í örnefnalýsingu. Réttin var 160 m suðsuðvestur af bæjarstæðinu (001) og 5 m suður af Stóruhúsum (005). Hún nær frá Skútalæk og fast upp að bæjarklöpp. Rétt ofan nyrstu og vestustu marka túnsins, ofan bæjarstæðisins á Skútum. Á grónum og þýfðum slakka allt frá gildragi Skútnalæks og fast upp að hömróttum

garði Bæjarklappar. Réttin stendur enn nær óhreyfð en dilkarnir út frá henni eru aðeins byrjaðir að hrynja og gróa yfir þau. Vestan réttarinnar er stór aflöng hleðsla sem nær alveg niður að læknum. Aðeins neðstu steinar hleðslunnar sjást greinilega en nær ekkert grjótt er umhverfis. Því kann að vera að tekið hafi verið úr þessari hleðslu og grjótið notað annars staðar, t.d. í réttina sem nú stendur heil.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól. (viðbætur)

EY-270:017 garðlag túngarður

65°44.415N 18°14.379V

Efst í túninu, skammt fyrir neðan Bæjarklappir er túngarðurinn og liggur hann þar í stefnunni norðaustur-suðvestur á allöngum kafla. Efst í túninu, um 5 m innan við girðingu sem nú skilur milli túnsins og Bæjarklappar. Túngarðurinn sést skammt norðaustan Stórhúsa (005), suðvestast í túninu. Hann fylgir girðingunni sem nú er á um 100 m kafla en þá sveigir hann lítið eitt til norðurs, inn á túnið eins og það er núna, þar til hann beygir aftur upp að Bæjarklöpp nálægt Minnihól/Kvíahól (010).

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól., viðbætur.

EY-270:018 garðlag

65°14.256N

18°14.716V

"Ofan undan Hesthúsi var Tvídyrahúsið og Hólhúsið. Fram undan því er Ytri-Taðhóll. Voru þar forn tóftabrot neðan hólins, en rétt ofan við Bæjarlæk." segir í örnefnalýsingu. Tóftin er 15 m til norðurs frá Stórhúsum (005) og 15 m frá lækjardraginu ofarlega í grasslakkanum sem liggur niður að því frá Stórhúsum. Grasi vaxinn slakki sem sléttast ögn 5 metrum til suðvesturs áður en hann verður snarbrattur niður að draginu. Tveir veggir sjást, lágir og algrónir og liggur annar til vesturs í átt að lækjardraginu en hinn í beinni stefnu milli Stórhúsa (005) og gamla bæjarstæðisins (001), þ.e. í norður-suður. Út úr honum má greina lítinn garða.

Hættumat: hætta, vegna túnræktar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól., viðbætur.

EY-270:019 Gerði

65°44.361N 18°14.747V

"Kartöflugarður var þar neðan [Bæjar-] lækjar, en Gerðin, ytra og syðra, beggja megin sáðdreitsins." segir í örnefnalýsingu. Gerðin voru vestan (sunnan samkvæmt málvenju) lækjarins 15 m í norðvestur frá tóft 018 og um 120 m frá gamla bæjarstæðinu (001). Á grasi vöxnum bala í túninu, 5 m vestan lækjarins og 40 m norðvestur af fjárréttinni þar sem hún stendur enn.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól., viðbætur.

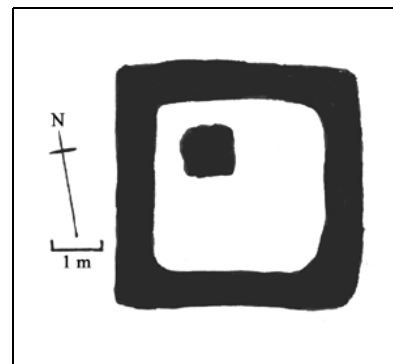
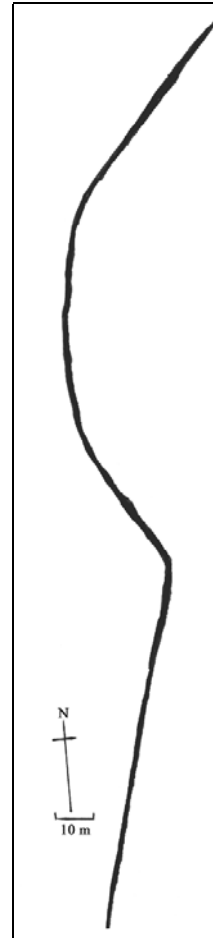
EY-270:020 hlöðutóft

65°44.411N 18°14.703V

"Ofan bæjar var Hlöðuhóll", segir í örnefnalýsingu. Hlöðutóftin er 35 m suðvestur af gamla bænum (001). Hún er í enda hólins sem liggur í suðvestur frá bæjarhólnum. Suðvestast í grasivöxnum hól, Hlöðuhóli, 15 m norðaustur af Skútnalæk. Umhverfis er allt grasivaxið. Enn sést móta fyrir tóftinni en hún þekkt af stórum steini sem líklegast er í miðju hennar eða norðaustast í henni. Suðvesturveggur er heillegastur en ekki er hægt að segja til um hleðslugerð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Örn.Jóh.Ól., viðbætur.

EY-270:021 Gíslakofi

65°44.403N 18°14.609V

"Ofan bæjar var Hlöðuhóll og enn ofar var Gíslakofi." segir í örnefnalýsingu. Helst má ráða af lýsingu að kofinn hafi staðið á hólum beint sunnan Hlöðuhóls 020 en engar tóftir sjást þar nú, aðeins tveir timburstaurar sem sennilega eru mun yngri. Allstór hóll, sunnan bæjarhólsins, 30-50 m í suðvestur af gamla bæjarstæðinu. Til suðurs er brattinn í hólum mikill niður að Skútnalæk. Ekkert sést til fornleifa.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar**Heimildir:** Örn.Jóh.Ól., viðbætur.**EY-270:022 heimild um garðlag**

65°44.468N 18°14.550V

"Langhóllinn er beint út frá bæ og á honum gamlar garðhleðslur eða brot." segir í örnefnalýsingu. Langhóllinn upphéfst skammt norðaustan bæjar og liggur um 100 m til norðausturs. Grasi vaxinn aflangur hóll, varla meira en 5 m á hæð. Ofan hans eru túnið og Bæjarklöpp enn ofar til suðurs. Ekkert sést til fornleif en vegatroðningur er nú ofan á hólum og áfram til suðvesturs upp á bæjarhólinn.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar**Heimildir:** Örn.Jóh.Ól., viðbætur.**EY-270:023 þúst**

65°44.514N 18°14.446V

15 m norðvestan af nyrðri enda Langhóls, þ.e. fjær bæjarstæðinu var tóft. Staðurinn er í stefnu á Grjótgarð sé horft (til norðvesturs) frá enda hólsins. Á grasi vaxinni túnspildu norðvestan hólsins, um 5 m suðaustan við skurð sem nú skiptir túninu. Enn mótur fyrir tóft í túnsverðinum en svo ógreinilega að ekkert er hægt að segja um stærð eða gerð. Hleðslurnar hafa líklega verið flattar út þegar tún voru sléttuð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar**Heimildir:** Örn.Jóh.Ól., viðbætur.**EY-270:024 Dagmálavarða varða eyktamark**

65°44.395N 18°14.152V

"Dagmálhæð er ofan við Bæjarlágina. Dagmálavarðan uppi á þeirri hæð var eyktamark, því að stæði maður við nyrðra bæjarhornið og sól bæri yfir vörðuna, voru dagmál kölluð", segir í örnefnalýsingu. Dagmálavarða er um 600 m austsuðaustur af bænum. Varðan er á hæð sem rís upp af lág suðaustan Bæjarklappar. Varðan stendur á allstórri klöpp á hæðinni og er útsýni þar gott yfir Hörgárdal. 60 m til austurs er önnur varða á stórri klöpp. Varðan er að mestu hrúnin en grjót liggur í hrauk á klöppinni.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar**Heimildir:** Örn.Jóh.Ól., viðbætur.**EY-270:025 Stífluhall heimild um áveitu**

65°44.186N 18°14.763V

"Stífluhall er ofan við Enni og Stekkjargrund og nær það frá Bæjarlæk norður að Svarðargrafarmel", segir í örnefnalýsingu. Stífluhall er til norðvesturs frá mógröfum (026) ofan Bæjarklappar og út að bæjarlæknum norðan Kolakletts. Í þýfðu graslendi sem er eilítið blautt í svörðinn til austurs (norðurs samkvæmt málvenju) er mýrlendara og þar eru mógrafirnar (026) og Svarðargrafarmelur ofan þeirra. Til norðurs skýst fjalldrangi upp úr mýrlendinu. Ekkert sést til manngerðar áveitu og telur Karl Sigurvinsson að á þessum stað hafi aldrei verið stífla.

Hættumat: engin hætta**Heimildir:** Örn.Jóh.Ól., viðbætur**EY-270:026 Svarðargrafarmelur náma mógrafir**

65°44.272N 18°14.318V

"Stífluhall er ofan við Enni og Stekkjargrund og nær það frá Bæjarlæk norður að Svarðargrafarmel", segir í örnefnalýsingu. Gengið er upp á Bæjarklöppina í átt frá bænum og áfram yfir hana til suðausturs um klappir og þýfðan móa þar til komið er að fremur sléttu mýrlendi. 300 m til suðausturs eru Melhólar en þeir skera sig úr vegna malarinnar í þeim. Fremur slétt mýrlendi og eru grafirnar á víð og dreif í mýrinni. Grasslakkir rís upp af mýrinni austan megin, svo virðist sem skorið hafi verið úr honum, svo reglulegur er hann og hornréttur. Grafirnar eru flestar í smærri lagi, 3 X 2 m eða þar um bil. Flestar eru þær fullar af vatni.

Heimildir: Örn.Jóh.Ól., viðbætur

4. Fornleifar og byggð í héraði

Sumarið 2000 voru Skútar skráðir og einnig svæðið frá Krossastöðum og inn að hreppamörkum við Ytri-Bægisá. Byggð á skráningarsvæðinu er þétt og voru einungis um 12 minjastaðir á meðaltali á jörð.

Bæirnir á skráningarsvæðinu eru nokkuð mishátt yfir sjávarmáli. Lægst stendur Skógabærinn (10-20 m.y.s.) en aðeins ofar Krossastaðir (50-60 m.y.s.) og Steðji (um 60 m.y.s.). Að frátöldu Garðshorni og Efri-Vindheimum (sem báðir eru í um 150 m.y.s.) eru allir hinna bæjanna í 100-130 m.y.s. Jarðirnar eru fremur mjóar skákir frá á og upp á miðjan háls og tilheyrir flestum þeirra nokkurt beitiland. Um tvöfalda bæjarröð er að ræða á helming svæðisins; frá Fossá til suðurs eftir meginhluta hreppsins. Víðast er undirlendi lítið þó það aukist eftir því sem innar dregur. Nyrst á skráningarsvæðinu er undirlendi vart annað en mjó ræma meðfram Hörgá, en ofan við heiði langt upp í fjall. Heiðin nýttist fyrst og fremst sem beitiland og þar var einnig skógur lengur en víðast í Eyjafirði og hefur nokkur skógrækt verið stunduð þar á undanförunum áratugum.

Sökum þess hversu landrými er lítið á skráningarsvæðinu var dreifing fornleifa lítil. Um hana gilda sömu meginreglur og annars staðar í Eyjafjarðarsveit: langflestar minjanna eru skamman spöl frá bæ og hafa orðið eyðileggingu að bráð.

Bæjarhólar og bæjarstæði

Bæjarhólar myndast þar sem bæir hafa staðið á sama stað um aldir. Hólarnir verða til úr gólflogum sem hlaðist hafa upp í tímans rás, byggingarefni, torfi og grjóti og öskuhaugum. Í bæjarhólum er helst að leita upplýsinga um húsakost, fæðu og almenn lífskilyrði til forna og þar eru mestar líkur á að finnist merkir gripir. Bæjarhólar eru því mikilvægir minjastaðir en jafnframt því eru þeir sá minjaflokkur sem einna verst hefur farið í uppbyggingu í landbúnaði á þessari öld.

Á því svæði sem skráð var sumarið 2000 var einungis stundaður búskapur á þremur jörðum (Neðri-Vindheimum, Garðshorni og Ytri-Bægisá). Fleiri jarðir voru þó nytjaðar og/eða íbúðarhús á þeim nýtt til búsetu. Langflestar jarðanna fóru í eyði síðla á 7. og á 8. áratugnum (Ás, Steðji, Efri-Vindheimar, Hamar, Efri-Rauðilækur, Vaglí og Skútar).

Alls voru skráðir 14 bæjarhólar og bæjarstæði sumarið 2000. Ástand bæjarhólanna var mjög misjafnt en flestir þeirra hafa þó eitthvað verið skemmdir. Algengt er að steinsteypt íbúðarhús hafi verið byggð á hólunum í seinni tíð og það skemmt þá nokkuð. Misjafnt er hversu mikið framkvæmdir hafa skemmt bæjarhólana og hefur m.a. umfang nýrra bygginga og tímasetning framkvæmda haft áhrif þar á. Heillegustu bæjarhólarnir á svæðinu eru í landi Vagla og Skóga (þar sem sléttað hefur verið úr öllum tóftum á bæjarhólunum en ekki byggt aftur á sama stað) en enn fremur í landi Brita og Skúta þar sem óhreyfðar tóftir eru enn á lágum bæjarhólum.

Tóftir tveggja býla sjást á skráningarsvæðinu og munnleg heimild er um hið þriðja. Samkvæmt munnlegri geymd var lítið býli nefnt Kirkjukot í landareign Ytri-Bægisár. Síðar var byggt útihús á sama stað en enginn ummerki eru nú greinileg á staðnum. Í landi Ytri-Bægisár sjást hins vegar enn greinilegar leifar býlis sem kallað var Kot eða Hvammur. Ekki finnast fornar heimildir fyrir þessu býli og því líklegt að það hafi verið byggt á síðustu öldum.

Í landi Vagla er býlið Kiðugerði/Gyðugerði nálægt merkjum við Steðja. Greinilegar tóftir býlisins og sporöskjulaga túngarðs umhverfis eru enn sjáanlegar inn í skógræktargirðingu. Í Sýslu- og sóknarlýsingum 1841 er minnst á býlið sem þá er greinilega komið úr byggð en ekki er minnst á það í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls

Víðalíns sem tekin var saman 1712. Býlið hefur því líklegast byggst einhvern tíma á þessu bili.

Útihús og túngarðar

Útihús sem stóðu innantúns eru sá flokkur fornra mannvirkja sem einna verst hefur orðið úti við jarðabætur á 20. öld. Flest útihúsanna á skráningarsvæðinu eru nú horfin. Að þessu sinni voru skráð rúmlega 50 útihús (þar af 10 hesthús, 10 fjárhús, 2 hlöður) af hverju tagi en einungis var hægt að greina leifar 16 þeirra. Á Krossastöðum og á Neðri-Rauðalæk sjást t.d. engar tóftir þeirra 7 útihúsa sem þar hafa staðið. Á Steðja, Ás, Efri-Vindheimum, Hamri, Ytri-Bægisá, Garðshorni og Skógum sjást einungis leifar af einu útihúsi en leifar 2-3 húsa má enn sjá á Efri-Vindheimum, Efri-Rauðalæk, Brita og Vöglum.

Túngarðshleðsla var mikilvægur hluti af túnabótum á 19. öld en einungis var skráður 1 túngarður að þessu sinni. Hann var á Skútum og sjást leifar hans enn. Að auki er greinilegt sporöskjulaga garðlag umhverfis býlið Kiðagerði í landi Vagla.

Tún og garðar

Engin gömul tún eru eftir ósnortin á skráningarsvæðinu nema ef vera skyldi túnin í kringum Kiðagerði. Engar leifar er heldur að finna um kál- og kartöflurækt á skráningarsvæðinu og virðist slíkt lítið sem ekkert hafa verið stundað í þessum hluta hreppsins ólíkt því sem tíðkaðist utar.

Engjar og áveitur

Engar engjar eru á skráningarsvæðinu og einu menjarnar um engjabúskap er örnefnið Stífluhall í landi Skúta. Engar menjar sjást þó um stíflumannvirkið og ekki könnuðust heimildamenn við slíkt á þessum slóðum.

Vatnsból

Á öllum bæjunum sem skráðir voru árið 2000 hefur aðgengi að ferskvatni verið gott. Bæirnir undantekningarlaust nálægt ám eða smálækjum.

Heimildir voru um þrenn vatnsból á svæðinu. Í landi Vagla geta heimildir um Lindarklauf en ekki sjást augljós merki þess hvar vatnsbólið hefur verið. Einnig greina heimildir frá Köldubrunnum neðan við Vaglir (hugsanlega á því svæði sem hitaveitan er nú). Skammt frá bæ á Skútum er uppspretta nefnd Lindin þar sem kaldavermsl var. Ekki eru aðrar frekari heimildir um vatnsból á svæðinu enda hafa lækir í námunda við bæina fullnægt vatnsþörf íbúanna.

Svarðargrafir

Mótak var á mörgum bæjum á skráningarsvæðinu en þó ekki öllum, og munu þeir sem ekki höfðu mótak hafa elt taði. Heimildir eru um mógrafir í landi Krossastaðar, Steðja, Áss, Ytri-Bægisár, Skóga og Vagla en engar leifar þessara grafa sjást nú. Aðra sögu er hins vegar að segja um mógrafir í landi Neðri-Vindheima, Efri-Vindheima, Garðshorns og Skúta en á öllum þessum jörðum eru merki grafanna enn vel greinileg. Auk þessa er getið um Torfristu í landi Áss, Neðri-Vindheima, Hamars og Garðshorns.

Kvíar, réttir og stekkir

Heimildir eru um kvíar í landi Vagla og Skúta. Engar leifar kvíanna sjást í landi Skútustaða en greinilega má enn sjá Vaglakvíar.

Á svæðinu voru skráðar 5 réttir sumarið 2000. Fjórar þessara rétta sjást enn og eru mjög misjafnar að stærð og umfangi. Tvær réttanna eru stórar (Vaglarétt er 41 X 40 m og Skútarétt 35 X 24 m) en hinar eru líkar kvíum að stærð og lögun (í Garðshorni er réttin 15 X 11 m en á Ytri-Bægisá 14 X 7 m). Reyndar eru kvíar í landi Vagla kallaðar “fjárrétt” og því ljóst að ekki er alltaf skýr greinarmunur á kvíum og minni réttum.

Stekkir voru við flesta bæina og stundum fleiri en einn á hverjum bæ. Undantekningar frá þessu voru Steðji, Efri-Rauðilækur, Garðshorn, Neðri-Vindheimar og Briti. Á Ytri-Bægisá voru heldur ekki heimildir fyrir stekk en við vettvangsathugun fannst “stekkjjarleg” tóft í námunda við bæinn. Vitneskja er um einn stekk í landi Krossastaða, Áss, Neðra-Rauðalækjar, Hamars og Skúta en tveir stekkir voru í landi Efri-Vindheima og Skóga. Reyndar hét annar stekkurinn í landi Skóga Steinabyrgi og var tóftin einföld og mjög óstekkjjarleg í útliti. Meint stekkjjarhlutverk staðarins er því nokkuð hæpið. Í Vaglalandi voru heimildir um tvo stekki og fannst að auki við vettvangsathugun

“stekkjjarleg” tóft sem gæti hugsanlega verið þriðji stekkurinn. Samtals voru því skráðir 13 stekkir og sjást 11 þeirra enn.

Beitarhús og sel

Á skráningarsvæðinu voru 6 beitarhús. Leifar þeirra allra sjást enn greinilega þó þær séu mis-skýrar og miklar um sig. Óverulegustu leifarnar eru í landi Rauðalækjar en þar var einungis um eina einfalda tóft að ræða. Mestu beitarhúsatóftir á svæðinu er hins vegar að finna í landi Vagla en þar gefur að líta 5-6 umfangsmiklar tóftir sem eru nokkuð heillegar. Algengast er þó að einungis sé um að ræða 1-2 tóftir og er vanalegast að finna í þeim garða og heytóft sem staðsett er innan við sjálft fjárrýmið.

Að þessu sinni voru skráð 5 sel. Af þeim voru 4 á nyrsta hluta svæðisins (í landi Skúta, Krossastaða, Steðja og Ás). Einnig var skráð sel á syðsta bænum í hreppnum, Ytri-Bægisá.

Mestu seltóftirnar á svæðinu er að finna í landi Bægisár. Þar eru fjórar tóftir í nokkuð góðu ástandi við fjallsrætur ofan bæjar. Í landi Steðja eru einnig nokkuð umfangsmiklar tóftir (þar sjást greinileg merki tveggja tófta og skiptist önnur í 5 hól).

Svo virðist sem Krossastaðasel hafi verið fært til eða notkun þess breyst með árunum. Þar má greina alveg hrundar og grónar leifar á hól en nýlegri og greinilegri leifar rétt hjá og því virðist svo sem byggð hafi fyrst verið á efri hólnum en hún hafi síðar færst örlítið neðar þar sem greinilegar tóftir sjást enn.

Leifar minni selja var að finna á Skútum og Ás. Á báðum stöðum sjást leifar einnar tóftar.

Seltóftirnar eru allar í ágætu ásigkomulagi og engin þeirra í hættu nema helst seltóft Skútustaða.

Gerði

Gerðis-örnefni er gjarnan að finna í túnnum við bæi en örnefnið er líka tengt litlum hringlaga girðingum fjær bæjum. Á skráningasvæðinu árið 2000 voru skráð 5 gerði. Í tveimur tilfellum voru örnefni í landslaginu einu vísbendingarnar um Gerðin (í landi Hamars og Skútustaða) en annars staðar sáust tóftarleifar (á Steðja, Efra-Rauðalæk og

Vöglum) þó engar garðleifar væri að finna í námunda við tóftirnar. Á öllum stöðunum voru tóftir/örnefni í túni á sérstökum túnskika sem aðskilinn var frá aðaltúninu.

Kuml og Kirkjugarðar

Hvorki er vitað um kuml né beinafundi á skráningarsvæðinu.

Heimildir eru fyrir bænhúsi eða hálfkirkju (1712 “í manna minni”) í landi Efri-Vindheima og enn stendur kirkja á Ytri-Bægisá. Kirkjugarður er umhverfis kirkjuna en hún var vígð 1858.

Leiðir

Fáar leiðir voru skráðar sumarið 2000 og engir minni slóðar milli staða innan landareignar eða milli bæja og nágrannajarða. Þrjár leiðir þó voru skráðar (Efri-Reiðgötur í landi Vagla, Reiðvegur í landi Ytri-Bægisár og hin s.k. “Gamla þjóðbraut í landi Skúta) og virðast allar þessar leiðir hafa verið eins konar almenningsvegur um sveitina.

Auk þessa voru eru heimildir fyrir tveimur brúm á svæðinu. Í Sýslu- og sóknarlýsingum fyrir Eyjafjörð frá árinu 1841 segir að á Bægisá sé brú á alfaraleið “...á hverri að bæði má reka fé til afréttar á vorin og líka bera klyfjar af hestum, þá áin er ógreið.”² Leifar annarrar brúar fundust á Fossá í landi Áss.

5. Verndun og kynning minja á skráningarsvæðinu

Eins og annars staðar í Eyjafjarðarsveit hafa flestar fornminjar á því svæði sem skráð var sumarið 2000 horfið undir tún og byggingar. Það eru því þær minjar sem eru í mestri fjarlægð frá bæ, eins og stekkir, sel og beitarhús sem helst eru eftir.

Brýnt er að gerðar verði ráðstafanir til að koma í veg fyrir frekari eyðileggingu fornleifa. Besta leiðin til að varðveita minjastaði er að kynna þá og gera aðgengilega almenningi.

Engar friðlýstar fornleifar eru á skráningarsvæðinu en þar er þó að finna eftirtaldar fornleifar sem hafa verndunar-, rannsóknar og eða kynningargildi:

² Sýslu- og sóknarlýsingar Hins Íslenska bókmenntafélags. 1972: 156.

- 1) **Krossastaðasel.** Þar má sjá leifar selstæðis og yngri tóftar. Krossastaðasel er einungis um 300 frá Laugalandsseli og hefur í tengslum við það nokkuð verndunargildi.
- 2) **Smalakofi í landi Krossastaða.** Kofinn er vandlega hlaðinn úr hellugrjóti og er enn stæðilegur. Hann er skemmtilega staðsettur á hárri hæð með góðu útsýni og hefur varðveislugildi.
- 3) **Beitarhús og sel** í landi Vindheima eru 600-700 m frá bæ. Tóftirnar eru litlar um sig en að mörgu leyti dæmigerðar fyrir beitarhúsa- og seljabúskap á þessum slóðum. Þær hafa því kynningargildi.
- 4) **Vindheimaborg** er stæðileg fjárborg hátt upp í fjalli sem sést víða að. Borgin er hringlaga, um 8 m í þvermál og 2 m á hæð. Borgin er haglega hlaðin úr þungum bergplötum. Fjárborgin er einstæð á svæðinu og hefur varðveislu- og kynningargildi.
- 5) **Bægisársel** hefur tvímælalaust varðveislu- og rannsóknargildi en þar eru miklar leifar um seljabúskap. Tóftirnar eru óhreyfðar og í ágætu ásigkomulagi.
- 6) **Bæjarhóll á Skútum.** Mjög fáir bæjarhólar á skráningarsvæðinu eru óskemmdir. Bæjarhóllinn á Skútum er óraskaður og enn má sjá tóftaleifar á honum. Mannvistarleifar liðinna alda gætu leynst þar og því full ástæða til að koma í veg fyrir frekari skemmdir á hólnum.
- 7) **Býlið Kiðagerði/Gyðugerði** í landi Vagla hefur mikið varðveislu-, rannsóknar- og kynningargildi. Tóftir býlisins eru mjög greinilegar og umhverfis það liggur eini heili túngarðurinn á svæðinu. Svæðið er stuttan spöl frá þjóðveg og væri tilvalið til kynningar fyrir ferðamenn. Býlið er að langmestu leyti innan skógræktargirðingar og gengur skógræktin nokkuð nærri tóftunum. Gæta verður þess að skógrækt á svæðinu skemmi ekki menningarverðmæti.
- 8) **Kvíar** í landi Vagla eru einu sýnilegu kvíarnar á svæðinu og hafa því nokkuð varðveislugildi sem slíkar.
- 9) **Stekkjartóftir** í landi Vagla eru umfangsmiklar og skemmtilega staðsettar. Þær hafa varðveislu- og kynningargildi.

10) Tóftir **Vaglasels** eru umfangsmiklar og sjónrænar. Þær hafa varðveislu og kynningargildi.

E.t.v. mætti kynna fjóra síðast töldu minjastaðina saman, t.d. gera tillögu að áhugaverðri gönguleið fyrir ferðafólk um svæðið.

Heimildaskrá

Heimildamenn:

Krossastaðir: Karl Péturs Sigurvinsson fæddur 13.3.1933 að Djúpárbakka.

Steðji: Sumarrós Snorradóttir fædd 10.05. 1905

Efri-Vindheimar: Sverrir Brynjar Sverrisson fæddur 08.07. 1945 og Elín Sigurðardóttir fædd 6.7.1945.

Neðri-Vindheimar: Sverrir Brynjar Sverrisson fæddur 08.07. 1945 og Elín Sigurðardóttir fædd 6.7.1945.

Neðri-Rauðilækur: Kristín Brynjólfsdóttir fædd 18.10. 1928

Hamar: Árni Hermannsson fæddur 12.10.1934

Garðshorn: Gunnar Frímannsson fæddur 19.10. 1945

Efri-Rauðilækur: Kristín Brynjólfsdóttir fædd 18.10. 1928

Skógar: Sverrir Baldvinsson fæddur 23.09. 1912 og Karl Péturs Sigurvinsson fæddur 13.3.1933

Skútar: Karl Péturs Sigurvinsson fæddur 13.3.1933.

Ritaðar heimildir:

AÍ: *Alþingisbækur Íslendinga I-XVII*, Reykjavík 1912-1990.

BE 1990: *Byggðir Eyjafjarðar 1990*, síðara bindi, Akureyri. 1993.

Bsk: *Biskupa sögur gefnar út af hinu íslenska bókmenntafélagi I-II*, Kaupmannahöfn 1858-1878.

DI: *Íslenskt fornbréfasafn I-XVI*, Kaupmannahöfn/Reykjavík 1857-1972.

ÍF: *Íslensk fornrit I-*, Reykjavík 1933-.

Jarðabréf: Gunnar F. Guðmundsson: *Jarðabréf frá 16. og 17. öld. Útdrættir*, Reykjavík 1993.

JJ: J. Johnsen: *Jarðatal á Íslandi*, Kaupmannahöfn 1847.

JÁM: *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, X. Eyjafjarðarsýsla*, Kaupmannahöfn 1943. Reykjavík 1987-89.

SSE: *Sýslu- og sóknarlýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1854*, (Eyfirk fræði

II), Akureyri 1972.

Súlur: Steindór Pálmason. 1987. "Garðshorn um og eftir 1900". *Súlur*. 14. árg, 27. hefti.

Óprenntaðar heimildir:

Héraðsskjalasafn Akureyrarbæjar og Eyjafjarðarsýslu

Jóhannes Óli Sæmundsson: Örnefnaskrár. Glæsibæjarhreppur.

Þjóðskjalasafn Íslands

Jarðadeild XIV. Uppdrættir af túnum 1917. Glæsibæjarhreppur.

Þjóðskjalasafn Íslands.